

=PRIJEDLOG=

Gender akcijski plan Bosne i Hercegovine za razdoblje 2023.-2027. godine

veljača, 2023. godine

SADRŽAJ

<u>KRATICE</u>	3
<u>UVOD</u>	4
<u>Struktura Gender akcijskog plana (GAP) BiH za razdoblje 2023.-2027. godine</u>	4
<u>STRATEŠKI CILJEVI I PRIORITETI</u>	7
<u>I. STRATEŠKI CILJ 1: Izrada, provedba i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u državnim institucijama, po prioritetnim područjima</u>	7
I.1. <u>Prevenција i suzbijanje rodno uvjetovanog nasilja, uključujući obiteljsko nasilje i trgovinu ljudima</u>	10
Rok provedbe: 2023 - 2027. godine	16
I.2. <u>Javni život i odlučivanje</u>	16
I.3. <u>Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima</u>	21
I.4. <u>Obrazovanje, znanost, kultura i sport</u>	26
I.5. <u>Zdravlje, prevencija i zaštita</u>	29
I.6. <u>Socijalna zaštita</u>	33
I.7. <u>Rod i sigurnost</u>	36
I.8. <u>Ravnopravnost spolova u kontekstu zaštite okoliša i klimatskih promjena</u>	39
<u>II. STRATEŠKI CILJ 2: Izgradnja i jačanje sustava, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova</u>	42
II.1. <u>Koordinacija provedbe i nadzor provedbe Gender akcijskog plana BiH</u>	42
II.2. <u>Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova</u>	44
II.3. <u>Jačanje i suradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova</u>	47
II.4. <u>Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva</u>	49
II.5. <u>Podrška institucionalnim i izvaninstitucionalnim partnerima u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova</u>	51
<u>III. STRATEŠKI CILJ 3: Uspostava i jačanje suradnje i partnerstva</u>	53
III.1. <u>Suradnja na regionalnom i međunarodnom nivou</u>	54
III.2. <u>Suradnja sa organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom</u> ...	56

KRATICE

ARS BiH MLJPI	Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
AP UNSCR 1325 u BiH	Akcijski plan za provedbu UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini
BD BiH	Bosna i Hercegovina
BD BiH	Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine
BHAS	Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
CEST	Centar za edukaciju sudaca i tužitelja
CIK BiH	Središnje izborno povjerenstvo Bosne i Hercegovine
CEDAW	UN Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena
DEI	Direkcija za europske integracije Bosne i Hercegovine
EK	Europska komisija
EU	Europska unija
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FIGAP	Financijski mehanizam za provedbu Gender akcijskog plana Bosne i Hercegovine
GC FBiH	Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine
GC RS	Gender centar Republike Srpske
GAP BiH	Gender akcijski plan Bosne i Hercegovine
GIM	Gender institucionalni mehanizmi
GREVIO	Grupa stručnjaka za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
KO	Koordinacijski odbor
KORS	Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine
MCP BiH	Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine
MFT BiH	Ministarstvo financija i trezora Bosne i Hercegovine
MICS	Istraživanje višestrukih pokazatelja
MKT BiH	Ministarstvo prometa i komunikacija Bosne i Hercegovine
MS BiH	Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine
MVTEO BiH	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
MP BiH	Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine
MVP BiH	Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine
MKP BiH	Ministarstvo komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine
MLJPI BiH	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
NVO	Nevladina organizacija
OS BiH	Oružane snage Bosne i Hercegovine
OSCE	Organizacija za sigurnost i suradnju u Europi
OV/SO/GV/SG/SD	Općinsko vijeće/Skupština općine/gradsko vijeće/Skupština grada/Skupština BD BiH
PS BiH	Parlamentarna skupština BiH
PD PS BiH	Zastupnički dom Parlamentarne skupštine BiH
RS	Republika Srpska
SIPA	Državna agencija za istrage i zaštitu
SIDA	Švedska agencija za međunarodni razvoj
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
UNFPA	Populacijski fond Ujedinjenih nacija
UNICEF	Fond Ujedinjenih nacija za djecu
UNSCR 1325	UN Rezolucija Vijeća Sigurnosti „Žene, mir, sigurnost“
UN WOMEN	Agencija Ujedinjenih naroda za ravnopravnost spolova i osnaživanje žena

USAID
VE
VM BiH
VSTV
ZoRS BiH

Agencija za međunarodni razvoj Vlade SAD
Vijeće Evrope
Vijeće ministara Bosne i Hercegovine
Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine
Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

UVOD

Struktura Gender akcijskog plana (GAP) BiH za razdoblje 2023.-2027. godine

Struktura GAP-a BiH za razdoblje 2023.-2027. oslanja se na strateške ciljeve, prioritete i mjere prethodnog GAP-a BiH za razdoblje 2018.-2022. godine, strategije razvoja države i entiteta, Strategije za ravnopravnost

muškaraca i žena Europske unije i drugih relevantnih strateških dokumenata Vijeća Europe (u daljnjem tekstu: Vijeće Europe), Europske unije (u daljnjem tekstu: EU) i Ujedinjenih naroda (u daljnjem tekstu UN). Riječ je o okvirnom strateškom dokumentu koji daje smjernice za izradu operativnih planova i drugih provedbenih dokumenata institucija na svim razinama organizacije vlasti u Bosni i Hercegovini (BiH). Ovaj strateški dokument sadrži sva područja društvenog života, ali su utvrđena prioriteta i međusektorska (eng. *cross-cutting*) područja, kao i područja koja se odnose na jačanje sustava, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova, te jačanje suradnje i partnerstva. Na ovaj način se jasnije definiraju obveze institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, kao i obveze i odgovornosti resornih ministarstava i nadležnih institucija u svakom prioritarnom području.

GAP BiH, za razdoblje 2023.-2027. sadrži tri strateška cilja unutar kojih su definirana prioriteta područja djelovanja, odnosno programi i mjere potrebne za postizanje tog cilja.

STRATEŠKI CILJ 1: Izrada, provedba i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u državnim institucijama, po prioritarnim područjima

Prioritetne oblasti:

- I.1. Prevencija i suzbijanje rodno uvjetovanog nasilja, uključujući obiteljsko nasilje i trgovinu ljudima
- I.2. Javni i politički život i odlučivanje
- I.3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima
- I.4. Obrazovanje, znanost, kultura i sport
- I.5. Zdravlje, prevencija i zaštita
- I.6. Socijalna zaštita
- I.7. Rod i sigurnost
- I.8. Ravnopravnost spolova u kontekstu zaštite okoliša i klimatskih promjena

STRATEŠKI CILJ 2: Izgradnja i jačanje sustava, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova

Prioritetne oblasti:

- II.1. Koordinacija provedbe i nadzor nad provedbom GAP BiH
- II.2. Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova
- II.3. Jačanje i suradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova
- II.4. Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva
- II.5. Podrška institucionalnim i izvaninstitucionalnim partnerima u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova
- II.6. Praćenje i ocjena napretka u postizanju ravnopravnosti spolova

STRATEŠKI CILJ 3: Uspostavljanje i jačanje suradnje i partnerstva

Prioritetne oblasti:

- III.1. Suradnja na regionalnom i međunarodnom nivou
- III.2. Suradnja sa organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom

Svako područje u svakom strateškom cilju sadržavaće:

- Kratku analizu stanja, uključujući i važeće domaće i međunarodne propise i dokumente;
- Programe mjera u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH (ZoRS BiH);

- Nadležne nositelje odgovornosti i rokove. Primarni nositelji odgovornosti u strateškim ciljevima 2 i 3 su institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova, a u strateškom cilju 1, primarni nositelji odgovornosti su nadležni organi državne uprave u skladu sa zakonski propisanim djelokrugom rada, i
- Obavezu izvješća.

Za postizanje sva tri strateška cilja jednako su važna **transverzalna područja** koja su sastavni dio svih navedenih prioritetnih područja. Transverzalna područja uključuju medije, poboljšanje položaja višestruko marginaliziranih skupina žena i muškaraca, ulogu muškaraca te usklađivanje privatnog i profesionalnog života. Planiranju i provedbi aktivnosti i akcijskih mjera u ovim područjima pristupit će se strateški, sustavno i multisektorski.

STRATEŠKI CILJEVI I PRIORITETI

I. STRATEŠKI CILJ 1: Izrada, provedba i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u državnim institucijama, po prioritetnim područjima

Uvod

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH (ZoRS BiH), člankom 24, utvrđuje obveze svih institucija vlasti da poduzimaju mjere za provedbu mjera propisanih ovim zakonom i GAP- om BiH.

Kako bi ispunile te obveze, državne institucije moraju razvijati i provoditi aktivne javne politike i strateške mjere usmjerene na uklanjanje nejednakosti i postizanje ravnopravnosti spolova u svim sferama života. Uključivanje standarda i principa ravnopravnosti spolova u sva područja društvenog života („gender mainstreaming“) obveza je institucija za ravnopravnost spolova, ali i svih nadležnih institucija koje su dužne uvoditi i primjenjivati ove standarde u svom djelokrugu rada.

Strateški cilj 1. definira obveze nadležnih državnih institucija u prioritetnim područjima sukladno sa ZoRS-om i međunarodnim dokumentima za ravnopravnost spolova. U njima su navedene mjere koje su nadležni organi dužni poduzeti u razdoblju provedbe GAP-a BiH. Rokovi, kao i nositelji aktivnosti, utvrđivat će se godišnjim operativnim planovima koji će se definirati sukladno nadležnostima institucija propisanim odgovarajućim pravnim okvirom.

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu ARS BiH MLJPI), Gender centar FBiH (u daljnjem tekstu GC FBiH) i Gender centar Republike Srpske (u daljnjem tekstu GC RS) nastavit će pružati stručnu podršku u provedbi aktivnosti nadležnih institucija. Aktivnosti MLJPI ARS BiH, GC FBiH i GC RS biće dodatno definirane Strateškim ciljem 2.

Strateški cilj 1 uključuje mjere i aktivnosti u osam prioritetnih područja:

1. Prevencija i suzbijanje rodno uvjetovanog nasilja, uključujući obiteljsko nasilje i trgovinu ljudima;
2. Javni život i odlučivanje;
3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima;
4. Obrazovanje, znanost, kultura i sport;
5. Zdravlje;
6. Socijalna zaštita;
7. Rod i sigurnost;
8. Ravnopravnost spolova u kontekstu zaštite okoliša i klimatskih promjena.

Mjere u navedenim područjima definirane su prema sljedećoj strukturi:

- Uvođenje i primjena međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova, kao obveza koje izravno ili neizravno reguliraju pitanja ravnopravnosti spolova;
- Provedba analiza sa aspekta ravnopravnosti spolova (rodna analiza) zakona, strategija, akcijskih planova, programa i drugih akata;
- Vođenje statističke evidencije, analiza i redovito objavljivanje podataka razvrstanih po spolu;
- Izrada i provedba mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama sukladno sa obvezama iz ZoRS BiH;
- Provođenje edukacija o ravnopravnosti spolova;
- Provođenje promotivnih aktivnosti, informacionih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o ravnopravnosti spolova;
- Redovito praćenje i izvještavanje o napretku institucija u primjeni međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova;

Načela za definiranje mjera i aktivnosti ustanova:

- ***Načelo korištenja međunarodnih standarda u području ravnopravnosti spolova***
U kreiranju i provedbi aktivnosti institucija koristi međunarodne standarde u području ravnopravnosti spolova, posebice standarde proizašle iz UN, VE i EU dokumenata. U svakom području GAP-a BiH navedeni su osnovni dokumenti iz kojih proizlaze međunarodni standardi.
- ***Načelo usklađivanja propisa sa ZoRS-om BiH***
Sukladno sa člankom 24 (stavak 3.) ZoRS-a BiH, svi zakoni, podzakonski akti, strategije i akcijski planovi moraju biti usklađeni sa odredbama ovog zakona i međunarodnim standardima u području ravnopravnosti. Usvojeni međunarodni dokumenti zahtijevaju uvođenje odredbi za postizanje ravnopravnosti spolova i zabranu diskriminacije na temelju spola u pravni sustav, a ne samo u zakone koji izravno uređuju pitanja ravnopravnosti spolova i diskriminacije.
- ***Načelo eliminacije diskriminacije na osnovu spola***
Aktivnosti institucija će biti usmjerene na otklanjanje uzroka koji dovode do diskriminacije na osnovu spola, koja je uzrokovana biološkim razlikama između muškaraca i žena, ali i sociološki i kulturološki uslovljenim razlikama između muškaraca i žena.
- ***Načelo ravnopravnosti spolova***
U skladu sa potrebama, aktivnosti GAP-a BiH trebale bi biti usmjerene na postizanje ravnopravnosti spolova s ciljem da muškarci i žene imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, jednaku korist od postignutih rezultata, te da su podjednako prisutni u svim područjima javnog i privatnog života. Aktivnosti GAP-a BiH bit će usmjerene na osnaživanje žena u onim područjima gdje su žene posebno isključena skupina, kroz uvođenje posebnih mjera predviđenih ZoRS-om BiH.
- ***Načelo suradnje sa institucijama za ravnopravnost spolova***
Prilikom kreiranja i provođenja aktivnosti iz GAP-a BiH bilo bi potrebno da institucije ostvaruju kontinuiranu suradnju sa institucijama za ravnopravnost spolova (ARS BiH MLJPI, GC FBiH i GC RS) kako bi zajedničkim kapacitetima postigli učinkovite, djelotvorne i održive rezultate.
- ***Načelo analize utjecaja proračuna na različite potrebe žena i muškaraca (rodno odgovorno planiranje proračuna)***
Prilikom planiranja aktivnosti i izrade analiza stanja u pojedinim područjima potrebno je da svaki proračunski korisnik napravi analizu kako bi se procijenio utjecaj postojećih proračunskih sredstava na zadovoljavanje različitih potreba žena i muškaraca. Ova analiza bi trebala poslužiti kao osnova za planiranje aktivnosti po područjima GAP BiH.
- ***Načelo suradnje sa nevladinim organizacijama (NVO)***
U planiranju i provedbi aktivnosti nadležne institucije trebale bi, po potrebi, surađivati s NVO-ima u onim područjima u kojima su NVO-i izgradili kapacitete za rad na pitanjima ravnopravnosti spolova. Nevladine organizacije koje rade s krajnjim korisnicima imaju informacije o potrebama tih skupina i mogu doprinijeti učinkovitijoj provedbi aktivnosti GAP BiH.
- ***Načelo (ostvarivanja) održivosti djelatnosti***
Prilikom izrade i provedbe aktivnosti GAP-a BiH od strane institucija, svi nositelji odgovornosti dužni su poduzeti odgovarajuće mjere definirane člankom 24. ZoRS-a BiH. Ovo uključuje:
  - donošenje programa mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim područjima i na svim razinama vlasti,
  - donošenje novih ili izmjena i dopuna postojećih zakona i drugih propisa radi usklađivanja s odredbama ovoga zakona i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova,
  - provođenje aktivnosti i mjera GAP-a BiH kroz redovne programe rada uz osiguranje proračunskih sredstava,

- osiguravanje prikupljanja, upravljanja, analize i prezentacije statističkih podataka razvrstanih po spolu.

Svi nositelji aktivnosti dužni su prilikom izrade prijedloga aktivnosti za provedbu GAP-a BiH analizirati stanje spolova u određenoj oblasti, te predložiti mjere za otklanjanje uočene neravnopravnosti spolova u toj oblasti.

- ***Načelo uključivanja transverzalnih područja***

Pri planiranju, provedbi i izvješćivanju o aktivnostima u ustanovama potrebno je uključiti područja koja su transverzalna, odnosno koja se prožimaju kao sastavni dio svakog prioritetnog područja.

Transverzalna područja su:

- *Mediji*

Stereotipi i predrasude glavni su uzrok rodne neravnopravnosti i diskriminacije na temelju spola, a sve aktivnosti trebaju biti usmjerene na promjenu svijesti o ravnopravnosti spolova u općoj i stručnoj javnosti. S obzirom da mediji imaju velik utjecaj na društvene promjene, medijsko promicanje ravnopravnosti spolova, kao načela ljudskih prava, može ubrzati strukturne promjene u smjeru ravnopravnosti spolova.

- *Poboljšanje položaja višestruko marginaliziranih skupina žena i muškaraca*

Otegotna okolnost za ostvarivanje prava je diskriminacija i isključenost po više različitih osnova, kao što su spol i dob, spol i pripadnost nacionalnoj manjini, spol i imovinsko stanje, spol i invaliditet, spolna orijentacija, rodni identitet, spolna obilježja i bilo koja druga okolnost koja za posljedicu onemogućuje ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje prava na ravnopravnoj osnovi za bilo koju osobu. Prilikom planiranja aktivnosti potrebno je posebnu pozornost posvetiti specifičnim potrebama višestruko isključenih skupina, odnosno osoba koje su izložene višestrukoj diskriminaciji, uključujući i rodne aspekte i probleme.

- *Uloga muškaraca*

Rodna neravnopravnost i diskriminacija na temelju spola pitanja su koja utječu na ostvarivanje prava i žena i muškaraca. Radi učinkovitog rada na otklanjanju rodne neravnopravnosti i diskriminacije temeljene na spolu, potrebno je poticati veću uključenost muškaraca kao prirodnih partnera. Uključivanje muškaraca i dječaka u sve segmente rodne ravnopravnosti dovodi do smanjenja nasilja u kojem su počinitelji muškarci, dovodi do poboljšanja partnerskih i obiteljskih veza, jača inicijativu ženskog pokreta, utječe na poboljšanje zdravlja žena i muškaraca, dječaka i djevojčica, te dovodi do ubrzanja i učinkovitosti svih ostalih intervencija u području ravnopravnosti spolova.

- *Usklađivanje privatnog i profesionalnog života*

Rodni stereotipi i podjela na rodne uloge utječu na društvene modele koji žene često drže odgovornima za obiteljski i privatni život (za neplaćeni rad), a muškarce za javnu sferu i poslovni život (za plaćeni rad). To rezultira nejednakom podjelom kućanskih i obiteljskih obaveza, što je jedan od glavnih razloga diskriminacije žena na tržištu rada, ograničavajući njihovu političku i društvenu participaciju. Zato je potrebno poticati mjere za usklađivanje privatnog i profesionalnog života, kao što je, između ostalog, razvoj poslovnih običaja koji poštuju obiteljski život i koji su jednako dostupni ženama i muškarcima.

- ***Načelo koordinacije, suradnje i poštivanje ustavom utvrđene podjele nadležnosti***

ARS BiH MLJPI, GC RS i GC FBiH će u procesu izrade i provedbe GAP-a BiH poštovati načelo koordinacije, suradnje i poštivanja ustavom utvrđene podjele odgovornosti. Istovremeno, ARS BiH MLJPI koordinira proces izrade i provedbe ovog plana na način da u tom procesu ostvaruje suradnju s

GC RS i GC FBiH, koji ostvaruju koordinaciju i suradnju s institucionalnim i izvaninstitucionalnim partnerima na razini entiteta i lokalnih zajednica na područjima iz nadležnosti entiteta i jedinica lokalne samouprave. U tom procesu, kako u planiranju ciljeva, mjera i aktivnosti, tako i u izvješćivanju, uzimaju se u obzir važeći zakoni, politike, strategije i prioriteti subjekta. GC RS i GC FBiH imaju obvezu poštivanja nadležnosti utvrđenih na razini Bosne i Hercegovine. Planovi i izvješća o napretku GAP-a BiH bit će dostavljeni na odobrenje nadležnim tijelima Bosne i Hercegovine, Republike Srpske (u daljnjem tekstu: RS) i Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: FBiH). Ovo načelo uključuje obvezu razmjene informacija, međusobnog izvještavanja o napretku i preprekama, te promicanja i razmjene iskustava i dobrih praksi u Bosni i Hercegovini, regiji i na međunarodnoj razini.

Prioritetna područja u okviru strateškog cilja 1:

1.1. Prevencija i suzbijanje rodno uvjetovanog nasilja, uključujući obiteljsko nasilje i trgovinu ljudima

Uvod

Bosna i Hercegovina, čiji je cilj ulazak u europske integracije, trebala bi uskladiti svoje propise s međunarodnim dokumentima koji reguliraju problematiku nasilja i trgovine ljudima. Ti su dokumenti brojni, a najvažnije je istaknuti sljedeće: Konvencija UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (**CEDAW Konvencija**); UN Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama (A/RES/48/104, 20 prosinac 1993. godine); Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 – **Žene, mir i sigurnost** (UNSCR 1325); Pekinška deklaracija i platforma za akciju, usvojena na Četvrtoj svjetskoj konferenciji žena u Pekingu 1995. godine, **Konvencija VE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji i Preporuka VE Rec (2002)5**. Vijeće EU je 08. prosinca 2008. godine usvojilo Smjernice EU o suzbijanju nasilja i svih oblika diskriminacije nad ženama i djevočicama¹.

Prema članku II. Ustava, država Bosna i Hercegovina jamči najviši stupanj međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda, te osigurava zaštitu od zlostavljanja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (stavak 3.(b)); pravo na pravično suđenje u građanskim i kaznenim postupcima (stavak 3. (e)); pravo na privatni i obiteljski život i smještaj (stavak 3. (f)). Osim toga, Bosna i Hercegovina je dužna svojim građanima osigurati najvišu razinu međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda ugrađujući u svoj ustavni sustav 15 najvažnijih instrumenata za zaštitu ljudskih prava. Ove obveze u primjeni međunarodno priznatih standarda u oblasti ljudskih prava naznačene su u Dejtonskom mirovnom sporazumu. Ustavom Bosne i Hercegovine propisano je da su "opća načela međunarodnog prava sastavni dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine i entiteta".

Sukladno Ustavu Bosne i Hercegovine, država mora osigurati prava i slobode. Zabranjena je i diskriminacija na temelju spola. Nasilje nad ženama, kao izraz neravnoteže moći i rodne nejednakosti, prisutno je u svim društvima bez obzira na politički i ekonomski sustav, bogatstvo, rasu ili kulturu. Imajući u vidu da se žene suočavaju s diskriminacijom i nasiljem od strane države, zajednice i članova obitelji, potrebno je poduzeti sistavne mjere za sprječavanje nasilja.

Prema ZoRS BiH nasilje na temelju spola je „svaka radnja koja uzrokuje ili može prouzročiti fizičku, psihičku, spolnu ili ekonomsku štetu ili patnju, kao i prijetnja takvim radnjama koje sprječavaju osobu ili skupinu osoba da uživaju svoja ljudska prava i slobode u javnoj i privatnoj sferi života“. Nasilje u obitelji kao kazneno djelo definirano je entitetskim zakonima i Kaznenim zakonom Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. Zaštita od nasilja u obitelji definirana je posebnim zakonima o zaštiti od nasilja u obitelji na razini entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine..

¹En, „EU Guidelines on violence against women and girls and combating all forms of discrimination against them”

U Bosni i Hercegovini veliki broj žena se suočava sa problemom nasilja u obitelji. Naše društvo izgrađeno je na dubokim patrijarhalnim temeljima, pa žene žrtve nasilja ne uživaju podršku društva i suočene su s tradicionalnim predrasudama te često nastavljaju živjeti s nasilnom osobom, prvenstveno zbog ekonomske ovisnosti i straha za djecu.

Trgovina ljudima, posebno trgovina ženama u svrhu prostitucije, i dalje je izazov u Bosni i Hercegovini. Otvaranjem državnih granica, prelaskom na tržišno gospodarstvo, povećanjem nezaposlenosti i siromaštva te smanjenjem kontrole kretanja u nekim dijelovima Europe stvoreni su povoljni uvjeti za razvoj ilegalne trgovine, posebice trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja.

U razdoblju provedbe GAP-a BiH za razdoblje 2018. – 2022. godine postignut je napredak u području uspostave zakonodavnog, strateškog i institucionalno – operativnog okvira za prevencije i suzbijanja rodno uvjetovanog nasilja, uključujući nasilje u obitelji kao i trgovinu ljudima.

Ocjena stanja

Nasilje na temelju spola i dalje predstavlja izazov u Bosni i Hercegovini. Na temelju podataka Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu BHAS), u 2020. godini prijavljeno je 5 011 poziva na SOS linije u vezi s nasiljem u obitelji. Prema istraživanju Organizacija za sigurnost i suradnju u Europi (u daljnjem tekstu OSCE) Misije u BiH iz 2019. godine, gotovo jedna od tri žene u BiH navela je da je doživjela najmanje jedan oblik seksualnog uznemiravanja od navršene 15. godine. Problematika nasilja nad ženama, posebice seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja, ponovno je postala aktualna početkom 2021. godine, kada je putem Facebook stranice pod nazivom „Nisam tražila 2“ iako postoji kontinuitet djelovanja po ovom pitanju i prije postojanja ovog pokreta.

Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: MP BiH) je u proteklom razdoblju radilo na izmjenama Kaznenog zakona u odnosu na zločin protiv čovječnosti, prvenstveno u dijelu definicije silovanja, u smislu da spolno nasilje samo po sebi ukazuje na to da ne postoji pristanak žrtve, pa se lakše dokazuje počinjenje kaznenog djela, što ima preventivnu funkciju. Usvojen je i Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći koji omogućuje podršku žrtvi nasilja u obitelji ili nasilja po osnovu spola.

Grupa stručnjaka za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (GREVIO) Konvencije VE o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija) u svom izvješću o BiH pozdravlja donošenje politika za osiguranje ravnopravnosti spolova, uključivanje rodno osjetljivog proračuna u ministarstvima na državnoj i entitetskoj razini te uspostavljanje kontakt osoba za ravnopravnost spolova. Pozitivni pomaci istaknuti u izvješću su donošenje novog kaznenog zakona i pružanje stručne podrške žrtvama obiteljskog nasilja. Međutim, GREVIO također identificira izazove koji zahtijevaju "hitnu akciju" vlasti. U području kaznenog progona to uključuje praksu izricanja blagih kazni kao što je pretežito korištenje olakotnih okolnosti i raširena uporaba sporazuma o priznanju krivnje. Izvješće također identificira hitnu potrebu za povećanjem održivih izvora financiranja za organizacije za ženska prava koje igraju ključnu ulogu u pružanju specijaliziranih usluga podrške žrtvama rodno uvjetovanog nasilja.

Također, analizom GREVIO-a utvrđena je potreba za uvođenjem sustavne i obvezne inicijalne edukacije i osposobljavanja o svim oblicima rodno uvjetovanog nasilja nad ženama za profesionalce (subjekte zaštite) koji se bave žrtvama i zlostavljačima. U području zaštite i podrške žrtvama, GREVIO nalazi pokazuju da trenutno ne postoji jasan sustav upućivanja i pomoći žrtvama seksualnog nasilja. Stoga se ističe potreba uspostave referentnih i/ili kriznih centara za seksualno nasilje. Osim toga, izvješće je identificiralo područja koja zahtijevaju hitnu akciju kako bi se u potpunosti ispunile odredbe Konvencije. Ovdje se radi o potrebi:

- usklađivanja definicije nasilja u obitelji i rodno uvjetovanog nasilja nad ženama sa Istanbulskom konvencijom;

---

² „Seksualno uznemiravanje žena u Bosni i Hercegovini: Analiza na osnovu podataka OSCE-ovog istraživanja o nasilju nad ženama“ Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, svibanj 2022. godine, str. 8.

- osiguranja da se odredbe Istanbulske konvencije provode bez diskriminacije iz bilo kojeg od razloga navedenih u članku 4. stavak 3, uključujući na temelju mjesta prebivališta ili na temelju statusa boravka;
- osiguranja prikupljanja sustavnih i usporedivih podataka o svim oblicima nasilja nad ženama iz relevantnih institucija i izvora. Istraživanje i prikupljanje podataka o rodno uvjetovanom nasilju koje pogađa skupine žena koje su izložene višestrukoj diskriminaciji; integriranje rodne perspektive i potrebe za razvojem, provedbom, praćenjem i evaluacijom sveobuhvatnih i koordiniranih politika za sprječavanje i borbu protiv nasilja nad ženama, u partnerstvu sa specijaliziranim službama za podršku koje vode nevladine organizacije i uključivanje njihovih predstavnika u te procese;
- osiguranja odgovarajućih financijskih sredstava za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, te za institucije i subjekte ovlaštene za njihovo provođenje;
- osiguranja koordinacije i provedbe javnih politika te racionalizacija broja postojećih koordinacijskih tijela, a istovremeno jačanje glavnih, osiguravanje dostatnih i stabilnih ljudskih i financijskih resursa te razmjena informacija među njima;
- osiguranja edukacije i obuke sudaca, tužitelja i policijskih službenika o nasilju nad ženama kako bi se smanjila sekundarna viktimizacija u cijelom sustavu;
- redovitog promicanja dugoročnih kampanja podizanja svijesti o različitim pojavnim oblicima svih oblika nasilja nad ženama razbijanjem društvenih stereotipa te informiranje o njihovim pravima i uslugama podrške;
- uvođenje sustava prikupljanja podataka o zahtjevima za azil na temelju rodno uvjetovanog nasilja;
- pružanje ženama žrtvama obiteljskog nasilja mogućnosti samoupućivanja za pristup sigurnim kućama;
- kontinuiranu dostupnost telefonskih linija za pomoć žrtvama svih oblika nasilja nad ženama, uključujući i migrantice.³

Također, CEDAW Odbor za uklanjanje diskriminacije žena pozdravio je donošenje Zakona o pružanju besplatne pravne pomoći 2019. godine, kao i izmjene Kaznenog zakona koje se odnose na utvrđivanje određenih oblika seksualnog nasilja.

U FBiH je izrađen Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona FBiH radi usklađivanja s Istanbulsom konvencijom. Održivost poslovanja zajamčena je Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji i Zakonom o planiranju i upravljanju razvojem, čime je osiguran kontinuitet donošenja strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji, kako na razini entiteta, tako i na razini kantonalne i općinske razine organizacije vlasti. Nakon provedbe Strategije prevencije i borbe protiv nasilja u obitelji za razdoblje od 2013. do 2021. godine, te evaluacije, Vlada Federacije BiH zadužila je GC FBiH da koordinira proces izrade i praćenja provedbe novi strateški dokument za razdoblje od 2021. do 2027. godine. Istovremeno, provedba na svim razinama organizacije vlasti definirana je zakonima i provodi se kroz kantonalna koordinacijska tijela i općinske multisektorske timove.

U FBiH trenutno postoji pet sigurnih kuća koje djeluju u sklopu nevladinih organizacija/udruga ("Fondacija lokalne demokracije" Sarajevo, "Vive Žene" Tuzla, "Žene sa Une" Bihać, "Žena BiH" Mostar i "Medica" Zenica), a u kojima su smještene žrtve obiteljskog nasilja i nasilja nad ženama. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike godišnje osigurava 250.000,00 KM, a djelomično financiranje sigurnih kuća također se osigurava s općinske i kantonalne razine.

U sklopu provedbe Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji, GC FBiH pruža podršku uspostavi i razvoju općinskih multisektorskih timova i kantonalnih koordinacionih tijela u cilju unapređenja mehanizma za provedbu Zakona o zaštiti iz Nasilja u obitelji u FBiH. Nadležne institucije izradile su ili su u izradi programe osposobljavanja stručnjaka kako bi se osigurao adekvatan i jedinstven odgovor i postupanje u slučajevima nasilja u obitelji. Ministarstvo unutarnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu MUP FBiH) izradilo je programe obuke u svim kantonalnim MUP-ovima sukladno Priručniku za provođenje obuke policijskih službenika za postupanje u slučajevima nasilja u obitelji i nasilja nad ženama. CEST provodi edukacije nositelja pravosudnih funkcija o primjeni propisa iz oblasti nasilja sukladno Programu edukacije Vlade FBiH putem GC FBiH. FMZ provodi obuku i certificiranje pružatelja psihosocijalnog tretmana, a program obuke za socijalne radnike također izrađuje FMRSP. FMP je u procesu usklađivanja s Istanbulsom konvencijom pripremio Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona FBiH, a izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji u zakon je uveden institut povjerenja. Vlada FBiH putem GC FBiH osigurava rad SOS linije 1265 za žrtve obiteljskog nasilja, sukladno Odluci o

³ „Baseline Evaluation Report,” Grupa eksperata za suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (GREVIO), prosinac 2022. godine.

pozivnim brojevima, telekom operaterima i Sporazumu između GC FBiH, nevladinih organizacija i centra za socijalni rad. U sklopu provedbe Strategije provedene su evaluacije strateškog dokumenta, te evaluacija primjene zaštitnih mjera u okviru koje su najznačajnije preporuke izricanje privremenog lišenja slobode uz mjeru psihosocijalnog tretmana i zabrane uznemiravanja te se s tim u vezi ova kombinacija mjera u svim dokumentima i edukacijama ističe kao najznačajnija za smanjenje ponavljanja nasilja.

Također, Vlada Bosne i Hercegovine donijela je Odluku o politici nulte tolerancije prema radnjama spolnog uznemiravanja i uznemiravanja na temelju spola u federalnim tijelima uprave, federalnim upravnim organizacijama, službama i drugim tijelima čiji je osnivač Vlada Federacije Bosne i Hercegovine⁴.

Republika Srpska je 2019. godine usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji⁵, koji je stupio na snagu 2020. godine. Njime se zaštita žrtve podiže na višu razinu, čime se Zakon dodatno usklađuje s Istanbulskom konvencijom. Ovim posljednjim izmjenama sve radnje nasilja u obitelji kvalificirane su kao kazneno djelo, zbog čega se počinitelj nasilja progoni isključivo primjenom odredaba Kaznenog zakona. Zakonom su utvrđeni određeni instituti kao što su pravo na osobu od povjerenja, procjena rizika, donošenje lokalnih protokola, formiranje skupina za koordinaciju i suradnju na lokalnoj razini, upoznavanje žrtve sa svim pravima u prvom kontaktu s institucijama te hitnost u rukovanje. U skladu sa obaveznim standardom procjene rizika, Ministarstvo unutarnjih poslova RS (u daljnjem tekstu: MUP RS) izradilo je Pravilnik o postupku i načinu provođenja procjene rizika.⁶

Usvojen je Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći kojim pravo na besplatnu pravnu pomoć imaju žrtve nasilja u obitelji koje imaju prednost pri odobravanju besplatne pravne pomoći. Zakonom o socijalnom stanovanju RS iz 2019. godine propisano je da žrtve nasilja u obitelji imaju prednost prilikom dodjele stambene jedinice na korištenje. Provedba Strategije za suzbijanje nasilja u obitelji u RS-u (2020.-2024.) je u tijeku, a na godišnjoj razini Vlada RS-a donosi Akcioni plan za provedbu Strategije u čijoj izradi sudjeluju sve nadležne institucije i nevladine organizacije.

Tijekom 2022. godine, Općim protokolom o postupanju u slučajevima nasilja u obitelji u RS-u⁷ uvodi se daljnje jačanje suradnje institucija u zaštiti, pomoći i podršci žrtvama nasilja u obitelji te koordiniraju aktivnosti na suzbijanju i sprječavanju ponavljanja nasilja. Jedinice lokalne samouprave, njih 23, donijele su lokalne protokole o suradnji i djelovanju, a uspostavljene skupine za koordinaciju i suradnju, sastavljene od predstavnika svih subjekata zaštite na lokalnoj razini, provode te protokole. U RS je na snazi Strategija unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja u RS (2019-2029). Jedan od glavnih ciljeva je poboljšano kliničko liječenje u slučajevima nasilja, s posebnim osvrtom na slučajeve silovanja, uključujući hitne situacije. Također, Protokol o postupanju i suradnji u slučajevima seksualnog nasilja u RS-u će se primjenjivati od 2021. godine. Realiziran je i Akcijski plan za provedbu Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji u Republici Srpskoj za razdoblje 2019.-2020. godine te je donesen Akcijski plan za razdoblje 2022.-2025.⁸

Brčko Distrikt BiH (BD BiH) je u 2020. godini Kaznenim zakonom⁹ propisao krivična djela koja se odnose na suzbijanje nasilja na temelju spola, uključujući nasilje u obitelji, kao i trgovanje ljudima.

Trgovanje ljudima

Bosna i Hercegovina je zemlja porijekla, tranzita i odredišta za trgovanje ljudima u svrhu prisilnog prosjačenja, seksualnog iskorištavanja, radnog iskorištavanja i prisilnih brakova. Broj otkrivenih potencijalnih žrtava trgovanja ljudima u 2018. godini je 36. Više od polovice otkrivenih potencijalnih žrtava su djeca, a

⁴ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 101/22

⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 84/19

⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 126/20

⁷ Potpisnici su Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutarnjih poslova, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo porodice, omladine i sporta.

⁸ „Smjernice za provedbu Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji u Republici Srpskoj za razdoblje 2022.-2025. godina“, Akcijski plan, 2021. godine

⁹ „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 19/20 – prečišćen tekst

gotovo dvije trećine otkrivenih potencijalnih žrtava su žene. U 2018. godini bilo je 48 osuđenih počinitelja i 36 žrtava, dok je u 2017. godini bilo 17 osuđenih počinitelja i 83 žrtve.

Početkom 2020. godine Vijeće ministara Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: VM BiH) donijelo je Strategiju borbe protiv trgovanja ljudima u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2020.-2023. godine, a nakon toga i Akcijski plan institucija BiH za provedbu Strategije, koji je usklađen s međunarodnim standardima i preporukama, prije svega Vijeća Europe i Državnog tajništva SAD-a. U 2019. godini UN-ov Odbor za uklanjanje diskriminacije žena pozdravio je donošenje Zakona o strancima, koji predviđa potporu žrtvama trgovanja ljudima kojima je odobren privremeni boravak, te Zakona o azilu, koji zabranjuje diskriminaciju na temelju spola, spolne orijentacije, rodnog identiteta i spolnih obilježja, kao i izmjene Kaznenog zakona kojima se osiguravaju strože kazne za počinitelje trgovanja ljudima.

U RS prevladava unutarnja trgovanja ljudima, čije su žrtve uglavnom domaći državljani, koje domaći građani iskorištavaju. Od 2020. godine u Republici Srpskoj na snazi je Akcijski plan za borbu protiv trgovanja ljudima 2020-2023. godinu, čiju provedbu nadzire Tim za praćenje provedbe Akcijskog plana. S tim u vezi, imenovan je Koordinator za borbu protiv trgovanja ljudima, te imenovano šest regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovanja ljudima, koje čine predstavnici tužiteljstva, policije, inspekcije rada i centara za socijalni rad. Izmjene Kaznenog zakona RS iz 2021. propisuju prisiljavanje na prosjačenje kao oblik iskorištavanja žrtava trgovanja ljudima.

U FBiH je izmjenama i dopunama Kaznenog zakona iz 2016. godine uspostavljen kazneno-pravni okvir za procesuiranje počinitelja kaznenog djela trgovine ljudima. Također, u 2021. godini donesena je Uredba o osnivanju Koordinacijskog tima za borbu protiv trgovine ljudima Federacije Bosne i Hercegovine.¹⁰ Koordinacijski tim za borbu protiv trgovanja ljudima, osnovan 2021. godine, radi na jačanju veza i suradnje nadležnih tijela i nevladinih organizacija koje provode aktivnosti na učinkovitom prepoznavanju rizičnih situacija i potencijalnih žrtava trgovanja ljudima, procesuiranju počinitelja u vezi s uz trgovanje ljudima, pomoć i zaštitu žrtava, kao i preventivno djelovanje na moguće uzroke koji dovode do ove pojave. Koordinacijski tim čine predstavnici svih nadležnih institucija i nevladinih organizacija koje provode aktivnosti na suzbijanju i sprječavanju trgovanja ljudima.¹¹

Žrtve nasilja počinjenog tijekom rata

U skladu s preporukama UN CEDAW komiteta, MP BiH donijelo je tijekom 2020. godine Revidiranu državnu strategiju za procesuiranje predmeta ratnih zločina.¹² Prvi strateški cilj Strategije je „procesuirati najsloženije i prioritetne predmete ratnih zločina pred Sudom Bosne i Hercegovine i Tužiteljstvom Bosne i Hercegovine, te druge predmete pred pravosudnim tijelima entiteta i BD BiH do kraja 2023.” Žrtve seksualnog nasilja povezanog sa sukobom i dalje se suočavaju s izazovima u pogledu pristupa odšteti, a odluke o dodjeli novčane naknade žrtvama u kaznenim postupcima uglavnom su neprovedive. Samo mali broj od otprilike 1000 preživjelih ratnog seksualnog nasilja prima neki oblik odštete.¹³ Žrtve ističu potrebu za daljnjom psihološkom, zdravstvenom i pravnom podrškom, dok su muškarci žrtve silovanja tijekom rata nezaštićeni i izloženi stigmatizaciji kao posljedici patrijarhalnih normi.¹⁴

RS je usvojila Zakon o zaštiti žrtava ratne torture, čiji je cilj omogućiti žrtvama ratne torture, uključujući i žrtve seksualnog nasilja, pristup mjerama reparacije i drugu potrebnu podršku, kao što je npr. novčana primanja, zdravstveno osiguranje, te pravo na poticaje za zapošljavanje i samozapošljavanje. Zakon isključuje

¹⁰ „Službene novine Federacije BiH“, br. 13/21, 49/21 i 61/22“

¹¹ Federalno ministarstvo unutarnjih poslova (FMUP), Federalna uprava policije, Tužiteljstvo FBiH, Federalno ministarstvo pravde (FMP), Federalno ministarstvo rada i socijalne politike (FMRSP), Federalno ministarstvo zdravstva (FMZ), Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke (FMON), Federalna uprava za inspekcijske poslove, Centar za edukaciju sudaca i tužitelja (CEST) FBiH, NVO, MFS, EMMAUS i Društvo crvenog križa BiH - Crveni križ FBiH)

¹² Više na: http://www.mpr.gov.ba/web_dokumenti/default.aspx?id=10809&langTag=bs-BA

¹³ Studija o mogućnostima ostvarivanja reparacija za preživjele žrtve ratnog seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini „Zajedno dižemo glas“, *Trial International, Viva Žene, Global Survivors Fund*, ožujak 2022. godine, str. 3.

¹⁴ „Rodni profil zemlje za Bosnu i Hercegovinu“, UN WOMEN, Sarajevo, lipanj 2021. godine, str. 10.

diskriminaciju na temelju nacionalne, rasne i vjerske pripadnosti, kao i sve druge oblike diskriminacije, te osigurava poštivanje načela ravnopravnosti spolova, pravednosti, socijalne osjetljivosti i solidarnosti. Samo 192 žrtve ratne torture, od čega preko 95% žena, ostvarile su pravo na mjesečna novčana primanja temeljem ovog zakona. Rok za podnošenje zahtjeva za ostvarivanje prava iz ovog zakona je do listopada 2023. godine. Također, žrtve ratne torture imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć sukladno Zakonu o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć¹⁵, kao i prednost u ostvarivanju prava na socijalno stanovanje u skladu sa Zakonom o socijalnom stanovanju¹⁶. U FBiH su Zakonom o temeljima socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom¹⁷ žrtve ratnog silovanja i seksualnog zlostavljanja definirane kao “posebna kategorija civilnih žrtava rata” i za njih je utvrđeno posebno pravo na materijalnu naknadu “mjesečno osobno novčano primanje”. Visina naknade za ovu skupinu korisnika jednaka je visini naknade koju ostvaruje civilna žrtva rata I. kategorije (100% tjelesnog oštećenja). Navedene naknade ostvaruju se redovito i u jedinstvenom iznosu, bez diskriminacije na području cijele Federacije Bosne i Hercegovine. Povjerenstvo za davanje stručnog mišljenja radi utvrđivanja statusa posebne kategorije civilnih žrtava rata provelo je niz edukativnih radionica na kojima su sudjelovali akteri u procesu odlučivanja o pravima ove skupine korisnika, na svim razinama vlasti u FBiH, kao i organizacije koje okupljaju ili pružaju određenu vrstu podrške žrtvama ratnog seksualnog nasilja. Oba doma Parlamenta FBiH usvojila su 2022. godine Nacrt zakona o zaštiti civilnih žrtava rata u FBiH, kojim se reguliraju prava civilnih žrtava rata, uključujući i žrtve seksualnog nasilja tijekom rata, a po prvi put status civilne žrtve rata utvrdit će se djetetu rođenom ratnim silovanjem.

Prema Studiji o mogućnostima ostvarivanja reparacija za preživjele žrtve seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini, ne postoje jamstva zaštite identiteta za žrtve seksualnog nasilja kojima su prethodno u kaznenom postupku određene mjere zaštite identiteta.¹⁸

Pristup zdravstvenim uslugama razlikuje se ovisno o mjestu stanovanja, pri čemu je važno istaknuti činjenicu da preživjele osobe iz Brčko Distrikta BiH, prema važećim zakonskim propisima, nemaju pravo na pristup psihološkoj podršci. Također, u FBiH i BD BiH preživjelima nije omogućen besplatan pristup banjskoj rehabilitaciji, što je važna mjera rehabilitacije koju kao takvu prepoznaju žrtve i stručnjaci medicinske i psihijatrijske struke.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **prevencija i suzbijanje rodno uvjetovanog nasilja u javnoj i privatnoj sferi, kao i svih oblika trgovanja ljudima, kroz uspostavu učinkovitog sustava zaštite i prevencije.**

- I.1.1. Uvođenje i primjena međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova kao obveza koje izravno ili neizravno reguliraju prevenciju i suzbijanje rodno uvjetovanog nasilja, uključujući nasilje u obitelji, kao i trgovanja ljudima.
- I.1.2. Redovito sustavno prikupljanje, analiza i objava podataka i informacija o vrstama i razmjerima rodno uvjetovanog nasilja te poduzetim mjerama, uključujući nasilje u obitelji, kao i trgovanje ljudima.
- I.1.3. Uspostava učinkovitog sustava zaštite i prevencije rodno uvjetovanog nasilja, kao i prevencije i kažnjavanja trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, uključujući zaštitu potencijalnih i stvarnih žrtava, njihovu rehabilitaciju i kazneni progon počinitelja i svih

¹⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 67/20

¹⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 54/19

¹⁷ “Službene novine Federacije BiH”, br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16 i 40/18

¹⁸ Studija o mogućnostima ostvarivanja reparacija za preživjele žrtve ratnog seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini „Zajedno dižemo glas“, *Trial International, Viva Žene, Global Survivors Fund*, mart 2022. godine, str. 3.

drugih okolnost koja za posljedicu ima sprječavanje bilo koje osobe ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje prava na jednakoj osnovi.

- I.1.4. Provedba i potpora istraživanju opsega i aspekata problema rodno uvjetovanog nasilja, uključujući nasilje u obitelji, kao i trgovine ljudima.
- I.1.5. Provedba edukativnih programa za stručnjake, pružatelje usluga, uključujući posebno osposobljavanje za prevenciju i suzbijanje rodno uvjetovanog nasilja i trgovanja ljudima, uključujući identifikaciju i pomoć žrtvama te zaštitu njihovih ljudskih prava.
- I.1.6. Potpora programima psihosocijalnog tretmana za počinitelje ili one koji pribjegavaju nasilnom ponašanju u obiteljskom i drugom okruženju, kao i programima reintegracije žrtava nasilja i trgovanja ljudima u društvo, uključujući reintegraciju u obrazovni sustav i tržište rada.
- I.1.7. Provedba promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o nasilju nad ženama kao kršenju ljudskih prava, uključujući specifične poruke upućene dječacima i muškarcima o njihovoj odgovornosti u smislu sprječavanja i zaustavljanja nasilja nad ženama, nasilja u obitelji i trgovanja ljudima.
- I.1.8. Provedba promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja za podizanje svijesti o specifičnostima višestruko marginaliziranih skupina, koje su u riziku od rodno uvjetovanog nasilja, uključujući i trgovanje ljudima.
- I.1.9. Zakonske, institucionalne, promotivne i odgojne mjere za sprječavanje i zaštitu od spolnog uznemiravanja.

Nositelji odgovornosti: Tijela na državnoj, entitetskoj i Brčko Distriktu, kantonalna tijela i tijela jedinica lokalne samouprave, sukladno nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok provedbe: 2023 - 2027. godine

I.2. Javni život i odlučivanje

Uvod

Društvo bez punog sudjelovanja žena i muškaraca u donošenju odluka ne iskorištava u potpunosti sve potencijale društva. Konvencija UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena donesena 1979. godine, Pekinška deklaracija i platforma za djelovanje iz 1995. godine, Preporuka (2003.) 3 Ministarstva unutarnjih poslova zemljama članicama o ravnopravnom sudjelovanju žena i muškaraca u političkog i javnog odlučivanja iz 2003. godine, daje smjernice zemljama članicama za uključivanje jednakog broja žena i muškaraca u odlučivanje na svim razinama vlasti. Također, Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000), te Rezolucija Europskog parlamenta o sudjelovanju žena u mirnom rješavanju sukoba (2000/2025(INI)) pozivaju države članice da poduzmu odgovarajuće mjere za poboljšanje položaja žena u društvu i spriječiti svaki oblik nasilnog rješavanja problema, čime će svim građanima/kama omogućiti sudjelovanje u javnom životu.

Ravnopravno sudjelovanje i podjela odgovornosti žena i muškaraca u javnom životu i donošenju odluka definirana je člankom 20. ZoRS-a BiH. I dalje je prioritet da pitanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini bude dio svake politike, na svim razinama i u svim sferama. U cilju bržeg postizanja ravnopravne zastupljenosti spolova u kreiranju politika i odlučivanju na svim razinama organizacije vlasti u BiH, prilikom izmjena ZoRS BiH članak 20. je usklađen s Preporukom (2003)3 Povjerenstva ministara VE kojim je propisano da: „Ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen u najmanje 40% državnih tijela na svim razinama ustrojstva vlasti i tijelima lokalne samouprave, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudbenu vlast, političke stranke...“. Također, sukladno Zakonu o financiranju

političkih stranaka, 10 posto od ukupnog iznosa sredstava osiguranih za financiranje političkih stranaka, odnosno koalicija političkih stranaka i neovisnih kandidata zastupljenih u Parlamentarnoj skupštini BiH (u daljnjem tekstu PS BiH) i zastupničkim klubovima, odnosno klubovima zastupnika i delegata u PS BiH, raspoređuje se zastupničkim grupama srazmjerno broju zastupničkih, odnosno delegatskih mjesta koja pripadaju manje zastupljenom spolu.

Ocjena stanja

Odbor CEDAW komiteta je u Zaključnim napomenama o šestom periodičnom izvješću BiH izrazio zabrinutost zbog slabe zastupljenost žena u zastupništvima i vladama na državnom i lokalnom nivou, slabog učešća žena iz ugroženih grupa stanovništva u političkom i javnom životu i manjka edukacija o političkom liderstvu, pregovaračkim i predizbornim vještinama. Pored toga, Odbor je preporučio usvajanje izmjena i dopuna Izbornog zakona BiH za povećanje kvote žena na 50 % i Zakona o VM za uvođenje minimalne kvote od 40 % za zastupanje bilo kojeg spola u VM, te da se razmotri zamjena sistema otvorene liste kako bi se osigurala bolja zastupljenost žena.

Središnje izborno povjerenstvo (u daljnjm tekstu CIK BiH),¹⁹ sukladno sa Izbornim zakonom BiH, priprema statističke evidencije prema spolu, starosti, razvrstane po izbornim jedinicama za svaki dio izbornog procesa.²⁰ Statistička evidencija po spolu vodi se za: biračko tijelo i izlaznost birača na izbore; provjereni i odabrani kandidati; izbornu administraciju i akreditirane promatrače.²¹ Prema podacima CIK-a, na općim izborima održanim u listopadu 2022. godine glasalo je 1 729 215 glasača od čega je 49,73% žena i 50,27% muškaraca.

Tabela I: Pregled učešća muškaraca i žena i izabranih zvaničnika na općim izborima u BiH 2022. godine.²²

	Žene	Postotak	Muškarci	Postotak	Ukupno
Kandidati/tkinje na glasačkim listićima	3 058	42%	4 200	58%	7 258
Izabrani zvaničnici	142	27,1%	376	72,9%	518

Tabela II: Opći izbori 2022. - Pregled izabranih kandidata na različitim razinama vlasti prema podacima CIK-a

Institucija	Broj izabranih kandidatakinja	Postotak izabranih kandidatakinja	Broj izabranih kandidata	Postotak izabranih kandidata	Ukupno
Predsjedništvo BiH	1	33.33 %	2	66.67 %	3
Predstavnički dom PS BiH	7	16,67 %	35	83,33%	42
Predstavnički dom Parlamenta FBiH	27	27,55%	71	72,45%	98

¹⁹ Akt broj 04-50-4-137-2 /20 od 14.04.2020. godine

²⁰ „Službeni glasnik BiH“, br. 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08, 32/10, 18/13, 7/14, 31/16, 41/20, 38/22, 51/22 i 67/22

²¹ Akt broj 05-1-02-2-1145-1/22 usvojen na 31. sjednici CIK BIH 30.06.2022. godine

²² „Službeni glasnik BiH“, broj 73 od 02.11.2022. godine

Predsjednik i Potpredsjednici RS	0	0 %	3	100%	3
Narodna skupština RS	16	19,28%	67	80,72%	83
Vijeće naroda RS	8	28,57%	20	71,43%	28
Kantonalne skupštine	91	31,49%	198	68,51%	289
BiH – Ukupno	142		376		518

Prema objedinjenim rezultatima lokalnih izbora održanih 15. studenoga 2020. godine, lokalnih izbora u Gradu Mostaru održanih 20. prosinca 2020. godine te ponovljenih izbora u Gradu Doboju i Općini Srebrenica (21. veljače 2020. godine), izabrano je ukupno 3 319 dužnosnika (627 žena i 2 692 muškarca. Od 142 izabrana načelnika/gradonačelnika 137 (96,5%) su muškarci i 5 (3,5% žene). U općinska vijeća/skupštine općine, gradsko vijeće/skupštinu grada, skupštinu Brčko Distrikta BiH (OV/SO/SG/SD) ukupno je izabrano 3 177 vijećnika/odbornika od čega je 2 555 (80,42%) muškaraca i 622 (19,58%) žena.²³

Na lokalnim izborima održanim 2020. godine žene su izabrane za načelnice u općinama: Odžak, Drvar, Istočni Drvar, Jezero i Novo Goražde.

• **Tabela III: Izabrani kandidati na Lokalnim izborima 2020. godine (15.11.2020. godine), Lokalnim izborima u Gradu Mostaru i ponovljenim izborima u Gradu Doboju i Općini Srebrenica.²⁴**

Utrka	Ukupno mandata	<30 godina	>=30 godina	Muškarci	Žene	Muškarci >=30 godina	Žene >=30 godina	Muškarci <30 godina	Žene <30 godina
Načelnik/gradonačelnik	142	2	140	137	5	135	5	2	0
OV/SO/SG/SD (Grad Mostar, 20. 12. 2020. godine)	35	4	31	26	9	22	9	4	0
OV/SO/SG/SD - (15. 11. 2020. godine) i ponovljeni izbori u Gradu Doboju i općini Srebrenica	3 142	419	2723	2 529	613	2 258	465	271	148

²³ Izvještaj o provedbu Lokalnih izbora 2020. godine, CIK BiH, 2021., str. 72 i 73.

²⁴ Izvještaj o provedbi Lokalnih izbora 2020. godine, CIK BiH, 2021., str. 73.

OV/SO/SG/SD (Ukupno)	3 177	423	2754	2 555	622	2 280	474	275	148
UKUPNO	3 319	425	2894	2 692	627	2 415	479	277	148

U VM BiH je, u novom sazivu u 2023. godini, po prvi put imenovana Predsjedateljka VM. Pored toga, imenovana je još jedna ministrica i 8 ministara, dok je u prošlom sazivu dužnost obnašalo 7 ministara i 2 ministrice. U RS, pored predsjednika Vlade dužnost obnaša 12 ministara i 3 ministrice. Trenutno je u tijeku formiranje vlasti nakon općih izbora u FBiH. U Vladi Federacije BiH je broj ministrica u prethodnom sazivu bio 23.4%, a žena je bila zamjenica premijera. U vladama kantona zastupljenost žena se kretalo od 0% do najviše 36%. U prethodnom sazivu, povećanje broja izabranih žena u skupštine kantona nije nužno dovela do povećanja broja imenovanih žena budući da je prosječna zastupljenost žena u skupštinama 31% , a u vladama kantona iznosi 15%. To je značajno ispod jednake zastupljenosti i minimalne zastupljenosti od 40%. Izuzetak je predstavljao Kanton Sarajevo gdje je procentualno više imenovanih žena u Vladu (36%) nego što je bilo izabranih žena na Općim izborima 2018. godine. U Bosansko-podrinjskom kantonu žena je bila premijerka Vlade.

Rodna struktura pravosuđa u BiH odražava donekle sličnu situaciju „obrnute piramide moći“, odnosno ukazuje na određenu podzastupljenost žena na višim pozicijama i pozicijama odlučivanja, dok je veći broj njih zaposlen u pravosuđu na mjestu sudaca.

Tabela III: Pregled zastupljenosti žena u pravosudnim organima

Institucija	Broj žena	Postotak žena	Broj muškaraca	Postotak muškaraca	Ukupno
Predsjednici sudova		41 %		59%	100%
Glavni tužitelji		28 %		72%	100%
Imenovani tužitelji		53 %		47%	100%
VSTV	9	60 %	6	40%	15 100%
Vrhovni sud RS	15	68 %	7	32%	100%
Okružni sudovi RS (predsjednici)	2	33%	4	67%	6 100%
Okružni sudovi u RS-u (nosioci sudskih funkcija)	47	66%	24	44%	71 100%
Osnovni sudovi RS (predsjednici)		40%		60%	100%
Glavni tužitelji u RS-u		28%		72%	100%
Tužitelji u RS		51%		49%	100%
Ustavni sud FBiH	4		1		100%
Suci Vrhovnog suda FBiH		71%		29%	100%
Tužitelji/tužiteljice i stručni saradnici u FBiH		57%		43%	100%
Suci kantonalnih sudova		75%		25%	100%

Tužitelji/tužiteljice kantonalni nivo	99	52%	92	48%	191 100%
--	----	-----	----	-----	-------------

Kad je riječ o sucima, osim na višim privrednim sudovima, žene upadljivo prevladavaju na Vrhovnom, okružnim i osnovnim sudovima. Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće (u daljnjem tekstu: VSTV) kao neovisno i neovisno tijelo ima zadatak osigurati neovisno, nepristrano i profesionalno pravosuđe. VSTV ima 15 članova, od čega 6 muškaraca i 9 žena. Na mjestu predsjednika VSTV-a je muškarac, u Vrhovnom sudu RS-a je 15 žena i 7 muškaraca, dok je na mjestu predsjednika Vrhovnog suda Republike Srpske žena. Predsjednik Tužiteljstva FBiH je muškarac, a 57% tužitelja i stručnih suradnika su žene. Broj kantonalnih tužitelja je prilično ujednačen (99 tužiteljica i 92 tužitelja). Sudjelovanje žena u pravosuđu puno je izraženije nego u drugim područjima javnog života. I Vrhovni sud i Ustavni sud Federacije Bosne i Hercegovine imaju predsjednice, a 71% sudaca Vrhovnog suda su žene. U sadašnjem sazivu Ustavnog suda FBiH nalaze se 4 ženske osobe i jedna muška osoba. U kantonalnim sudovima žene su zastupljenije znatno više od svojih kolega, tako da od ukupnog broja sudaca 75% su sutkinje. Predsjednik Tužiteljstva FBiH je muškarac, a 57% tužitelja i stručnih suradnika su žene. Broj kantonalnih tužitelja je prilično ujednačen (99 tužiteljica i 92 tužitelja).

GC RS je analizirao izborne procese na općim izborima 2018. i 2022. godine i lokalnim izborima 2020. godine, kao i zastupljenost žena na kandidacijskim listama, medije u izbornom procesu, uključujući i ostvarene rezultate kandidatkinja. Istraživanje je ukazalo na manjak podrške političkih stranaka kandidatkinjama, nedostatak iskustva kandidatkinja u javnom djelovanju, te nedostatak podrške izbornog tijela i medijske podrške kandidatkinjama u izbornom procesu. Lokalne vlasti predstavljaju nezaobilazan čimbenik u analizi sudjelovanja žena u javnom i političkom životu, jer je to razina vlasti koja je najbliža građanima, gdje se s pravom može očekivati veći broj žena koje sudjeluju u donošenju važnih odluka u lokalnim zajednicama. Prema podacima Analize sudjelovanja žena u izbornom procesu iz perspektive ravnopravnosti spolova za lokalne izbore održane 2020. godine u Bosni i Hercegovini, u izbornim jedinicama Republike Srpske uočeno je 5.818 žena. ili 41,39 %, a muškaraca 8.237 ili 58, 61 %. Žene su podzastupljene tamo gdje zakon nije propisao obvezni postotak podzastupljenog spola. Ovu tvrdnju potkrepljuje i podatak o postotku žena na kandidacijskim listama koji iznosi 19,84 posto. Za najviše funkcije izvršne vlasti na lokalnom nivou u Republici Srpskoj u 56 općina i 8 gradova predložen je ukupno 31 kandidat, od čega 27 muškaraca i 4 žene, odnosno žene su zastupljene u procentu od 12,90 odsto, dok je za gradonačelnike predloženo 137 kandidata i to 129 muškaraca ili 94,16% i 8 žena ili 5,84%. S druge strane, znatno je veći broj žena na mjestima sekretara skupština općina, njih 27 od ukupno 64.

GC FBiH pripremio je analizu podataka o spolnoj strukturi kandidata nakon lokalnih izbora 2020. godine, koja je pokazala povećanje udjela žena kao nositeljica lista političkih subjekata za 5,9% u odnosu na 2016. godinu. Istodobno se povećao i udio žena među neovisnim kandidatima koji su na izbore izašli samostalno. Nakon lokalnih izbora u FBiH 2020. godine od 78 pozicija na koje su izabrane gradonačelnice izabrane su samo dvije žene, što predstavlja 2,6%. U općinska ili gradska vijeća i skupštine izabrano je 21,6% žena, što je porast u odnosu na prethodne lokalne izbore, ali se smanjio i broj gradonačelnica. U sklopu provedbe preporuka UN CEDAW-a, ŽV FBiH je povjerenstvima za ravnopravnost spolova oba doma Parlamenta FBiH uputio inicijativu za podnošenje amandmana na Ustav FBiH, a cilj predloženih amandmana je, između ostalog, uvesti odredbe o ravnopravnom sudjelovanju manje zastupljenog spola u izvršnoj, zakonodavnoj i sudskoj vlasti na svim razinama u FBiH.

Svi navedeni podaci pokazuju nedovoljnu zastupljenost žena u političkom i javnom životu i odlučivanju, što nalaže nastavak i intenziviranje provođenja aktivnih mjera za povećanje sudjelovanja žena u ovim područjima.

Mjere

Glavni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **postizanje ravnopravne zastupljenosti spolova u kreiranju politika i donošenju odluka na svim razinama organizacije vlasti u Bosni i Hercegovini.**

- I.2.1. Integracija međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova, kao obveza koje izravno ili neizravno reguliraju ravnopravno sudjelovanje u javnom životu, uključujući ravnopravno sudjelovanje u državnim tijelima na svim razinama ustrojstva vlasti iz članka 20. stavka 1. ZoRS-a.
- I.2.2. Provođenje rodne analize i istraživanja o sudjelovanju žena i muškaraca u javnom životu i odlučivanju, na temelju redovitog vođenja i objave statističkih evidencija razvrstanih po spolu o zastupljenosti na izbornim kandidacijskim listama, izbornim rezultatima na svim razinama vlasti, te zastupljenosti žena i muškaraca u izvršnoj vlasti, javnoj upravi, pravosuđu i diplomaciji.
- I.2.3. Razvoj i provedba mjera za promicanje jednake zastupljenosti, uključujući više marginaliziranih skupina, u javnom životu i na mjestima odlučivanja.
- I.2.4. Provođenje edukacija s ciljem jačanja kapaciteta političkih stranaka s ciljem povećanja broja žena u javnom životu na svim razinama odlučivanja.
- I.2.5. Jačanje uloge i odgovornosti medija, provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o važnosti ravnopravne zastupljenosti žena i muškaraca na svim razinama političkog i javnog odlučivanja te važnosti borbe protiv rodni stereotipa, seksizma i govora mržnje.
- I.2.6. Redovito praćenje i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca na mjestima odlučivanja, izbornim listama i drugim procesima selekcije kandidata za rukovodeća mjesta u tijelima na svim razinama organizacije vlasti, regionalnoj i međunarodnoj razini.

Nositelji odgovornosti: Zakonodavna, izvršna i sudska vlast na državnoj i entitetskoj razini, kantonalna tijela i tijela jedinica lokalne samouprave, sukladno resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima, SIP BiH, Vijeće za tisak, Regulatorna agencija za komunikacije.

Rok provedbe: 2023.- 2027. godine

I.3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima

Uvod

Gospodarski razvoj višedimenzionalan je proces, a stabilan gospodarski rast stvara uvjete za veću zaposlenost i učinkovitiji sustav socijalne zaštite, što dovodi do smanjenja siromaštva. Prema standardima UN-a: „Razvoj podrazumijeva sveukupni razvoj koji uključuje razvoj političkih, gospodarskih, društvenih, kulturnih i drugih dimenzija ljudskog života, kao i razvoj gospodarskih i drugih materijalnih resursa, kao i fizičkih, moralnih i intelektualnih razvoj čovjeka.“

Područje rada, zapošljavanja i pristupa resursima izuzetno je složeno s aspekta ravnopravnosti spolova jer uključuje područje tržišne ekonomije i ekonomije skrbi, formalnu i neformalnu sferu ekonomije, te višedimenzionalne aspekte pristup različitim ekonomskim i društvenim resursima koji proizlaze iz rada kao svakodnevne društvene aktivnosti. Jednake mogućnosti na tržištu rada iu gospodarskom životu, ekonomska ovisnost i sposobnost donošenja odluka unutar gospodarskih struktura od vitalne su važnosti za postizanje ravnopravnosti spolova.

Zemlje koje se pripremaju za ulazak u Europsku uniju moraju provoditi gospodarske reforme uz jasnu makroekonomsku politiku. Bosna i Hercegovina, koja ima status zemlje kandidata za pristupanje Europskoj uniji, treba nastaviti s usklađivanjem državnih i entitetskih propisa s europskim dokumentima koji reguliraju područja zapošljavanja i tržišta rada. Posebno važni dokumenti za ovo područje su: Rezolucija Vijeća Europe (29. svibnja 1990. godine) koja se odnosi na zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na radu, Preporuka Europske komisije (u daljnjem tekstu EK) (27. studenog 1991. godine) koja se odnosi na zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na radu, uključujući borbu protiv seksualnog uznemiravanja, Direktiva Vijeća Europe 86/378/EE3 (5. srpnja 2006. godine) o provedbi načela jednakih mogućnosti i jednakih postupanje prema muškarcima i ženama u pitanjima zapošljavanja i obavljanja zanimanja, Europska revidirana socijalna povelja, 2004. godine, Europska konvencija o zaštiti temeljnih ljudskih prava i sloboda, 12. srpnja 2002. godine i Preporuka Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 1700 (2005. godine) o borbi protiv diskriminacije žena kao radne snage i na radnom mjestu (27. travnja 2005. godine). BiH je također potpisnica 81. konvencije Međunarodne organizacije rada (u daljnjem tekstu MOR).

Prema važećim zakonima o radu, u Bosni i Hercegovini je zabranjena svaka vrsta diskriminacije po osnovu prava na rad i zapošljavanje. Zakon o zabrani diskriminacije definira postupak zaštite od diskriminacije u pravnom sustavu BiH, dok ZoRS BiH (čl. 12-16) uređuje pitanje zapošljavanja, rada i pristupa svim oblicima sredstava. Zakonom je zabranjena diskriminacija na temelju spola u radu i radnim odnosima. Zabranjeno je uskraćivanje jednake plaće za rad jednake vrijednosti oba spola, onemogućavanje napredovanja na radu pod jednakim uvjetima, onemogućavanje jednakih uvjeta obrazovanja, nejednaka prilagodba radnih i pomoćnih radnih prostorija potrebama osoba obaju spolova, različito postupanje zbog trudnoće, poroda ili korištenja prava na rodiljni dopust, svako nepovoljno postupanje roditelja ili skrbnika u usklađivanju obveza iz profesionalnog i obiteljskog života ili bilo koje drugo postupanje ili djelo koje predstavlja jedan od oblika: izravne ili neizravne diskriminacije, utvrđene u čl. 4. st. (1) i (2) ZoRS BiH.

U BiH postoji vrlo jaka povezanost između društvene uloge žena, njihovog obrazovanja, zanimanja i položaja na tržištu rada. Važno je naglasiti da postoji malo podataka o prihodima i naknadama iz rodne perspektive, dok je opće znanje i svijest o utjecaju neplaćenog rada na društvo, gospodarstvo, razvoj i smanjenje siromaštva vrlo nisko.

Procjena stanja

Prema podacima BHAS-a objavljenim 2022. godine, stopa zaposlenosti žena u dobi od 20 do 64 godine bila je 40%, a muškaraca iste dobi 65%, tako da je rodni jaz u zaposlenosti bio 25%. Stopa zaposlenosti žena je 29,9%, za razliku od muškaraca, gdje iznosi 50,9%. Stopa nezaposlenosti također je viša za žene i iznosi 18,5% u usporedbi s 14,1% za muškarce. U 2020. manje od polovice žena (42%) s djecom mlađom od 6 godina bilo je zaposleno na puno radno vrijeme, iako je došlo do blagog povećanja udjela zaposlenih žena s malom djecom.²⁵ U 2020. godini evidentirano je 3288 nezaposlenih pripadnika nacionalnih manjina (1 799 Romkinja i 1909 Roma).

Niže stope zaposlenosti i aktivnosti žena izravne su posljedice preuzimanja uloga žena kao primarnih skrbnika. Istraživanje ARS BiH MLJPI o utjecaju rodne podjele obiteljskih obaveza u kućanstvu pokazalo je da u 93,8% partnerskih zajednica sve rutinske obveze u kućanstvu obavljaju žene, dok veća ravnoteža postoji u slučaju brige o djeci te povremene obaveze u kućanstvu.²⁶ Komitet CEDAW preporučio je intenziviranje napora BiH da ratificira Konvenciju Međunarodne organizacije radnika i radnica u domaćinstvu iz 2011. godine.²⁷ Osim toga, CEDAW Odbor preporučuje uklanjanje prepreka i omogućavanje ženama ravnopravan pristup zemljištu i drugoj imovini, pristup financijskim kreditima te donošenje mjera koje će omogućiti ženama sudjelovanje u turizmu, prehrambenoj industriji i industriji obnovljivih izvora energije, kao i kako u donošenju odluka u izradi i provedbi strategija i politika ekonomskog razvoja.

²⁵ „Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini”, Agencija za statistiku (BHAS), TB 03 Tematski bilten, Sarajevo, 2022., str. 60, 61, 70. i 71.

²⁶ „Rodni profil Bosni i Hercegovini”, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (ARS MLJPI BiH), 2020., str. 40.

²⁷ Komitet za CEDAW, 2019. godina

Osim toga, ljudska prava žena još uvijek se nedovoljno poštuju u području zapošljavanja, rada i pristupa svim oblicima resursa. BiH ima najnižu razinu sudjelovanja žena na tržištu rada u jugoistočnoj Europi. Postoji spolna segregacija i stereotipi o "ženskim i muškim poslovima", kao i horizontalna (razlike u plaćama) i vertikalna segregacija koja predstavlja podjelu položaja između muškaraca i žena. Na to utječu čimbenici kao što su tranzicija, smanjenje broja radnih mjesta zbog privatizacije, odumiranje pojedinih industrijskih grana i zanimanja uzrokovano tehnološkim napretkom i globalizacijom ili pak posljedicama rata. Osim toga, žene se suočavaju s fenomenom "staklenog stropa" i imaju poteškoća u pristupu višim položajima odlučivanja.

Unatoč postojanju zakona i propisa protiv rodne diskriminacije, te činjenici da je radno zakonodavstvo visoko usklađeno s domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova, uključujući privremene posebne mjere dopuštene zakonom, žene se na poslu ili tijekom radnog odnosa često suočavaju s nedosljednostima i nepravilnostima koji otežavaju provedbu ovih zakona, poput prava na porodiljni dopust, manju plaću za rad jednake vrijednosti i nemogućnost napredovanja, zbog čega su MLJPI ARS BiH i GC RS i GC FBiH u više navrata provodili istrage o kršenju ZORS-a, javnih preporuka te sustavno djelovao kroz sudjelovanje u izradi propisa koji imaju za cilj prevladati takvo stanje. Osim toga, žene moraju dulje čekati na prvi posao, a česta je i nemogućnost pronalaska posla u starijoj dobi zbog promjena na tržištu rada.²⁸ Tu je i problem rodno uvjetovanog i seksualnog uznemiravanja. Na radnom mjestu žene doživljavaju brojne oblike seksualnog uznemiravanja od strane kolega i šefova.²⁹ Prema Izvješću o diskriminaciji na temelju spola u oblasti rada u BiH, većina sudskih postupaka u ovoj oblasti vodi se u skladu s entitetskim zakonima o radu, što ukazuje na nedovoljno razumijevanje i provedbu Zakona o zabrani diskriminacije u BiH i ZoRS BiH i, općenito, neusklađenosti sa zakonima o radu. Osim toga, žrtve se odvrćaju od prijavljivanja rodno uvjetovane diskriminacije na radnom mjestu zbog dugotrajnih postupaka. U izvješću se navodi i kako dodatni izazov u procesuiranju slučajeva diskriminacije predstavlja gotovo nepostojeća sudska praksa.³⁰

Postoje pojedinačne mjere za zapošljavanje i osnaživanje žena u cijeloj Bosni i Hercegovini, ali efekte aktivnih mjera tek treba kvantificirati, a uvođenje ekonomskih politika moglo bi doprinijeti rješavanju ovih pitanja na dosljedan način, npr. kako bi se povećao broj žena koje posjeduju imovinu i zemlju.

Na razini entiteta FBiH dokumenti Strategije razvoja FBiH 2021.-2027. godine Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja FBiH za razdoblje 2021.-2027. godine, kao i Nacrt strategije zapošljavanja FBiH 2021.-2027. godine prepoznala je podzastupljenost žena u aktivnom radnom odnosu te potrebu provođenja mjera i programa (edukacija u području informacijskog opismenjavanja, poduzetništva i dr.) koji kroz različite poticaje motiviraju žene i sve druge ranjive skupine za aktivnije uključivanje u sva područja rada. Zavod za zapošljavanje FBiH redovito provodi aktivnosti usmjerene na smanjenje broja nezaposlenih osoba i stvaranje mogućnosti za zapošljavanje kroz sufinansiranje zapošljavanja i samozapošljavanja. Akcijski plan provedbe SBA (engleski: *small-business act*) principa za FBiH za razdoblje 2020.-2021. godine predviđa aktivnosti koje se odnose na poduzetništvo žena. Kao rezultat napora u oblasti rodno osjetljivog proračuna u okviru Akcijskog plana razvoja ženskog poduzetništva u FBiH 2018.-2020. godine, Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva i Ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta FBiH radili su na jačanju ženskog poduzetništva u šest općina, te je izrađen model sistemskog rješenja za razvoj ženskog poduzetništva primjenjiv na sve općine FBiH, s posebnim osvrtom na potporu startupima za poduzetnice pogođene pandemijom COVID 19. Formirani su klubovi poduzetnica u šest općina, te imenovani stručni timovi sastavljeni od općinskih dužnosnika i poduzetnica, predstavnicima OCD-a s ciljem stvaranja uvjeta za unapređenje poduzetništva, posebice onog kojim upravljaju žene.

U razdoblju 2018.-2022. GC RS je u 2016. godini dao mišljenja na niz akata (strategija i zakona) iz oblasti rada koji se tiču zlostavljanja na radu, razvoja malog i srednjeg poduzetništva, socijalnog poduzetništva, razvoja industrije, zaštite potrošača, privlačenja stranih ulaganja, te razvoj turizma. Usvojen je i novi Zakon o

²⁸ „Izvješće o stanju ženskih ljudskih prava u BiH”, ARS BiH MLJPI, listopad 2020. godine, str. 8.

²⁹ „Seksualno uznemiravanje žena u Bosni i Hercegovini: Analiza na temelju podataka iz OSCE-ovog istraživanja o nasilju nad ženama”, OSCE Misija u BiH, ožujak 2022. godine, str. 19.

³⁰ „Rodno uvjetovana diskriminacija u oblasti rada u Bosni i Hercegovini”, Helsinški parlament građana Banja Luka (HPG BL), Svjetlana Ramić Marković, 2022. godina

zaštiti od uznemiravanja na radu³¹, koji, uz odredbe Zakona o radu koje se specifično odnose na sprečavanje i suzbijanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja i uznemiravanja na radu i u vezi sa radom, detaljnije i preciznije regulira ovu oblast i pruža pravnu zaštitu od uznemiravanja. Realizacijom Strategije razvoja ženskog poduzetništva u RS-u za period 2019-2023. ostvarena je snažna koordinacija ženskog poduzetništva koja uključuje detaljnu analizu stanja i aktivnosti u područjima koja utječu na žensko poduzetništvo. Podrška poduzetnicama u Republici Srpskoj dio je Strategije razvoja malog i srednjeg poduzetništva Republike Srpske za period 2021-2027. godine. Također, usvojena je i Strategija razvoja ženskog poduzetništva RS za period 2019-2023. godine, kako bi se kroz različite kratkoročne i dugoročne posebne mjere osigurala potpora ženskom poduzetništvu, uključujući obuku, promociju i podršku. Sredstva su dodijeljena poduzetnicama kroz niz projektnih aktivnosti. Ministarstvo gospodarstva i poduzetništva RS-a daje potporu poduzetnicama kroz prijedlog Fonda za poduzetnice, te Uredbu o postupku raspodjele sredstava za poticanje razvoja malih i srednjih poduzeća, koja promiče ravnopravnost spolova i zabranjuje diskriminacije po bilo kojoj osnovi.

U toku je realizacija Akcionog plana za unapređenje položaja žena na selu u RS za period 2022-2024. u kojem su izrađeni programi, mjere i indikatori praćenja te definirani nositelji odgovornosti sukladno institucionalnim nadležnostima. Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja novčanih poticaja za razvoj poljoprivrede i sela, kao i Pravilnik o kapitalnim ulaganjima, čineći ih rodno osjetljivijim i dajući ženama mogućnost ostvarivanja prava na poticaje za kapitalna ulaganja i mogućnost potpore udrugama žena u ruralnim područjima za razvoj poslovnih aktivnosti i otkup poljoprivrednih proizvoda. Osim toga, svake godine se provode programi mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u oblasti poljoprivrede u saradnji sa GC RS i Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS, koji se finansiraju iz Proračuna RS i uz podršku donatora (UN WOMEN, FAO).

Mjere

Glavni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **uklanjanje diskriminacije na temelju spola u radu, zapošljavanju i na tržištu rada te osiguranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce u pristupu ekonomskim resursima, uključujući smanjenje siromaštva kroz nove makroekonomske i razvojne strategije.**

- I.3.1. Utvrđivanje prioriternih zakona i provedba rodni analiza, strategija, akcijskih planova, programa i drugih akata u području rada, zapošljavanja i pristupa resursima s ciljem uvođenja međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova te utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti s aspekta ravnopravnosti spolova.
- I.3.2. Redovito prikupljanje, analiza i objava rodno razvrstanih podataka o sudjelovanju žena i muškaraca na tržištu rada i gospodarskom životu, uključujući sudjelovanje na pozicijama odlučivanja, napredovanje u karijeri, prihode, plaće, stalni/određeni rad, poslovni ugovor uvjeti, pristup kreditu itd.
- I.3.3. Izrada i provedba programa mjera i aktivnosti za uklanjanje diskriminacije na temelju spola i spolnog uznemiravanja u području rada, zapošljavanja i pristupa gospodarskim resursima, uključujući jačanje institucionalnih kapaciteta za primjenu međunarodnih i domaćih standarda u ovoj oblasti, uvođenje rodno- responzivnih proračuna, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama koji će koordinirati provedbu ovih mjera.
- I.3.4. Potpora istraživanjima i programima za povećanje sudjelovanja žena u radnoj snazi i smanjenje nezaposlenosti, razvoj ženskog poduzetništva, kao i zastupljenost u poljoprivrednoj proizvodnji i neformalnom sektoru te ekonomsko i socijalno osnaživanje žena.

³¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 90/21.

- I.3.5. Podrška istraživanjima i programima usmjerenim na poboljšanje položaja žena na tržištu rada te u društvenom i gospodarskom životu, kao što su: povremeni poslovi, prekidi karijere, razlike u plaćama i mirovinama itd.
- I.3.6. Potpora istraživanjima i programima koji se odnose na poboljšanje položaja žena u području ruralnog razvoja i područjima gdje je utvrđena niska zastupljenost žena.
- I.3.7. Organiziranje programa osposobljavanja žena, s ciljem osposobljavanja za traženje, izbor i dobivanje odgovarajućeg zaposlenja, uključujući prekvalifikaciju i samozapošljavanje, pokretanje i razvoj poduzetništva.
- I.3.8. Unaprjeđenje mjera za usklađivanje poslovnog i privatnog života, uključujući zaštitu majčinstva i očinstva, unaprjeđenje odredbi o plaćenom roditeljskom dopustu, plaćenom roditeljskom dopustu za oba roditelja, kao i posebne mjere koje zaposlenicima olakšavaju usklađivanje profesionalnih i obiteljskih obveza.
- I.3.9. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o pravu žena i muškaraca na jednak pristup zapošljavanju, tržištu rada i gospodarskim resursima u području zaštite okoliša i održivog razvoja.
- I.3.10. Praćenje napretka i izvješćivanje o zastupljenosti žena i muškaraca u području rada, zapošljavanja i pristupa gospodarskim resursima te u području ženskog poduzetništva.

Nositelji odgovornosti: Zakonodavna i izvršna vlast na državnoj i entitetskoj razini i na razini Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, kantonalna tijela i tijela jedinica lokalne samouprave, sukladno nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

I. Rok provedbe: 2023- 2027. godine

I.4. Obrazovanje, znanost, kultura i sport

Uvod

Obrazovanje je jedan od najvažnijih preduvjeta za postizanje ravnopravnosti spolova, posebice u vrijeme kada postoji potreba za kontinuiranim obrazovanjem i stručnim usavršavanjem, bez obzira na dob. Posebnu pozornost treba posvetiti obrazovanju žena u ruralnim područjima, kao i pripadnica drugih ranjivih skupina, kako bi se postigla ravnopravnost i izbjegla tradicionalno uspostavljena podjela obrazovnih profila, zanimanja i položaja na tržištu rada prema spolu. Osim toga, potrebno je osnažiti prisutnost žena u znanosti, kulturi i sportu kako bi društvo imalo koristi od ravnopravnog sudjelovanja svih građana.

Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH, Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH i Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH predstavljaju pravni okvir obrazovanja u BiH koji se primjenjuje na državnoj razini. Ovi zakoni također obvezuju institucije i obrazovne ustanove FBiH (uključujući kantone), RS i Brčko Distrikta da primjenjuju i poštuju načela i norme utvrđene ovim zakonima i da osiguraju obrazovanje pod jednakim uvjetima za sve učenike, kao i jednake mogućnosti.

VM BiH je početkom 2021. godine donijelo novi strateški dokument za oblast strukovnog obrazovanja i obuke „Unaprjeđenje kvalitete i relevantnosti strukovnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini – Na temelju zaključaka iz Rige (2021.-2030. godine)“. Bosna i Hercegovina je tijekom 2021. godine pristupila Ljubljanskoj deklaraciji koju je usvojilo Vijeće EU. Ovaj dokument poziva na suzbijanje diskriminacije i bavi se pitanjima rodno uvjetovanog nasilja i seksualnog uznemiravanja u obrazovnim i istraživačkim ustanovama. Ulaskom BiH u EU program za istraživanje i inovacije *Horizon Europe*, znanstveno-istraživačke institucije u Bosni i Hercegovini imaju obvezu usvojiti i realizirati Plan za ravnopravnost spolova na razini svojih institucija.

Oblast sporta u Bosni i Hercegovini uređena je Zakonom o sportu u BiH, a Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o sportu BiH uvode se odredbe kojima se zabranjuje diskriminacija na temelju spola i jamči jednak pristup i ravnopravno sudjelovanje u sportu bez obzira na spola, kao i ravnopravnu zastupljenost muškaraca i žena prilikom imenovanja u Vijeće za sport BiH. Osim toga, zabranjena je diskriminacija u sportu, a jedno od temeljnih načela ovog zakona je ravnopravno sudjelovanje muškaraca i žena u sportu.

Procjena stanja

Prema zakonodavstvu koje se odnosi na sektor obrazovanja, u Bosni i Hercegovini ne postoji diskriminacija na temelju spola. Velik broj međunarodnih i domaćih dokumenata od kojih valja istaknuti najvažnije: UN Konvenciju o eliminiranju svih oblika diskriminiranja žena usvojenu 1979. godine, UN Konvenciju o pravima djeteta od 20. studenog 1989. godine, Europsku povelju o učešću mladih u životu na općinskom i regionalnoj razini iz 1992. godine, Pekinšku deklaraciju i platformu za akciju iz 1995. godine, Ustav Bosne i Hercegovine dio II 3 (L), ustave entiteta, ZoRS BiH članak 10, te zakoni iz područja obrazovanja u BiH, garantiraju pravo na školovanje i obrazovanje bez ikakve diskriminacije na bilo kom temelju, pa i na temelju spola. U tom smislu potrebno je obratiti pažnju na preporuku Vijeća Europe CM/Rec (2007)13 o rodno osviještenoj politici u obrazovanju te na Smjernice za borbu protiv diskriminacije žena i djevojaka u sportu dane u Preporuci Vijeća Europe 1701. (godina 2005. godina).

U svojim preporukama, CEDAW Komitet je preporučio da Bosna i Hercegovina potakne daljnju diverzifikaciju obrazovnih izbora za djevojčice i dječake i revidira školske udžbenike i nastavne materijale na svim razinama kako bi se uklonili rodno stereotipni sadržaji iz nastavnih materijala. Osim toga, Odbor je preporučio povećanje dostupnosti i kvalitete obrazovanja za svu djecu i rješavanje problema s nerazmjerno niskim stopama upisa i završetka na svim razinama obrazovanja među djevojčicama iz romskih obitelji, ruralnih područja, izbjeglicama i tražiteljima azila, djevojčicama s invaliditetom i djevojčicama koje su žrtve dječjih brakova, te rodno uvjetovanog nasilja i trgovine ljudima. Također je preporučeno da Bosna i Hercegovina podigne svijest, istraži i adekvatno kazni slučajeve nasilja nad djevojčicama u odgojno-

obrazovnim ustanovama i osigura da institucije odgovore na posebne potrebe djevojčica koje su doživjele nasilje u odgojno-obrazovnim ustanovama, kao i da usvoji posebne mjere za poticanje ravnopravno sudjelovanje žena i muškaraca u području obrazovanja, kako u nastavnom osoblju tako i na rukovodećim i odlučujućim mjestima u području obrazovanja.

Broj učenika u osnovnim i srednjim školama u Bosni i Hercegovini je iz godine u godinu sve manji. Unatoč tome, prema podacima BHAS-a, zastupljenost dječaka i djevojčica, tj. učenika i učenica je ravnopravan. U predškolskom odgoju i obrazovanju u školskoj godini 2020./21. u osnovnom obrazovanju bilo je 13.221 djevojčica i 14.477 dječaka, u osnovnom obrazovanju 130.519 djevojčica i 137.530 dječaka, a u srednjem obrazovanju 55.336 učenica i 55.068 učenika,³² pa se može tvrditi da je ostvaren rodni paritet u predškolskom, osnovnom, srednjoškolskom obrazovanju. Razlike u spolnoj zastupljenosti najveće su u strukovnim školama gdje je oko 75% muškaraca. U ostalim vrstama škola više je učenica. Dostupni podaci pokazuju da se postotak učenica u predškolskom, osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju nije značajno promijenio u posljednjih nekoliko godina.

Tijekom školske 2020./21. godine bilo je 55.070 studentica naspram 37.673 studenta, a broj diplomantica (7.968 ili 60%) veći je od broja maturanata (5.325 ili 40%). Osim toga, 2023 (64 %) žene stekle su magisterije znanosti i specijalistička znanja u usporedbi s 1120 muškaraca (36 %), dok su samo 63 (41 %) žene stekle doktorat u usporedbi s 90 (59 %) muškaraca. Više od polovice žena diplomiralo je, magistriralo i doktoriralo u područjima zdravstva i socijalne zaštite, obrazovanja i društvenih znanosti, a to su ujedno i područja obrazovanja u kojima su žene brojnije. Veći broj muškaraca završilo je visoko obrazovanje u područjima informacijskih i komunikacijskih tehnologija, strojarstva, proizvodnje i graditeljstva te područja usluga.³³ Dostupni podaci pokazuju da se povećao broj žena magistra i doktora znanosti, te da je veći od broja muškaraca. Međutim, na visokim akademskim i istraživačkim pozicijama te rukovodećim pozicijama dominiraju muškarci, zbog čega se može reći da na ovom području postoji fenomen „staklenog stropa“.

Čak i u sredinama u kojima je osiguran jednak pristup obrazovanju na svim razinama, to ne odražava uvijek jednake mogućnosti za napredovanje u karijeri, izbor zanimanja, jednak prihod, mogućnosti odlučivanja i jednaku ekonomsku moć. Podaci BHAS-a iz 2020. godine o učešću žena u nastavi i nastavnom osoblju pokazuju da su žene zastupljenije na svim razinama obrazovanja, osim na visokoškolskim ustanovama. Sudjelovanje muškaraca kao predavača raste s rastom stupnja obrazovanja:

- žene čine 93,50% od ukupnog broja zaposlenih u predškolskim ustanovama,
- žene čine 73,12% zaposlenih u osnovnim školama,
- žene čine 61,56% od nastavnog osoblja u srednjim školama,
- žene čine 46,47% ukupnog broja nastavnog osoblja na sveučilištima.

Najveći problem i dalje su stereotipni stavovi o ulozi žene u društvu, a mnogi rodni stereotipi uočeni su iu školskim udžbenicima, te je stoga potrebno djelovati u obrazovnom sustavu i putem medija. Potrebno je raditi sa zajednicama i s muškarcima, a žene treba dodatno informirati putem medija, posebice društvenih mreža. Među ženama je i dalje veća nepismenost, a čest problem je i napuštanje školovanja mladih žena radi braka i obitelji.

RS je uskladila Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju³⁴, Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju³⁵, Zakon o srednjem obrazovanju i odgoju³⁶ i Zakon o visokom obrazovanju³⁷ sa ZoRP BiH. U RS-u se provodi Strategija razvoja predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja i odgoja Republike Srpske za razdoblje 2022. - 2030. godina. Usvojen je i novi Zakon o sportu koji sadrži standard ravnopravne zastupljenosti spolova u Vijeću za sport RS. Program ranog rasta i razvoja djece u Republici Srpskoj 2016-2020. godine kao jedan od prioriteta predviđa poboljšanje kvalitete i dostupnosti usluga u području unaprjeđenja ranog rasta i razvoja djece, u multisektorskom pristupu, bez diskriminacije i isključivanja na temelju spola ili bilo koje druge

³² „Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini“, BHAS, TB 03 Tematski bilten, Sarajevo, 2022., str. 20.

³³ *Ibid*, str. 39. - 48.

³⁴ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 79/15, 63/20 i 64/22.

³⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 81/22.

³⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 41/18 i 92/20.

³⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 67/20.

osnove, uključujući, između ostalog, izradu i provedbu programa povećanja uključenosti djece u predškolski odgoj i obrazovanje u urbanim i ruralnim sredinama za djecu koja nemaju mogućnost pohađanja cjelovitih razvojnih programa.

- U FBiH postoji mala razlika u broju djevojčica i dječaka uključenih u odgojno-obrazovni proces u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, ali je još uvijek primjetna razlika u izboru srednjih škola, prvenstveno zbog stereotipa koji se odnose na muška ili ženska zanimanja, ali i tradicionalnim ulogama žene u obitelji. Iako je među visokoobrazovanim građanima visok postotak magistara i doktora znanosti, žene su rjeđe na rukovodećim pozicijama u javnom i privatnom sektoru. Poseban izazov predstavlja obrazovanje nacionalnih manjina u FBiH (kao što su Romi), ljudi iz ruralnih područja, osoba s nekom vrstom invaliditeta, kao i izbjeglica i raseljenih osoba. Novi Zakon o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo³⁸ usklađen je sa ZoRS BiH.

U FBiH su lica ženskog spola više angažovane u oblasti kulture od lica muškog spola i predstavljaju 60% radnika. Ostvaren je napredak u smislu uključivanja kriterija koji se odnose na manje zastupljen spol u programima federalnog Ministarstva kulture i sporta, čime se osiguravaju principi i standardi ravnopravnosti spolova.

Broj predškolskih ustanova na razini Federacije Bosne i Hercegovine povećan je za 32 u odnosu na prije pet godina, na razini kantona (konkretno kantona Sarajevo) donesene su mjere subvencioniranja troškova upisa u privatne predškolske ustanove, a sve u cilju povećanja broja djece upisane u predškolski odgoj. Ipak, unatoč tome, dosta je velik broj djece koja ne upisuju predškolski odgoj.

Pitanje ravnopravnosti spolova i ravnopravnog pristupa sportu uvedeno je u Strategiju razvoja sporta i Vijeće za sport, kao državno tijelo za razvoj sporta, koje se može formirati samo ako su u njemu zastupljena oba spola i to: najmanje 40%. U nacrtu strategije razvoja sporta u BiH 2020.-2028. godina postoji poglavlje pod nazivom „Povećanje zastupljenosti ženske populacije u sportu“, kao jedan od strateških ciljeva razvoja sporta u Bosni i Hercegovini, sa definiranim nositeljima aktivnosti.

Uz sve poduzete mjere, jasno je da je potrebno nastaviti raditi na promicanju i uključivanju načela ravnopravnosti spolova, kao i na suzbijanju diskriminacije i postojećih stereotipa u područjima obrazovanja, znanosti, kulture i sporta.

Mjere

Glavni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **stvaranje jednakih mogućnosti i pristupa obrazovanju za djevojčice i dječake, žene i muškarce bilo koje dobi, uključujući pripadnike ranjivih skupina, u bilo kojem području (ruralno/urbano) i s istim izgledima za budući profesionalni život.**

- I.4.1. Utvrđivanje prioriternih zakona i provedba rodničkih analiza, strategija, akcijskih planova, programa i drugih akata u području obrazovanja, znanosti, kulture i športa, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u tim područjima te utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarne potrebe i mogućnosti s aspekta ravnopravnosti spolova.
- I.4.2. Redovito prikupljanje, analiza i objava rodno razvrstanih podataka o pristupu i sudjelovanju žena i muškaraca na svim razinama u sustavu obrazovanja, znanosti, kulture i sporta.
- I.4.3. Redovito praćenje i procjena pristupa oba spola poslijediplomskim studijima i stjecanju znanstvenih titula, te pristupa potporama i stipendijama pod istim uvjetima,

---

³⁸ „Službene novine Kantona Sarajevo”, br. 36/22.

znanstvenoistraživačkim programima i projektima, te u procesima upravljanja i koordinacije.

- I.4.4. zrada i provedba programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa obrazovanju, znanosti, kulturi i športu, uvažavajući potrebe višestruko marginaliziranih skupina. Aktivnosti uključuju jačanje stručnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u navedenim područjima, uvođenje rodno osjetljivih proračuna, prevenciju seksualnog uznemiravanja, te uspostavu odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju provedbe ovih mjera.
- I.4.5. Potpora istraživanjima o ravnopravnosti spolova u područjima obrazovanja, znanosti, kulture i sporta te programima usmjerenim na uklanjanje diskriminatornih i stereotipnih stavova u obrazovnim, znanstvenim, kulturnim i sportskim sadržajima.
- I.4.6. Potpora programima cjeloživotnog obrazovanja za prioritetne ciljane skupine kao što su: odrasli bez osnovnog i srednjeg obrazovanja, odrasli sa srednjim obrazovanjem koje ne odgovara potrebama tržišta rada, Romi, osobe s invaliditetom i višestruko marginalizirane osobe, povratnici, starije osobe, kao i osobe koje žele napredovati u poslu i struci te unaprijediti poduzetničke vještine.
- I.4.7. Potpora programima jednakih mogućnosti za oba spola za izgradnju kapaciteta, pristup i korištenje novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija u vladi, javnim i privatnim poduzećima, medijima kao i u sektoru obrazovanja.
- I.4.8. Potpora obrazovnim i istraživačkim aktivnostima na sveučilištima i znanstvenim institutima u području ravnopravnosti spolova.
- I.4.9. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o ravnopravnosti spolova kao načelu ljudskih prava, s ciljem promjene postojećih stereotipnih stavova i ponašanja o ulogama žena i muškaraca.
- I.4.10. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti i pristupu žena i muškaraca u područjima obrazovanja, znanosti, kulture i sporta.

Nositelji odgovornosti: Zakonodavna i izvršna vlast na državnom, entitetskom i nivou Brčko Distrikta BiH, kantonalna tijela i tijela jedinica lokalne samouprave, sukladno resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok implementacije: 2023.- 2027. godine

I.5. Zdravlje, prevencija i zaštita

Uvod

Veliki broj međunarodnih dokumenata od kojih su najznačajniji: Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine, Konvencija o pravima djeteta iz 1989. godine, Preporuke Svjetske zdravstvene organizacije „Zdravlje za sve u 21. stoljeću“, Deklaracija o pravima pacijenata u Evropi iz 1994. godine, Ustav Bosne i Hercegovine iz 1995. godine, Rezolucija o zdravstvenoj politici za sve građane Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, broj: 12/ 2002), ZoRS BiH prečišćeni tekst, propisuje mjere i daje smjernice za organiziranje zdravstvenog sustava koji će pružiti adekvatnu pomoć i zaštitu svim građanima, u cilju postizanja zdravijeg i kvalitetnijeg života. Za ovo područje vrijedi Preporuka br. (2008)1 Odbora Vijeća ministara Europe zemljama

članicama o uključivanju rodni razlika u zdravstvenu politiku (30. siječnja 2008. godine), kao i Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom, u dijelu koji se odnosi na zdravstvenu zaštitu, a usvojila ga je Generalna skupština UN-a 1993. godine.

ZoRS BiH propisuje da svatko ima pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu, bez obzira na spol. Zakonom je zabranjena diskriminacija u bilo kojem obliku i po bilo kojoj osnovi u korištenju svih oblika prava utvrđenih važećim zakonima, a nadležna tijela trebaju donijeti zakone i druge akte i mehanizme koji se odnose na pristup i korištenje socijalne zaštite, a koji ne diskriminiraju osobe na temelju spola, izravno ili neizravno.

Pandemija izazvana COVID-19 još jednom je naglasila važnost zdravlja u kvaliteti života svake osobe. URS BiH je 2020. godine donijela Preporuke za integraciju perspektive ravnopravnosti spolova u proces planiranja, donošenja i provođenja odluka, mjera i planova u borbi protiv pandemije COVID-19. Kriznom stožeru preporučeno je rodno osjetljivo donošenje mjera i pojednostavljenje procedura zbrinjavanja u sigurnim kućama.

Ulaganje u prevenciju i zaštitu zdravlja građana od ključne je važnosti za jačanje socijalne i ekonomske stabilnosti. Zdravlje uključuje fizičko, emocionalno, socijalno, kulturno i duhovno blagostanje, a osim bioloških čimbenika na njega utječu i društveni, ekonomski i politički uvjeti u određenom društvu. Stoga je imperativ da svako društvo pruži adekvatne informacije o mogućnostima i uslugama koje građanima stoje na raspolaganju. Ulaganje u zdravlje žena i muškaraca, kao i njihova svijest o ovim problemima, znači bolju kvalitetu života, bolju kvalitetu obiteljskog života, veću kvalitetu reproduktivnog zdravlja i zdravo planiranje obitelji.

Ocjena stanja

S obzirom da je u Bosni i Hercegovini zabranjena diskriminacija na temelju spola, a u procesu traženja i utvrđivanja i ostvarivanja prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite za sve osobe u BiH, posebna se pažnja usmjerava na marginalizirane skupine, a od posebnog značaja su aktivnosti usmjerene na unaprjeđenje reproduktivnog zdravlja žena i prava trudnica i roditelja te planiranje obitelji. Međutim, odredbe ZORS-a BiH u oblasti zdravstvene zaštite nisu u potpunosti primijenjene, a to je velikim dijelom posljedica specifičnosti slučajeva i nedosljednosti procesa koordinacije subjekata različitih razina vlasti u cilju osiguranja pristupa i korištenja zdravstvene zaštite. Najčešći problemi javljaju se kod marginaliziranih skupina.

U svojim konačnim preporukama, CEDAW Odbor preporučio je daljnju diverzifikaciju obrazovnih izbora za djevojčice i dječake i reviziju udžbenika kako bi se uklonili rodno stereotipni sadržaji iz nastavnih materijala na svim razinama obrazovanja. Obrazovanje o brizi o zdravlju, posebno o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, još uvijek nije dovoljno zastupljeno u osnovnim školama u Bosni i Hercegovini. U nekim osnovnim školama uveden je izborni predmet Zdravi stilovi života s ciljem utjecanja na promjenu svijesti, načina razmišljanja, životnih navika i uvođenje zdravih stilova života kod mladih. Također, brojne su nevladine inicijative koje se bave pitanjima edukacije o spolnom i reproduktivnom zdravlju, spolno prenosivim infekcijama i prevenciji HIV-a. Međutim, sustavno i kontinuirano obrazovanje mladih još nije zaživjelo.

Dosadašnja istraživanja u ovoj oblasti pokazala su da žene u Bosni i Hercegovini daju prednost tradicionalnim metodama kontracepcije, te da većina ne koristi nijednu metodu kontracepcije, te nije zabilježena značajnija promjena u odnosu na prethodna razdoblja.³⁹ Dostupnost podataka o spolnom i reproduktivnom zdravlju je ograničena, te se na ovom području ne mogu donijeti jasni zaključci. U nekim sredinama korisnice još uvijek plaćaju punu cijenu kontracepcije, a evidencije o učestalosti prekida trudnoće nema dok se pravo na prekid trudnoće ne omogući svima.

U Bosni i Hercegovini se provode značajne mjere zaštite zdravlja majki, a bilježi se niska stopa smrtnosti majki, iako se u nekim izvješćima navodi da bi bilo potrebno proširiti praćenje i na slučajeve u kojima je smrt

³⁹ „Izvješće o stanju ženskih ljudskih prava”, ARS MLJPI BiH, listopad 2020. godine

zamalo nastupila tijekom trudnoće i 42 dana nakon poroda. Broj umrle dojenčadi prilično je ujednačen u proteklom razdoblju od 2016. do 2022. i manji je od 200 godišnje.⁴⁰

Prenatalna skrb i zaštita majki smatra se važnim čimbenikom povećanja stope preživljavanja novorođenčadi. Prema dostupnim podacima, 13% žena u Bosni i Hercegovini nema prenatalnu skrb, kao ni petina Romkinja (21%).

U manjim lokalnim zajednicama problem je ginekološka zaštita žena zbog malobrojnosti, što posebno pogađa žene u ruralnim ili udaljenim sredinama gdje je također primjetan trend iseljavanja. Ginekološke usluge ili usluge vezane uz savjetovalište za majčinstvo i reproduktivno zdravlje još uvijek nisu prilagođene osobama s invaliditetom. Velik broj žena na selu nema pravo na zdravstveno osiguranje. Problemi s kojima se susreću raseljene žene i povratnice su neujednačenost propisa o korištenju zdravstvene zaštite na području BiH ukoliko se nalaze izvan područja entiteta kojem pripadaju, te strah od gubitka stečenih prava u mjestima raseljenja. Status povratnika jamči im pravo na obvezno zdravstveno osiguranje za djecu, neovisno o statusu roditelja, te ostvarivanje zdravstvene zaštite za neosigurane osobe starije od 65 godina.

- U FBiH načela, mjere, način organiziranja i provođenja zdravstvene zaštite, nositelji društvene brige o zdravlju stanovništva, prava i obveze osoba u korištenju zdravstvene zaštite, te sadržaj, način obavljanja i nadzora obavljanje zdravstvene zaštite regulirani su Zakonom o zdravstvenoj zaštiti FBiH. Strateški plan reforme zdravstvenog sustava u FBiH, koji je usklađen s načelima ravnopravnosti spolova, daje strateški pristup i ciljeve reforme zdravstvenog sustava za FBiH, ali se ne primjenjuje dosljedno u svim kantonima.

Bez obzira na status zdravstvenog osiguranja, žene u FBiH imaju pravo na punu zdravstvenu zaštitu vezanu uz planiranje obitelji, kao i za vrijeme trudnoće, poroda i materinstva nakon poroda, pravo na liječenje i medicinska sredstva te pravo na umjetnu oplodnju. Primjenom Zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom propisano je da biomedicinski potpomognutu oplodnju provode žene do 42. godine života na teret sredstava obveznog zdravstvenog osiguranja, a ta se granica može pomicati. Zakonom o izmjenama i dopunama ovog zakona svim ženama u FBiH od početka 2023. godine osigurano je pravo na liječenje na teret proračuna FBiH. Međutim, unatoč uložnim naporima, pristup zdravstvenoj zaštiti je još uvijek neujednačen na razini FBiH. Dostupnost zdravstvene zaštite u kantonima ovisi o ekonomskoj moći kantona, a najčešće nisu ostvareni puni kapaciteti za pružanje adekvatnih usluga. Programi usmjereni na zaštitu mentalnog zdravlja provode se kroz Projekt mentalnog zdravlja u BiH i dio su reforme mentalnog zdravlja. Svi programi nužno uključuju i aspekt rodne ravnopravnosti, jer je to prepoznato kroz određene samog Projekta, te kroz sve tri komponente kojima se Projekt bavi.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS redovno uvodi standarde iz oblasti ravnopravnosti spolova u normativno-pravne okvire iz svoje nadležnosti. U području zdravstva pripremljen je niz akata iz područja zdravstvene zaštite i prevencije koji uključuju različite nacрте strategija, kao i prijedloge zakona i drugih zakonskih propisa iz područja zdravstva. Za žene koje imaju zdravstveno osiguranje tijekom trudnoće, poroda, i u razdoblju nakon rođenja djeteta pružaju se besplatne zdravstvene usluge. Izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenoj zaštiti navedeno je da primarna zdravstvena zaštita obuhvaća zdravstvenu zaštitu žena i djece kako bi primarna razina zaštite bila dostupna svima, a posebice ženama.

Zakon o zaštiti mentalnog zdravlja usvojen je kao Strategija razvoja mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj za period 2020-2030. godine, koja je između ostalog definirala potrebu razvoja i evaluacije programa u različitim kontekstima (žene i djeca žrtve obiteljskog nasilja, psihološka podrška marginaliziranim skupinama), te identificiranje čimbenika koji utječu na njihovu primjenu i provedbu kako bi se radilo na učinkovitom promicanju zdravlja, prevenciji bolesti, ranoj intervenciji i liječenju, kao i identificiranju prepreka za njihovo sudjelovanje.

Jedna od najznačajnijih aktivnosti u ostvarivanju unapređenja zdravstvene zaštite je izrada i usvajanje Strategije unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja u Republici Srpskoj za razdoblje 2019-2029. godina. Strategija se temelji na sljedećim načelima: najvišim zdravstvenim standardima, zaštiti ljudskih prava

---

⁴⁰ „Žene i muškarci u BiH”, BHAS, Sarajevo, 2022., str. 35.

i nediskriminaciji, usmjerenosti prema korisnicima usluga, dostupnosti i kontinuitetu usluga koje unapređuju spolno i reproduktivno zdravlje, solidarnosti i jednakosti u korištenju zdravstvenih usluga, ravnopravnost spolova i osnaživanje svih žena i djevojčica, promicanje reproduktivnog zdravlja, prevencija bolesti i multisektorska suradnja, poboljšanje kvalitete zdravstvene zaštite, jačanje odgovornosti i uspostavljanje trajnog partnerstva između vladinih i nevladinih organizacija. Zaštita seksualnog i reproduktivnog zdravlja zasniva se na zajedničkim vrijednostima i principima, uključujući univerzalnost, solidarnost, dostupnost, jednakost i efikasnost, te visok kvalitet i sigurnost zdravstvene zaštite.

U FBiH je u vrijeme izrade ovog plana bila u izradi nova strategija za mlade u FBiH koja predviđa mjere u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja.

Mjere

Glavni cilj koji se planiranim mjerama želi postići je poboljšanje zdravstvenog stanja žena i muškaraca zahvaljujući jednostavnijem i učinkovitijem pristupu informacijama i zdravstvenim uslugama.

- I.5.1. Utvrđivanje prioriteta zakona i rodna analiza strategija, akcijskih planova, programa i drugih akata u području zdravstvene zaštite i prevencije, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim područjima te utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba te mogućnosti s aspekta ravnopravnosti spolova.
- I.5.2. Redovito prikupljanje, analiza i objava podataka razvrstanih po spolu o sudjelovanju, pristupu i korištenju zdravstvenih usluga.
- I.5.3. Izrada i provedba programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa zdravstvenoj zaštiti, uključujući jačanje stručnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u navedenim područjima, uvođenje rodno osjetljivog proračuna, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju provedbe ovih mjera.
- I.5.4. Izrada i provedba programa, mjera i aktivnosti za pružanje specijaliziranih usluga u području zdravstvene zaštite žrtava silovanja i seksualnog nasilja.
- I.5.5. Izrada i provedba mjera i aktivnosti usmjerenih na sprječavanje rodno uvjetovanog nasilja i spolnog uznemiravanja u zdravstvenim ustanovama tijekom pružanja zdravstvenih usluga.
- I.5.6. Pružanje potpore provedbi osposobljavanja zdravstvenog osoblja za rodnu ravnopravnost kako bi se prepoznale različite potrebe i interesi žena i muškaraca te osiguralo rodno osjetljivo pružanje zdravstvenih usluga.
- I.5.7. Potpora istraživanju rodne ravnopravnosti u području zdravstva, kao i programima usmjerenim na unaprjeđenje prevencije i zaštite zdravlja, zaštite mentalnog zdravlja muškaraca i žena, zaštite spolnog i reproduktivnog zdravlja s posebnim naglaskom na višestruko marginalizirane skupine.
- I.5.8. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja podizanja svijesti javnosti o zdravlju, uključujući spolno i reproduktivno zdravlje, te potpuno informiranje o mogućnostima planiranja obitelji, putem medija i zdravstvenih i obrazovnih institucija.
- I.5.9. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u području zdravstva, pristupa i korištenja zdravstvenih usluga, prevencije i zaštite.

Nositelji odgovornosti: Zakonodavna i izvršna vlast na razini države, entiteta i Brčko Distrikta, kantonalna tijela i tijela jedinica lokalne samouprave, sukladno resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok provedbe: 2023.- 2027. godine

I.6. Socijalna zaštita

Uvod

Bosna i Hercegovina ima obvezu i zadaću usklađivanja zakona iz oblasti socijalne i dječje zaštite s međunarodnim standardima, te njihovu provedbu u cilju poboljšanja položaja građana i postizanja daljnjeg napretka u postizanju socijalne jednakosti. Ciljevi održivog razvoja (u daljnjem tekstu: COR) pozivaju sve zemlje da hitno djeluju na proširenju socijalne zaštite, uključujući uspostavljanje nacionalnih pragova socijalne zaštite, u skladu s Preporukom ILO-a (br. 202) o minimalnim pragovima socijalne zaštite iz 2012. godine.

Najznačajniji dokumenti iz ovog područja su: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i slobodama, Konvencija UN-a o eliminiranju svih oblika diskriminiranju žena (CEDAW) usvojena 1979. godine, UN Konvencija protiv torture i ostalog nečovječnog, nehumanog i degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja, Konvencija UN-a o pravima djeteta usvojena 20. studenog 1989. godine, konvencije MOR-a, Europska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, Europska revidirana socijalna povelja, Pekinška deklaracija i platforma za akciju iz 1995. godine, Direktiva Vijeća EK 86/378/EEC od 24. lipnja 1986. godine o provedbi principa jednakog tretmana za muškarce i žene u shemama socijalne sigurnosti u zaposlenju, Direktiva 79/7/EEC od 19. prosinca 1978. godine o progresivnoj provedbi principa jednakog tretmana za muškarce i žene po pitanjima socijalne sigurnosti na međunarodnoj razini, te Ustav BiH, Ustav FBiH, Ustav RS i ZoRS BiH.

Socijalnu sigurnost možemo promatrati kao opću životnu sigurnost sa stajališta stjecanja, korištenja i zaštite prirodnih prava čovjeka, a posebno njegovih građanskih, političkih, socijalno-ekonomskih i kulturnih prava, sukladno univerzalnim međunarodnim dokumentima. Socijalna sigurnost podrazumijeva sustav organiziranih pravno-ekonomskih, normativnih i institucionaliziranih društvenih mjera i aktivnosti u svim područjima uspostavljanja i ostvarivanja društvenih potreba čovjeka i njegove obitelji.

Procjena stanja

Nakon sukoba devedesetih u BiH još živi 8.547 izbjeglica i interno raseljenih osoba. MLJPI BiH koordinira i provodi revidiranu strategiju za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, koja uključuje mjere za zadovoljenje stambenih potreba i zatvaranje kolektivnih centara, kao i mjere za osiguranje pristupa ekonomskim i socijalnim pravima, uključujući zapošljavanje, nesmetan pristup obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti te sustavu mirovina i socijalne zaštite. Povratnici koji čine nacionalnu manjinu među najčešćim su metama govora nacionalističke mržnje i zločina iz mržnje.⁴¹

U BiH su na snazi Zakon o strancima i Zakon o azilu BiH, koji su usklađeni sa ZoRS-om. Dok je osoba u statusu tražitelja međunarodne zaštite, brigu o njoj vodi Ministarstvo sigurnosti BiH (MS BiH). Uspostavljeni centri za privremeni smještaj, posebno u Unsko-sanskom kantonu i manjim dijelom u Kantonu Sarajevo, pružaju smještaj za oko 4.000 osoba.

U proteklom razdoblju učinjen je napredak u usklađivanju zakona, propisa i strategija kojima se regulira područje socijalne i zdravstvene zaštite s domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova. Glavne prednosti postignute u ovoj oblasti su: zabrana diskriminacije na temelju spola kako u procesu traženja,

---

⁴¹ „Specijalno izvješće o govoru mržnje u Bosni i Hercegovini“, Institucija Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine Banja Luka, listopad 2021. godine.

tako i utvrđivanja i uživanja prava iz oblasti socijalne zaštite svih osoba u BiH s posebnim osvrtom na marginalizirane skupine .

Prema podacima BHAS-a, broj korisnika socijalne zaštite, kako u kategoriji maloljetnika, tako i u kategoriji punoljetnih korisnika/ca se smanjuje, ali to ne znači da se poboljšao položaj najugroženijih kategorija stanovništva, već da je na njihov broj i položaj utjecalo mnogo različitih čimbenika. U kategoriji maloljetnih korisnika ugroženih obiteljskim situacijama, kao i u kategoriji odraslih osoba s psihičkim poremećajima i društveno neprihvatljivim ponašanjem više je žena nego muškaraca.⁴² Npr. u 2020. godini u Bosni i Hercegovini je bilo 7 083 korisnika socijalne zaštite za odrasle osobe (4.616 ženskih i 2.467 muških korisnika/ca).⁴³

U domovima za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja je približno jednak broj dječaka i djevojčica. Više je muškaraca u ustanovama socijalne zaštite za djecu sa smetnjama u razvoju i omladinu i odraslih sa smetnjama u mentalnom i fizičkom razvoju. Među odraslim osobama u ustanovama socijalne zaštite je više žena u gotovo svim kategorijama. Ako je starost razlog za smještaj, duplo više žena nego muškaraca smješteno je u ustanove socijalne zaštite za odrasle. Žene čine 3/4 zaposlenih u centrima za socijalni rad, a približno je isti omjer zaposlenih u domovima za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja.

Akcijским planom za Rome u području stanovanja, zapošljavanja i zdravstvene zaštite za razdoblje 2017.-2020. godina definirane su mjere u ovoj oblasti. Međutim, stopa nezaposlenosti Roma, od 56 %, među najvišima je u regiji Zapadnog Balkana i dvostruko veća od stope nezaposlenosti ne-Roma u blizini. Istospolni parovi konstantno su diskriminirani jer im pravni sustav ne priznaje socijalna i ekonomska prava, pa tako ni pravo na obiteljski život. Također treba poboljšati socijalnu uključenost interspolnih, a posebno transrodnih osoba koje su posebno marginalizirane.

Korisnici socijalne zaštite u RS-u ostvaruju različite oblike potpore, kao što su doplatak za pomoć i njegu druge osobe, osobna invalidnina, potpora u izjednačavanju mogućnosti djece i mladih s poteškoćama u razvoju, smještaj u ustanovu, skrb u udomiteljskoj obitelji, pomoć i njega u kući, dnevna njega, jednokratna novčana pomoć i savjetovanje. Žrtvama nasilja u obitelji u Republici Srpskoj, sukladno odredbama Zakona o socijalnoj zaštiti i Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, zakonski je omogućena odgovarajuća pravna zaštita i besplatan pristup svim uslugama pomoći i podrške.

Kada je riječ o dječjoj zaštiti, građani ostvaruju pomoć za opremu za novorođenčad, dječji doplatak, pretporođajnu naknadu za treće i četvrto rođeno dijete, naknadu za roditelja ili skrbnika, naknadu za plaću za vrijeme rodiljnog dopusta i zadovoljenje razvojnih potreba djeteta. Zakonom o dječjoj zaštiti propisano je pravo na rodiljni dodatak za nezaposlenu majku u trajanju od 12 mjeseci, a za blizance i svako treće i naredno dijete u trajanju od 18 mjeseci, u iznosu od 405,00 KM mjesečno. Pravo na pretporođajni dodatak za treće i četvrto dijete može ostvariti majka s prebivalištem u RS za svako treće i četvrto dijete, neovisno o imovinskom stanju obitelji i mjestu rođenja djeteta u jednokratnom iznosu od 600,00 KM za trećerodeno dijete i 450,00 KM za četvrtorođeno dijete. Odredbama izmijenjenog Zakona o dječjoj zaštiti uvedena je pronatalitetna mjera, kojom je propisano da troškove naknade za vrijeme porodijskog odsustva preuzima Vlada RS. Predviđeno je da pravo na rodiljnu naknadu ima svaka nezaposlena majka, bez obzira na to koliko dugo je bila nezaposlena. Osim toga, uvodi se pravo na novčanu naknadu za roditelje ili skrbnike koji zbog bolesti 24 sata dnevno skrbe o djeci. Usvojen je Zakon o podršci nezaposlenim roditeljima četvero i više djece u Republici Srpskoj.⁴⁴

Ekonomsko-socijalni položaj žena, prema službenim podacima Republičkog zavoda za statistiku RS iz 2021. godine, pokazuje da je stopa zaposlenosti žena 38,8%, dok je stopa zaposlenosti muškaraca 52,7%. Ovakvo stanje odražava se i na korištenje prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja, pa muškarci čine 63,09% korisnika starosne mirovine, a žene 36,91%. Kada je riječ o invalidskim mirovinama, muškarci su korisnici ovog prava u omjeru od 71,55 posto, dok su žene 28,45 posto korisnika. Korisnici subvencioniranih troškova također su u većem broju muškarci, dok su žene brojnije kao korisnici usluga socijalne zaštite među starijim

⁴² „Izveštće o stanju ženskih ljudskih prava“ ARS BiH MLJPI, listopad 2020., str. 10.

⁴³ „Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini“ BHAS, Sarajevo, 2022. godina, str. 86. i 87.

⁴⁴ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 132/22.

osobama bez obiteljskog zbrinjavanja. U RS porodiljni i roditeljski dopust u znatno većem broju koriste žene, a u 2019. godini taj broj iznosio je 3.792 u odnosu na 58 muškaraca, dok je u 2020. godini ovaj dopust koristilo 4.881 žena i 63 muškarca.

Socijalna zaštita u FBiH uređena je Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom, a postupak ostvarivanja prava, opseg i visina naknada pobliže su uređeni kantonalnim zakonima u ovom području. Prema podacima Zavoda za statistiku iz 2020. godine u FBiH je djelovalo 69 centara za socijalni rad i 17 službi socijalne zaštite. U centrima je pruženo 288.778 intervencija, od čega 52% ženama. Postotak žena u ustanovama socijalne skrbi je 53%. Većina korisnika je među osobama koje nemaju dovoljno prihoda za uzdržavanje (42% od ukupnog broja korisnika), među njima je 51% žena. Maloljetnici čine 42% stanovnika, od čega 40% žena. Najveći broj maloljetnih štíćenika ima smetnje u tjelesnom i psihičkom razvoju.

Zakon o materijalnoj pomoći obiteljima s djecom u FBiH utvrđuje dva osnovna prava: dječji doplatak i novčanu pomoć nezaposlenim majkama. Osnovica za izračun ovih prava je najniža plaća u Federaciji Bosne i Hercegovine sukladno odredbama Zakona o radu, a za ostvarivanje ovih prava utvrđeni su jedinstveni uvjeti. Pravo na doplatak za djecu dijete će ostvariti ako ukupni mjesečni prihodi po članu zajedničkog kućanstva prelaze 40% najniže plaće u FBiH utvrđene sukladno Zakonu o radu i ako nije smješteno u udomiteljsku obitelj ili ustanove socijalne skrbi duže od 30 dana, a troškovi smještaja su djelomično ili u cijelosti osigurani proračunskim sredstvima. Visina doplatka na djecu iznosi 19% najniže plaće u FBiH, a sredstva za ostvarivanje prava na doplatak na djecu osigurat će se u proračunu FBiH. Nezaposlene majke ostvarit će pravo na novčanu pomoć ako se nalaze na evidenciji nadležne službe za zapošljavanje ili se redovno školuju, odnosno ako se ne vode kao zaposlena osoba na evidenciji Porezne uprave. Novčana pomoć nezaposlenim majkama isplaćivat će se u iznosu od 55% najniže plaće u Federaciji BiH u trajanju od 12 mjeseci, a financirat će se na razini kantona. Oba doma Parlamenta FBiH usvojila su Prijedlog zakona o zaštiti civilnih žrtava rata u FBiH, kojim se reguliraju prava civilnih žrtava rata, uključujući i žrtve seksualnog nasilja, a po prvi put i status civilnih žrtava rata utvrđuje se za dijete rođeno ratnim silovanjem.

Važeći propisi iz područja rada osiguravaju odgovarajuću zaštitu majčinstva i očinstva odredbama o roditeljskom dopustu koji mogu koristiti majka i radnik-otac djeteta s pravom na rad s polovicom radnog vremena nakon isteka roditeljskog dopusta. dopust i do tri godine života djeteta, koji može koristiti jedan od roditelja. Osim toga, žene mogu uzeti dopust za dojenje, dok roditelji čija djeca imaju teže smetnje u razvoju imaju pravo na skraćeno radno vrijeme.

Mjere

Glavni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **ostvarivanje socijalne sigurnosti svih građana, kroz izmjene i usklađivanja zakonskih propisa u području socijalne uključenosti, te kroz razvoj i provedbu suvremenih socijalnih politika i programa socijalne zaštite.**

- I.6.1. Utvrđivanje prioriteta zakona i provedba rodničkih analiza, strategija, akcijskih planova, programa i drugih akata u području socijalne zaštite, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim područjima te utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti s aspekta ravnopravnosti spolova.
- I.6.2. Redovito prikupljanje, analiza i objava rodno razvrstanih podataka o sudjelovanju, pristupu i korištenju socijalne zaštite.
- I.6.3. Izrada i provedba programa mjera i aktivnosti za ostvarivanje jednakih prava i jednakog pristupa socijalnoj zaštiti, uključujući jačanje stručnih kapaciteta za primjenu domaćih i međunarodnih standarda u ovom području, uvođenje rodno osjetljivog proračuna, te uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih mehanizama za koordinaciju provedbe ovih mjera.

- I.6.4. Izrada i provedba mjera i aktivnosti usmjerenih na sprječavanje rodno uvjetovanog nasilja i spolnog uznemiravanja u ustanovama socijalne zaštite prilikom pružanja usluga.
- I.6.5. Potpora programima namijenjenim višestruko marginaliziranim skupinama koje su izložene riziku od siromaštva i izolacije, a to su uglavnom žene, kako bi se potaklo njihovo uključivanje u tržište rada i ostvarivanje prava na socijalnu zaštitu.
- I.6.6. Provođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja osvješćivanja javnosti o važnosti ravnopravnosti spolova u pristupu i korištenju socijalne zaštite.
- I.6.7. Praćenje napretka i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u području socijalne zaštite, pristupa i korištenja socijalnih usluga i socijalne zaštite.

Nosioci odgovornosti: Zakonodavna i izvršna vlast na razini države, entiteta i Brčko Distrikta BiH, kantonalna tijela i tijela jedinica lokalne samouprave, sukladno nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

Rok provedbe: 2023.- 2027. godine

I.7. Rod i sigurnost

Uvod

Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 „Žene, mir i sigurnost“, usvojena 31. listopada 2000. godine. poziva države članice da osiguraju veću prisutnost žena u odlučivanju na svim razinama odlučivanja kako bi se osiguralo ravnopravno sudjelovanje žena u sprječavanju i rješavanju sukoba. To je preduvjet većeg uključivanja perspektive ravnopravnosti spolova u sektore obrane i sigurnosti, kao i veće zaštite i poštivanja ljudskih prava žena i djevojaka, kako u ratnim sukobima tako i u procesima očuvanja mira i sigurnosti. Žene i djevojke uključene su u ratne sukobe, a zlostavljanje i silovanje žena i djevojaka diljem svijeta postalo je metoda ekstremnog mučenja. To zahtijeva posebnu pozornost ovoj problematici, kako u konfliktnim tako i u postkonfliktnim situacijama, što je posebno istaknuto donošenjem popratnih rezolucija, koje se oslanjaju na Rezoluciju UN-a 1325, kao što su rezolucije 1820 (2008.), 1888 (2009.), 1889 (2009.), 1960 (2010.), 2106 (2013.), 2122 (2013.), 2242 (2015.), 2493 (2019.) i 2467 (2019.).

Glavni tajnik Vijeća sigurnosti UN-a izdao je direktivu (S/PRST/2008/39), 29. listopada 2008. koji se odnosi na procese provedbe i izvješćivanja sukladno Rezoluciji Vijeća sigurnosti UN-a 1325 „Žene, mir i sigurnost“, koja obvezuje države članice na izradu nacionalnih akcijskih planova za provedbu Vijeća sigurnosti UN-a 1325.

Od 2010. godine u Bosni i Hercegovini usvojena su i uspješno implementirana tri akcijska plana. Prvi Akcijski plan za provedbu UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini (AP UNSCR 1325 u BiH) donesen je za razdoblje 2010.-2013. godine. Izvršena je neovisna procjena provedbe prvog AP UNSCR 1325 u Bosni i Hercegovini, čiji su nalazi i preporuke korišteni za izradu drugog AP UNSCR 1325 koji je donesen za razdoblje 2014. - 2017. godine. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine donijelo je treći AP UNSCR-a za razdoblje 2018.-2022. godine. Tijekom 2021. godine provedena je vanjska evaluacija trećeg AP UNSCR 1325, čiji će se nalazi i preporuke uzeti u obzir prilikom izrade sljedećeg, četvrtog Akcijskog plana za razdoblje 2023. - 2027. godine. Nadzor nad provedbom Akcijskog plana provodi Koordinacijski odbor osnovan odlukama Vijeća ministara BiH za vrijeme trajanja AP UNSCR 1325. Koordinacijski odbor čine imenovani članovi iz etabliranih institucija i agencija, kao i predstavnici nevladinog sektora u BiH. Agencija za ravnopravnost spolova BiH, MLJPI BiH pruža stručnu i administrativnu podršku radu Koordinacionog odbora i nadležnih institucija u planiranju i provedbi aktivnosti iz njihove nadležnosti, te koordinira izradu godišnjih i završnih izvješća o provedbi AP UNSCR 1325. u BiH.

Iako je provedba Rezolucije 1325 „Žene, mir i sigurnost“ uspješna, mnoge stereotipe i tradicionalne percepcije, kao i predrasude o rodnom ulogama i dominaciji muškaraca u sigurnosnom sektoru predstavljaju prepreke. Njihovo uklanjanje zahtijeva multidisciplinarni pristup. S tim u vezi, implementacija UN Rezolucije 1325 u BiH podrazumijeva suradnju institucija, nevladinih i međunarodnih organizacija, kao i suradnju na regionalnoj i međunarodnoj razini u cilju razmjene praksi, znanja, stručnih i financijskih resursa.

Procjena stanja

Ministarstvo obrane Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: MO BiH) i Oružane snage Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: OS BiH) imaju snažan institucionalni okvir koji podupire kontinuiranu i održivu integraciju rodne perspektive koja je vidljiva kroz provedbu obveza koje proizlaze iz Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 i drugih rezolucija koje čine program „Žene, mir i sigurnost“, uključujući provedbu NATO partnerskog cilja G 0013, „Žene, mir i sigurnost“. Provedba prethodna tri akcijska plana dovela je do stvaranja povoljnijeg okruženja za povećanje interesa i sudjelovanja žena u vojsci. Politika ravnopravnosti spolova u MO BiH i Oružanim snagama BiH usvojena je 2019. godine, u kojoj je jedan od definiranih ciljeva „ostvarivanje stvarne ravnopravnosti spolova definirane Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH“.

U skladu s dijelom preporuka i mjera iz Gender analize Oružanih snaga Bosne i Hercegovine, ukazano je na potrebu poboljšanja uvjeta života i rada na vojnim lokacijama za žene i muškarce. U razdoblju od 2019. do 2022. godine Tim za unaprjeđenje infrastrukture Oružanih snaga BiH izradio je izvode iz idejnih rješenja infrastrukturnih ulaganja u 147 objekata na 29 lokacija Oružanih snaga Bosne i Hercegovine. Uzimajući u obzir specifične perspektive, kao i potrebe sadašnjih i budućih pripadnika Oružanih snaga Bosne i Hercegovine, jasno je opredijeljena za poboljšanje uvjeta koji su razmjerni njihovim potrebama kako bi se osigurao jednak pristup mogućnostima i prilikama, kao i napredovanje u karijeri tijekom obavljanja profesionalne dužnosti. Infrastruktura na vojnim i policijskim lokacijama uglavnom je naslijeđena iz sustava u kojem žene nisu imale aktivnu ulogu, stoga infrastrukturnim rješenjima nije bilo predviđeno da žene rade i borave na lokacijama 24/7. Infrastrukturna poboljšanja na vojnim i policijskim lokacijama utječu na bitne elemente funkcioniranja obrambenog i sigurnosnog sustava. Loše održavani prostori, posebno oni u kojima osoblje radi i živi 24 sata dnevno, negativno utječu na zdravlje i sigurnost žena i muškaraca u službi i predstavljaju pravne i operativne rizike.

MO Bosne i Hercegovine uputilo je u parlamentarnu proceduru izmjene i dopune Zakona o službi u OS BiH, koje se odnose na prijem u profesionalnu vojnu službu, s ciljem motiviranja što većeg broja djevojaka i muškaraca kako bi im bilo omogućeno započeti karijeru u OS Bosne i Hercegovine nakon srednje škole ili fakulteta. Također, MO BiH i OS BiH kontinuirano provode aktivnosti na promicanju vojnog roka u skladu s Dinamičkim planom kampanje promicanja vojnog roka u OS BiH.

Ministarstvo sigurnosti BiH redovno dostavlja propise i strategije ARS BiH MLJPI na mišljenje o usklađenosti sa ZoRS u BiH. Također, u drugim nadležnim institucijama i agencijama za provedbu zakona vodi se računa o usklađenosti propisa ZoRS-a. Primjerice, Pravilnikom o unutarnjem ustrojstvu SIPA-e propisana je obveza analize usklađenosti propisa koje primjenjuje SIPA sa zakonima i drugim propisima, uključujući ZoRS.

Nastavljena je primjena afirmativnih mjera i definiranje aktivnosti za otklanjanje uočenih nedostataka, a nakon analize položaja žena u sektoru obrane i sigurnosti. Mjere su preporuke, usklađivanje internih prijedloga, kvote, napomene kod objave javnog i internog oglasa te kod prijema kandidata prema listama uspjeha.

Većem interesu žena za vojnu službu doprinose i promotivne aktivnosti koje redovito provode MO BiH i Oružane snage BiH, sukladno Dinamičkom planu kampanje promicanja vojnog roka u OS BiH. Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) promovira zapošljavanje u policiji i potiče žene na javljanje policiji, što je doprinijelo trendu povećanja broja žena u SIPA-i.

Kada su u pitanju aktualne sigurnosne prijetnje i izazovi, pokrenute su aktivnosti i analize koje ukazuju na različit položaj, potrebe i interese žena i muškaraca u uvjetima prirodnih katastrofa, migracija, terorizma, ekstremizma i radikalizma, uporabe malog i lakog naoružanja te u kriznim i izvanrednim situacijama kao što je pandemija COVID-19 koja je imala poseban utjecaj na fizičku, zdravstvenu i ekonomsku sigurnost žena. Ova pitanja dijelom su obrađena u strateškim dokumentima Ministarstva sigurnosti BiH, kao što su Strategija u oblasti migracija i azila i Akcijski plan (2021.-2025. godine), koji prepoznaje potrebe i interese ranjivih kategorija u migracijama, posebno žene i maloljetnici, kao i osobe bez roditeljskog staranja. Zbog nedovoljne sustavne zaštite, velik dio skrbi i podrške migrantima provode međunarodne i nevladine organizacije, s

fokusom na žrtve rodno uvjetovanog nasilja. U studenom 2021. ARS BiH MLJPI je u suradnji s Bosanskohercegovačkom ženskom inicijativom izradio Protokol MLJPI i MS BiH kako bi se omogućio smještaj žena u pokretu, žrtava nasilja, te provođenje aktivnosti koje bi dostupne informacije o zaštiti žena. Također, Strategija Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma (za razdoblje 2021.-2026. godine) i Akcijski plan za provedbu Strategije uključuju aktivnosti na temu rodne perspektive u kontekstu nasilnog ekstremizma i terorizma, posebno u dijelu koji se odnosi na prevenciju. Na prijedlog MS BiH usvojena je Strategija kontrole malog i lakog oružja u BiH (2021.-2024. godine) i Akcijski plan Strategije koji uključuju ciljeve i aktivnosti usmjerene na integriranje rodne perspektive u mjere za kontrolu malog i lakog oružja (SALW), posebno u pogledu zlouporabe vatrenog oružja u kontekstu obiteljskog nasilja i nasilja u intimnom partnerskom odnosu.

Vlada Republike Srpske imenovala je Koordinaciono tijelo za provođenje, praćenje i izvještavanje o provođenju Rezolucije 1325 UNSCR, te je utvrđena obaveza svih ministarstava i drugih organa Republike Srpske da surađuju sa ovim tijelom⁴⁵. Kao rezultat promotivnih aktivnosti Ministarstva unutarnjih poslova RS-a, zabilježen je porast broja kandidatkinja za policijsku obuku, što međutim nije dovelo do značajnijeg povećanja broja primljenih žena u ukupan broj kandidata za policijsku službu. Također, kroz rad policije u zajednici provodile su se mjere s ciljem poticanja što većeg broja mladih žena da se javljaju na natječaje za prijam u policijsku službu. Nastavljene su aktivnosti na uvođenju rodne perspektive u redovne programe izobrazbe policijskih i vojnih struktura, s ciljem redovitog provođenja izobrazbe na temu ravnopravnosti spolova.

Uprava policije FBiH donijela je Strategiju upravljanja ljudskim potencijalima za period 2019.-2024. Jedan od rezultata analize provedene za potrebe izrade Strategije je da od ukupnog broja policijskih službenica samo 10,34% čine žene, a kao mjera se predlaže provođenje medijske kampanje za privlačenje kandidata za rad u Federalne uprave policije, s posebnim osvrtom na privlačenje kandidatkinja, a u skladu s mogućnostima koje dopušta ZoRS BiH. GC FBiH redovno koordinira i podržava organizaciju edukacija unutar Policijske akademije FBiH kao i specijalističkih obuka sa kantonalnim MUP-ovima, koje doprinose razvoju kapaciteta policijskih službenika da odgovore na sigurnosne potrebe žena i muškaraca, dječaka i djevojčica.

Mjere

Glavni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **poboljšanje sigurnosti građana, uključujući višestruko marginalizirane skupine u BiH, kroz ravnopravno sudjelovanje žena u prevenciji i rješavanju sukoba, te izgradnji i očuvanju održivog mira.**

- I.7.1. Utvrđivanje prioriternih zakona, strategija, akcijskih planova, programa i drugih akata iz područja obrane i sigurnosti, s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovim područjima.
- I.7.2. Redovito sustavno prikupljanje, analiza i objava podataka i informacija o stanju ravnopravnosti spolova u sektoru obrane i sigurnosti.
- I.7.3. Provedba ili podupiranje istraživanja vezanih uz temu „Žene, mir i sigurnost“, s posebnim osvrtom na aktualne sigurnosne prijetnje i izazove.
- I.7.4. Provedba promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja osvješćivanja javnosti o važnosti ravnopravnog sudjelovanja u područjima obrane i sigurnosti.
- I.7.5. Redovito praćenje i izvještavanje o napretku institucija u primjeni međunarodnih i domaćih standarda ravnopravnosti spolova u područjima obrane i sigurnosti.

Nositelji odgovornosti: Zakonodavna i izvršna vlast na državnom, entitetskim i nivou Brčko Distrikta BiH, kantonalna tijela i tijela jedinica lokalne samouprave, sukladno resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima.

---

⁴⁵ Zaključak Vlade Republike Srpske br. 04/1-012-2-903/19, od 28.03.2019. godine.

I.8. Ravnopravnost spolova u kontekstu zaštite okoliša i klimatskih promjena

Uvod

Suvremeni način života i rada uzrokuje oslobađanje ogromnih količina stakleničkih plinova koji ostaju u zemljinoj atmosferi zajedno s plinovima koji su prirodno prisutni u njoj. Dodatni staklenički plinovi, od kojih je najčešći ugljični dioksid, uglavnom nastaju izgaranjem fosilnih goriva, ali i drugim ljudskim aktivnostima kao što su sječa šuma, poljoprivreda, stočarstvo i kemijska proizvodnja. Ovi dodatni plinovi pojačavaju "efekt staklenika" i uzrokuju brzi porast temperature Zemlje, što dovodi do velikih klimatskih promjena.⁴⁶ Promjene u klimatskim obrascima posljednjih godina uzrokuju ekstremne vremenske prilike, kao što su obilne padaline, tuča, razorne poplave, ekstremno visoke temperature, suše, toplinski valovi i olujni vjetrovi. Klimatske promjene mogu imati negativan utjecaj na kvalitetu zraka, pristup sigurnoj pitkoj vodi, dovoljno hrane i sigurno sklonište. Uz pritisak na zemlje da smanje svoje emisije stakleničkih plinova, potreba za povećanjem mjera prilagodbe klimatskim promjenama raste.

Bosna i Hercegovina je 2000. godine ratificirala Okvirnu konvenciju UN-a o klimatskim promjenama (UNFCCC). Sve države potpisnice ove Konvencije prepoznale su važnost ravnopravnog uključivanja žena i muškaraca u procese UNFCCC-a te u razvoj i provedbu rodno osjetljivih klimatskih politika. Bosna i Hercegovina je jedna od 41 zemlje u svijetu, a druga na Zapadnom Balkanu, koja je finalizirala i predala svoj Plan prilagođavanja na klimatske promjene (NAP) Okvirnoj konvenciji UN-a o klimatskim promjenama. Proces NAP-a stvoren je na Konferenciji o klimatskim promjenama (COP 16) 2010. kako bi se omogućilo LDC-ima i drugim zemljama u razvoju da formuliraju i provedu nacionalne planove prilagodbe kao sredstvo za utvrđivanje srednjoročnih i dugoročnih potreba prilagodbe te razvoj i provedbu strategija i programe za rješavanje tih potreba. NAP pomaže zemljama da ispune svoje obveze koje proizlaze iz Pariškog sporazuma i ciljeva Agende za održivi razvoj do 2030. godine. Ovaj Plan sadrži analizu postojećeg regulatornog okvira i tehničke studije u BiH, trendove klimatskih promjena, buduće klimatske projekcije, pregled utjecaja klimatskih promjena po sektorima, te prijedloge srednjoročnih mjera za smanjenje negativnih posljedica klimatskih promjena. za najugroženije sektore, uključujući poljoprivredu, vodne i šumske resurse, biološku raznolikost i turizam. Konačni cilj NAP-a je smanjiti učinke klimatskih promjena kako na najugroženije sektore tako i na stanovništvo. Proces pridruživanja BiH Europskoj uniji i dalje je jedan od glavnih pokretača reformi zaštite okoliša.

Socioekonomski čimbenici utječu na izloženost i osjetljivost ljudi na probleme okoliša, što je posebno izraženo kod skupina u nepovoljnom društvenom položaju (Europska agencija za okoliš 2018.; SZO 2019. godine). Isto tako, ni sama rješenja za promjene u području okoliša nisu društveno neutralna. BiH je članica Ekonomske komisije UN-a za Europsku konvenciju o pristupu informacijama, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravdi o okolišnim pitanjima (Arhuska konvencija), u kojoj se države potpisnice pozivaju da minimalno "garantiraju pravo pristupa informacijama, učešća javnosti u odlučivanju o okolišu i pristup pravosuđu u pitanjima okoliša sukladno sa odredbama ove Konvencije" (UNECE 1998, članak 1., stavak 3).⁴⁷

Procjena stanja

Proces izrade Strategije okoliša BiH 2030+ bio je primjer inkluzivnog pristupa izradi javne politike koja uključuje konsultativni proces sa velikim brojem institucionalnih i izvaninstitucionalnih aktera. ARS MLJPI BIH, GC RS i GC FBiH su tokom izrade ukazali da su sva područja okoliša relevantne sa aspekta ravnopravnosti spolova, ali je posebno relevantno upravljanje okolišem, razvijanje svijesti i razumijevanja zbog čega je važno pitanja okoliša posmatrati u kontekstu različitih uloga, potreba i interesa žena i muškaraca.

⁴⁶ „Šta su klimatske promjene”, Europe Climate Pact, dostupno na https://climate-pact.europa.eu/about/climate-change_hr

⁴⁷ „Ravnopravnost spolova, društvena jednakost, siromaštvo i svijest o okolišu i učešće u Bosni i Hercegovini”, *Bosnia and Hercegovina Environmental Strategy and Action Plan 2030+*

Strateško planiranje sada prepoznaje da rješenja za promjene okoliša nisu društveno neutralna i ima za cilj jačanje politike zaštite okoliša u BiH kroz pristupe ravnopravnosti spolova, socijalnoj pravdi i smanjenju siromaštva, uzimajući u obzir međusobnu povezanost. Pojedinačni projekti uzeli su u obzir zelenu ekonomiju kao dio napora da se poveća ekonomsko osnaživanje žena.⁴⁸

Također, urađena je analiza ravnopravnosti spolova, socijalne jednakosti i siromaštva u kontekstu zaštite okoliša u BiH, a doprinos je dao i ARS BiH MLJPI. Iako su podaci za BiH vrlo ograničeni, analiza je pokazala da je upravljanje okolišem posebno relevantno, razvijajući svijest i razumijevanje zašto je važno promatrati probleme okoliša u kontekstu različitih uloga, potreba i interesa žena i muškaraca, kao kao i u smislu utjecaja na različite socijalno isključene, siromašne ili ranjive skupine ljudi.

Kada je u pitanju integracija ravnopravnosti spolova u proces izrade Strategije zaštite okoliša BiH 2030+, ARS BiH MLJPI je aktivno uključena u rad Radne grupe 7, odnosno za izradu strateškog cilja 7 - Upravljanje okolišem. Ravnopravnost spolova integrirana je u jedinstveni dokument svih 7 akcijskih planova. Tako je u okviru Akcijskog plana za okoliš definirano da je u sve faze upravljanja okolišem (planiranje, provedba, praćenje, izvješćivanje, evaluacija) potrebno integrirati načela ravnopravnosti spolova, socijalne ravnopravnosti i pitanja siromaštva). Ovaj cilj proizašao je iz ključnog izazova, a to je niska razina integracije načela ravnopravnosti spolova, socijalne jednakosti i pitanja siromaštva u području upravljanja okolišem.

U okviru projekta „Strategija zaštite okoliša Bosne i Hercegovine 2030“ - BiH ESAP 2030+ (*Bosnia and Herzegovina Environmental Strategy and Action Plan 2030+*): GC RS je učestvovao u izradi ESAP Akcijskog plana za nivo Republike Srpske, a očekuje se nastavak ove suradnje u narednom srednjoročnom razdoblju. GC RS je također uključen u projekt UNDP „Inkluzivna dekarbonizacija“, zajedno sa nadležnim ministarstvom i drugim institucijama RS.

Standardi i principi ravnopravnosti spolova u sektoru okoliša nisu ispunjeni u zadovoljavajućoj mjeri u FBiH. Još uvijek ne postoji dovoljno razumijevanje pitanja ravnopravnosti spolova u kreiranju ekološke politike i pravičnom donošenju odluka u upravljanju okolišem. Osim toga, institucije u sektoru zaštite okoliša u FBiH nemaju funkcionalne institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova. Federalno ministarstvo okoliša i turizma je započelo pripreme Federalne strategije zaštite okoliša 2022.–2032. godine i Strateške studije o procjeni utjecaja na okoliš za Federalnu strategiju zaštite okoliša 2022-2032. godine u čijoj izradi se vodi računa i o principima ravnopravnosti spolova, društvene jednakosti i siromaštva, a u proces je uključen i GC FBiH.

Mjere

Cilj sljedećih mjera je **unaprjeđenje ravnopravnosti spolova i socijalne ravnopravnosti u svim segmentima upravljanja okolišem.**

- I.8.1. Utvrđivanje prioriteta zakona i provedba rodni analiza, strategija, akcijskih planova, programa i drugih akata u području upravljanja okolišem s ciljem uvođenja i primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u ovom području te utvrđivanja nedostataka, prednosti, stvarnih potreba i mogućnosti s aspekta ravnopravnosti spolova.
- I.8.2. Unaprijediti sustav prikupljanja rodno osjetljivih podataka i definirati skup rodno osjetljivih kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja u području upravljanja okolišem.
- I.8.3. Identificirati rodnu problematiku za istraživanje, posebice s aspekta rodno osjetljivih utjecaja na ljudsko zdravlje i izloženost prirodnim katastrofama.

---

⁴⁸ „Rodni profil zemlje za Bosnu i Hercegovinu”, *UN WOMEN*, Sarajevo, juli 2021., str. 10.

- I.8.4. Podići svijest o različitim vrstama novih tehnologija u području upravljanja okolišem i netehničkim inovacijama koje štede vrijeme i energiju te su prilagođene različitim potrebama žena i muškaraca.
- I.8.5. Provoditi obrazovne aktivnosti o primjeni rodno osviještene politike i posebnih mjera i instrumenata u kontekstu upravljanja okolišem, uključujući informiranje o intervencijama NVO sektora za podizanje svijesti o zaštiti okoliša.
- I.8.6. Poticati financijska izdvajanja za posebno ciljane intervencije za unaprjeđenje socijalne ravnopravnosti i ravnopravnosti spolova, za ekonomsko osnaživanje ranjivih društvenih skupina, posebice žena, u području tzv. zeleno poduzetništvo, ponovna uporaba recikliranog otpada itd.
- I.8.7. Uspostaviti adekvatan i dosljedan sustav praćenja.
- I.8.8. Uspostaviti elektroničku platformu o vrijednostima integriranja rodne komponente u području očuvanja i zaštite okoliša.

Nositelji odgovornosti: Tijela na državnoj i entitetskoj razini, tijela Brčko Distrikta BiH, kantonalna i tijela jedinica lokalne samouprave, sukladno resornim nadležnostima propisanim važećim zakonskim propisima

Rok provedbe: 2023.-2027. godine

II. STRATEŠKI CILJ 2: Izgradnja i jačanje sustava, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova

Uvod

Kako bi Bosna i Hercegovina ispunila svoju obvezu ukidanja rodne diskriminacije i postigla ravnopravnost spolova, potrebno je nastaviti raditi na uspostavi ili jačanju sustava, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova. Za ostvarenje ovog cilja potrebno je da institucionalni mehanizmi na svim razinama zakonodavne i izvršne vlasti djeluju proaktivno, osiguravajući potrebne financijske i ljudske resurse, te da njihovo djelovanje bude u potpunosti podržano od strane političke vlasti na svim razinama. Tako se provedba GAP-a BiH do kraja 2022. godine najvećim dijelom financira iz sredstava Financijskog mehanizma za podršku provedbi GAP-a BiH (FIGAP), koji je jedan od važnih instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova u BiH.

ARS BiH MLJPI je u suradnji sa GC FBiH i GC RS implementirala FIGAP II program (2018.-2021. godina), koji predstavlja FIGAP BiH uz podršku Švedske agencije za međunarodni razvoj (SIDA) u iznosu od 2.9 miliona BAM. Program FIGAP II uspostavljen je i zbog činjenice da sredstva iz javnih proračuna još uvijek nisu dovoljna za realizaciju zahtjevnih mandata GIM-a. Konačna evaluacija prethodnog FIGAP programa potvrdila je relevantnost i opravdanost nastavka financijske podrške provedbi zakonodavstva i politika za postizanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, kao i dalje unapređenje međuinstitucionalne suradnje i suradnje sa nevladinim sektorom, kao i regionalnu i međunarodnu saradnju u području rodne ravnopravnosti. Tokom 2023. godine započeta je izrada FIGAP III programa, te obezbjeđivanja donatorskih sredstva za financiranje narednog GAP BiH za razdoblje 2023-2027. godine. U tom procesu ključnu ulogu imaju ARS BIH MLJPI, GC FBIH i GC RS, te postojeći mehanizmi suradnje na svim nivoima vlasti u BiH, kao i nevladinog sektora.

Provedba aktivnosti Strateškog cilja II je prije svega u odgovornosti ARS BiH MLJPI, GC FBiH i GC RS u skladno člancima 26. i 27. ZoRS BiH.

Prioritetne oblasti u okviru strateškog cilja 2:

II.1. Koordinacija provedbe i nadzor provedbe Gender akcijskog plana BiH

Uvod

Jačanje kapaciteta i koordinacija rada institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova jedan je od važnih preduvjeta za učinkovitu provedbu GAP-a BiH na svim razinama vlasti. ARS MLJPI BiH i GC RS i GC FBIH ključni su institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova koji su zaduženi za usmjeravanje napora u borbi protiv diskriminacije i postizanju ravnopravnosti spolova kroz izradu strateških dokumenata i akcijskih planova.

Provedba GAP-a BiH u razdoblju 2018. - 2022. godine značajan je doprinos izgradnji mehanizama, instrumenata i sustava za ravnopravnost spolova, te utjecaju, vidljivosti i respektabilnosti gender institucionalnih mehanizama (GIM) unutar izvršne i zakonodavne vlasti i u široj javnosti je dodatno osnažena. ARS BiH MLJPI, GC FBiH i GC RS djelovali su kao snažni i proaktivni zagovornici konkretnih strategija za ravnopravnost spolova, igrajući ključnu ulogu u kreiranju rodno osjetljivih politika u BiH, dajući svoj doprinos i mišljenja o zakonima i politikama na svim razinama organizacije vlasti u BiH kako bi bili usklađeni s načelima ravnopravnosti spolova.

Procjena stanja

Provedba prioriternih zadataka iz GAP-a BiH odvija se na osnovu godišnjih operativnih planova nadležnih institucija za provedbu GAP-a BiH koje su zastupljene u koordinacijskim odborima. U zavisnosti od nadležnosti i godišnjih prioriteta ovi planovi razrađuju mjere iz GAP BiH i definišu konkretne aktivnosti, koje su neka ministarstva uključila u svoje redovne planove rada. ARS BiH MLJPI u suradnji sa GC RS i GC FBiH izrađuje redovne godišnje i izvješća o realizaciji GAP BiH 2018.-2022. godine na temelju informacija koje dostavljaju institucije zastupljene u koordinacijskim odborima.

Vlada RS je imenovala Koordinacijski odbor (KO) za praćenje provedbe GAP BiH u RS za razdoblje 2018.-2022. godine sa zadatkom da ovo interesorno tijelo bude zaduženo za planiranje, sprovođenje i praćenje ovog dokumenta. Ovaj KO čine predstavnici/ce svih ministarstava Vlade RS, a njime predsjedava direktorica GC RS. Na osnovu iskazanih potreba ovog KO i rada na navedenim dokumentima, GC RS je izradio Metodologiju za potporu ministarstvima Republike Srpske za monitoringprovedbe Godišnjeg operativnog plana za ravnopravnost spolova u Republici Srpskoj za 2021. godinu - Smjernice. U okviru ove aktivnosti GC RS je izradio Izvješće o napretku provedbe Godišnjih operativnih planova za Republiku Srpsku – Provedba Plana za 2020. godinu. Za analizu je izabran Plan iz 2020. godine, a analiza je pokazala da je preko 80% aktivnosti realizirano i da su ministarstva zajedno sa GC RS uspjela da realiziraju planirane aktivnosti i pored činjenice da je Plan realiziran u vrijeme krizne situacije uzrokovane pandemijom COVID-19.

GC FBiH koordinira provedbu i nadzor nad provedbom GAP-a BiH u FBiH. Vlada FBiH je imenovala Koordinacijski odbor (KO) za praćenje provedbe GAP-a 2018.-2022. godine u FBiH, koju čini sedam predstavnika institucija. Oni su bili od ključnog značaja za provedbu GAP-a BiH u FBiH, kao i za izradu i praćenje Jedinstvenog operativnog plana FBiH za provedbu GAP-a BiH. GC FBiH također koordinira rad Koordinacionog tijela za praćenje provedbe Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji i realizacije aktivnosti na provedbi Akcionog plana za podršku i razvoj ženskog poduzetništva u FBiH. Osim toga, pružena je podrška vladama kantona u procesu formiranja kantonalnih KO i u suradnji sa njima šest kantona je donijelo šest Akcijskih planova za ravnopravnost spolova, a usvojeno je i preko 30% planova za jedinice lokalne samouprave. Prema utvrđenoj metodologiji i zadanom formatu, GC FBiH prikuplja i analizira informacije od institucija, nevladinih organizacija i drugih partnera na nivou FBiH, te koordinira izradu Godišnjeg izvještaja o realizaciji aktivnosti iz GAP-a BiH za FBiH.

Ostvaren je značajan napredak u izradi gender akcijskih planova na nižim razinama vlasti. No, unatoč tome, ostaje izazov da se operativno planiranje i izvješćivanje o GAP-u BiH na razini kantona i jedinica lokalne samouprave ne provodi na sustavan način. GC FBiH i GC RS i dalje trebaju dodatne kapacitete za pružanje stručne podrške ovom procesu. Vlasti na pojedinim nivoima uprave još uvijek ne prepoznaju važnost uvođenja i postizanja standarda za ravnopravnost spolova, pa nisu poduzeli korake i odluke u vezi sa provedbom GAP-a BiH i izradom lokalnih gender akcijskih planova. U slučaju Republike Srpske doneseno je preko 30 LGAP i to na inicijativu GC RS, i u suradnji sa NVO, međunarodnom zajednicom i lokalnim zajednicama. Međutim, potreban je dalji rad kako bi sve lokalne zajednice izradile ovaj dokument, ali ga i realizirale.

Mjere

Ciljevi koji se žele postići predviđenim mjerama su **koordinirano sprovođenje GAP-a BiH** sukladno nadležnostima pojedinih razina vlasti.

- II.1.1. Uspostava Upravnog odbora za koordinaciju i praćenje provedbe GAP-a BiH (koji čine direktorice ARS BiH MLJPI, GC RS i GC FBiH).
- II.1.2. Uspostava KO za praćenje provedbe GAP-a na razini institucija BiH i BD BiH (koji se sastoji od MLJPI ARS BiH, institucija BiH i BD BiH).

Nositelj odgovornosti: VM BiH na prijedlog MLJPI BiH.

Rok provedbe: u roku od tri mjeseca od usvajanja GAP BiH.

- II.1.3. Uspostava KO za praćenje provedbe GAP-a BiH u Republici Srpskoj (sastavljen od GC RS i institucija RS).

II.1.4. Uspostava KO za praćenje provedbe GAP-a BiH u FBiH (sastavljen od GC FBiH i institucija FBiH).

Nositelji odgovornosti: Vlada RS na prijedlog GC RS i Vlada FBiH na prijedlog GC FBiH.

Rok implementacije: u roku od tri mjeseca od usvajanja GAP BiH.

II.1.5. Izrada i donošenje operativnih planova za provedbu GAP-a BiH.

Nositelj odgovornosti: Koordinacijski odbori.

Rok provedbe: Do kraja prosinca svake godine provedbe GAP BiH.

II.1.6. Izrada godišnjih i završnih izvješća o provedbi GAP-a BiH i dostavljanje entitetskim vladama na razmatranje i usvajanje, nakon čega se sastavljeno izvješće dostavlja VM BiH na razmatranje i usvajanje.

Nositelji odgovornosti: ARS BiH MLJPI, GC RS, GC FBiH i koordinacijski odbori.

Rok provedbe: Do ožujka mjeseca svake godine provedbe GAP BiH za predhodnu godinu.

II.2. Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova

Uvod

Prioritetna obveza koja proizlazi iz mandata institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, kao i zakonskih nadležnosti, je praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u BiH. Izvješća o primjeni međunarodnih dokumenata, UN-a i Vijeća Europe, koji se odnose na ravnopravnost spolova i osnaživanje žena, po kojima je Bosna i Hercegovina dužna izvještavati, redovito se izrađuju i dostavljaju nadležnim institucijama (CEDAW Konvencija, Pekinške deklaracija i Platforma za akciju, UN Rezolucija 1325, preporuke Vijeća Europe i Europske direktive). U skladu s obvezama izvješćivanja o primjeni CEDAW Konvencije, 2019. godine predstavljeno je Šesto periodično UN CEDAW izvješće te su objavljena Zaključna opažanja koja sadrže preporuke za poboljšanje položaja žena i uklanjanje diskriminacije temeljene na spolu. Ministarstvo unutarnjih poslova Bosne i Hercegovine je u 2020. godini usvojilo Informaciju o Zaključnim zapažanjima, čime je dalo snažnu podršku i poticaj promicanju ravnopravnosti spolova. Također, BiH je dostavila izvješće GREVIO grupi koja je 2022. godine objavila svoje nalaze i preporuke za daljnja poboljšanja u području prevencije rodno uvjetovanog nasilja i zaštite žena u ovom području.

ARS BiH MLJPI kao stalna članica sudjeluje u radu Odbora ugovornih strana Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija) i Komisije Vijeća Europe za ravnopravnost spolova (GEC). Zadatak ovog povjerenstva je osigurati integraciju ravnopravnosti spolova u sve politike VE. Osim toga, ova institucija, kao stalna članica, doprinosi radu međunarodnih tijela Globalne mreže kontakt osoba UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ i Mreže žena medijatorica mediteranskih zemalja. U cilju poboljšanja provedbe Rezolucije 1325 Vijeća sigurnosti UN-a „Žene, mir i sigurnost“ u pripremi je četvrti akcijski plan za razdoblje 2023.-2027. godine.

U skladu s člankom 26. i 27. ZoRS-a BiH, ARS BiH MLJPI i GC FBiH i GC RS dužni su pratiti, sudjelovati u pripremi, pokretati inicijative i davati mišljenja o usklađenosti zakona i drugih akata, politika, strategije, planove i programe, koji se donose na državnoj i entitetskoj razini, s odredbama ovoga zakona i drugih domaćih i međunarodnih standarda za ravnopravnost spolova.

Procjena stanja

Sukladno obvezama koje proizlaze iz pristupanja međunarodnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava i članstva u međunarodnim organizacijama, Bosna i Hercegovina redovito i kontinuirano priprema izvješća o

ispunjavanju obveza BiH prema međunarodnim dokumentima i tijelima kao što su UN, EU, VE, OSCE/ODIHR i druge međunarodne institucije koje se bave ovim pitanjima.

Tako su ARS BiH MLJPI i GC FBiH i GC RS bili uključeni u pripremu i dopunu Priloga institucija BiH za Izvješće o napretku u procesu pristupanja EU, kao i odgovora na Upitnik EK za pristupanje BiH. u Europsku uniju. Istovremeno, Direkcija za europske integracije Bosne i Hercegovine (DEI) zadužila je institucije Bosne i Hercegovine da u analizu stanja, gdje je to primjenjivo, uključe rodnu dimenziju i statističke podatke razvrstane po spolu u izradi aneksa.

Izrada Indeksa ravnopravnosti spolova u BiH prema standardima EU u suradnji s ARS BiH, BHAS i Europskim institutom za ravnopravnost spolova (EIGE) prepoznata je kao jedan od najvažnijih instrumenata za praćenje stanja ravnopravnosti spolova u zemlji, kao i za usporedbu s drugim zemljama i regijama EU. Indeks ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine trenutno daje potpune informacije u dvije domene i to u domeni znanja i moći, te djelomične informacije u domeni rada i zdravlja. U odnosu na Europsku uniju, Bosna i Hercegovina zaostaje u svim domenama i poddomenama Indeksa ravnopravnosti spolova.

ARS BiH MLJPI i GC RS i GC FBiH kontinuirano daju mišljenja na zakonske i druge akte, te predlažu načine usaglašavanja sa ZoRS-om i drugim pravnim standardima za ravnopravnost spolova. Tako je ARS BiH MLJPI, u toku implementacije GAP BiH 2018.-2022. dala 170 mišljenja na različite vrste dokumenta. Najveći broj mišljenja se odnosio na prijedloge odluka, prijedloge izvješća i pravilnika, a nešto manje na informacije i nacрте zakona, prijedloge strategije, i sl. Sugestije su se najčešće odnosile na zabranu diskriminacije u jeziku kao što su npr. nazivi pozicija, obvezu prikupljanja, evidentiranja, obrađivanja i prikazivanja statističkih podataka na osnovu spola, ali također i na obvezu ravnopravne zastupljenosti spolova (40% manje zastupljenog spola) u organima. Uočena je i prepoznata potreba uključivanja pitanja ravnopravnosti spolova i uključivanje mjera za otklanjanje diskriminacije na temelju spola.

U razdoblju implementacije GAP-a BiH 2018.-2022. godine GC FBiH je izdao preko 80 mišljenja o usklađenosti propisa, politika, strategija i drugih dokumenata sa odredbama ZoRS-a u BiH i međunarodnim standardima u ovoj oblasti. Izrađeno je 60 stručnih analiza i na temelju njih podijeljeno 28 setova preporuka po prioritetnim područjima s inicijativom za njihovu provedbu. GC FBiH pruža stručnu i tehničku podršku institucijama FBiH, kantonalnim vladama i općinama/gradovima na području FBiH te izrađuje analize koje su preduvjet za daljnji razvoj sukladno sa obvezama iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH ali i Zakona o razvojnom planiranju. Donesena je Uredba o postupku procjene utjecaja propisa⁴⁹ koji su uveli obvezu prethodne (*ex ante*) i naknadne (*ex post*) procjene utjecaja. Procjena uticaja propisa (*Regulatory Impact Assessment - RIA*) je sistematski proces identifikacije i testiranja očekivanih efekata predloženih propisa. Ovom Uredbom je uređeno i pitanje procjene uticaja propisa na ravnopravnost spolova.

Jedan od ključnih pomaka je utvrđivanje jasnih principa ravnopravnosti spolova u svim fazama planiranja i upravljanja razvojem, koji su integrirani u Zakon o planiranju i upravljanju razvojem u FBiH i prateće razvojne dokumente, uključujući i Strategiju razvoja FBiH 2021. - 2027. godine.

U smislu razrade ovih principa, Gender centar FBiH je zajedno sa Agencijom za ravnopravnost spolova BiH, Gender centrom RS i projektnim partnerima izradio Priručnik za uključivanje principa ravnopravnosti spolova u zakone i politike u 2020. godini.

- Također, GC FBiH je izradio prijedloge amandmana na Ustav FBiH s aspekta ravnopravnosti spolova i jednakih mogućnosti i uputio ih komisijama za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma i Doma naroda Parlamenta FBiH.

GC RS je u periodu provedbe GAP BiH 2018.-2022. godine dao 150 mišljenja na zakone i druge akte, strategije, politike i programe sa fokusom na analizu primjene ZoRS u BiH. Većina obrađivača akata primjenjuje pravne standarde za ravnopravnost spolova pri njihovoj izradi, ili se na intervenciju i preporuke Gender centra ti standardi naknadno ugrađuju u tekst zakona ili drugog akta. GC RS je također učestvovao u

---

⁴⁹ ("Službene novine FBiH", broj 55/14 i 67/20)

radu Radne grupe za provedbu procesa procjene utjecaja propisa za područje strateškog planiranja ili upravljanja razvojem RS s ciljem unaprjeđenja ravnopravnosti spolova.

U svrhu praćenja primjene Istanbulske konvencije u RS, GC RS je izradio instrumente i metodologiju rada koju je usvojila Vlada RS. U prosincu 2019. godine, GC RS je i izradio Izvješće Republike Srpske o primjeni Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji za razdoblje 2017.-2018. godine, koji je bio temelj za izradu i podnošenje izvješća o primjeni Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji za razdoblje 2017.-2018. godine. Vlada RS je usvojila informaciju o zaključnim zapažanjima o provedbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW Konvencija) 2020. godine na prijedlog GC RS. Nakon usvajanja Informacije, GC RS je istu uputio svim resornim ministarstvima RS. GC RS je izradio Informaciju o realizaciji preporuka iz Zaključnih zapažanja o Šestom periodičnom CEDAW izvješću Bosne i Hercegovine, na zahtjev CEDAW Komiteta. Pored toga, GC RS, kao Koordinaciono tijelo za praćenje primjene Istanbulske konvencije je učestvovao u evaluacionom procesu koji se vodio sa ciljem provjere i ocjene primjene Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. U Republici Srpskoj je izrađen Akcijski plan za provedbu Istanbulske konvencije za razdoblje 2023.-2025. godine.

Tijekom provedbe FIGAP II programa GC RS je podržao projekte izvainstitucionalnih i institucionalnih partnera te surađivao sa UN Women uredom u BiH, Razvojnim programom UN-a (UNDP) i Vijećem Europe.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići planiranim mjerama je **učinkovito praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova u Bosni i Hercegovini, kako bi se utvrdile mjere za postizanje ravnopravnosti spolova u svim područjima društvenog života.**

- II.2.1. Provedba, koordinacija, praćenje i izvještavanje o ispunjavanju obveza Bosne i Hercegovine prema dokumentima UN-a, Vijeća Europe, EU i drugih međunarodnih tijela u području ravnopravnosti spolova.
- II.2.2. Zastupanje na međunarodnoj razini i sudjelovanje u aktivnostima tijela za ravnopravnost spolova i ženska ljudska prava, radnih skupina i mehanizama UN-a i Vijeća Europe.
- II.2.3. Pokretanje inicijative za vođenje pregovora, zaključivanje i ratifikaciju međunarodnih dokumenata za ravnopravnost spolova.
- II.2.4. Davanje mišljenja o usklađenosti prijedloga zakona, podzakonskih i drugih normativnih akata, strategija, planova i programa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini i postupanje prema Jedinstvenim pravilima za prijem i postupanje po zahtjevima za ispitivanje povreda Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.
- II.2.5. Pokretanje inicijativa i sudjelovanje u pripremi zakona, podzakonskih i drugih akata, strategija, politika i programa s ciljem utvrđivanja mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u svim područjima društvenog života.
- II.2.6. Provedba ili pružanje podrške za izradu kvantitativnih i kvalitativnih analiza i istraživanja o statusu roda u Bosni i Hercegovini u različitim područjima javnog i privatnog života kao osnove za učinkovito planiranje zasnovano na stvarnim potrebama, te evaluaciju uvođenja ravnopravnosti spolova u zakone, strategije, politike i programe.

II.2.7. Redovito izvješćivanje o stanju ravnopravnosti spolova u BiH na temelju izvješća nadležnih institucija.

II.2.8. Redovito izvješćivanje o provedbi sektorskih strategija i akcijskih planova u području ravnopravnosti spolova na temelju izvješća nadležnih institucija.

Nositelji odgovornosti: ARS BiH MLJPI, GC RS, GC FBiH.

Rok provedbe: 2023. -2027. godine

II.3. Jačanje i suradnja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova

Uvod

Uputstva, obaveze, ciljevi i smjernice za osnaživanje i održivost svih nacionalnih mehanizama, njihova suradnja i jačanje kapaciteta, sadržani su u Poglavlju 37. Memoranduma 21 „Nacionalni mehanizmi i međunarodna suradnja za jačanje kapaciteta zemalja u razvoju“ UN komiteta za ekonomske i socijalne poslove, Studiji o efikasnom funkcioniranju državnih mehanizama za integriranje pitanja roda u zemljama članicama VE (2004. godine), državnih mehanizmi: planovi akcije i integriranje gendera u zemljama članicama VE od 4. Svjetske konferencije žena u Pekingu 1995. godine (2004. godine), Priručniku VE o nacionalnim mehanizmima za promoviranje rodne jednakosti i planovi akcije – smjernice za uspostavu i provedbu državnih mehanizama za promoviranje jednakosti, sa primjerima dobrih praksi, 2001. godine, Ustavu Bosne i Hercegovine (1995.) godine, te Zakonu o upravi Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik BiH, br. 32/02). Bosna i Hercegovina ima uspostavljene institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na državnom, entitetskim, kantonalnim i općinskim nivoima, čime su stvoreni osnovni preduvjeti za primjenu ZoRS BiH.

Svi institucionalni mehanizmi imaju jasan mandat, u skladu sa svojim nadležnostima, a ključne subjekte u ovom procesu predstavljaju ARS BiH MLJPI, GC FBiH i GC RS. Ova tri institucionalna mehanizma za ravnopravnost spolova odlučujuća su poluga u pokretanju i provedbi aktivnosti, projekata i programa u području ravnopravnosti spolova, kao i iniciranju uspostave takvih mehanizama na lokalnoj razini.

Kako bi dosad uvedene mjere još snažnije zaživjele u svim porama društva, potrebno je dodatno osnažiti ove institucije, te njihovu međusobnu suradnju i koordinaciju. Neophodna je suradnja i stručna podrška drugim institucijama u procesu uključivanja načela ravnopravnosti spolova.

Procjena stanja

Mreža institucionalnih mehanizama za pitanja ravnopravnosti spolova na svim nivoima zakonodavne i izvršne vlasti u BiH stalno se širi - kroz inicijative i uspostavljanje komisija za ravnopravnost spolova na lokalnoj razini, kao i imenovanje kontakt osoba za rodna pitanja unutar institucija na svim razinama vlasti u BiH. Međutim, i dalje postoji nedostatak ljudskih resursa, kao i proračunskih sredstava za funkcioniranje ARS BiH MLJPI, GC FBiH i GC RS, kako bi nastavili unapređivati njihov rad, posebno zbog kontinuiranog povećanja obima posla. Ovaj nedostatak je prevaziđen proaktivnim zajedničkim pristupom međunarodnim donatorima koji pružaju podršku za jačanje ljudskih, stručnih i finansijskih kapaciteta sve tri institucije.

ARS BIH MLJPI, GC FBIH i GC RS implementirali su FIGAP II Program za razdoblje (2018. – 2022. godine). Cilj FIGAP II programa je da osigura finansijsku podršku institucijama BiH, RS i FBiH, kao i NVO s ciljem unapređenja socio-ekonomskih uvjeta. FIGAP II program je sastavni dio programa rada i proračuna

GIM. U izvještajnom periodu, fokus djelovanje je bio u područjima „Rod i sigurnost“, „Sprečavanje i suzbijanje rodno uvjetovanog nasilja“ i „Rad i zapošljavanje“, kao i podrška ranjivim grupama žena.

U listopadu 2020. godine počela je provedba Projekta „EU podrška za ravnopravnost spolova“ („*Gender Equality Facility*“) koji koordinira ARS BIH MLJPI, a finansira se iz sredstava IPA. Projekt, kojeg provodi UN WOMEN, ima za cilj jačanje domaćih vlasti za postupanje u skladu s međunarodnim obvezama i pravnom stečevinom EU u području ravnopravnosti spolova, te unapređenje učinkovitosti institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova. Poseban fokus stavljen je na proces osnaživanja kapaciteta za uporabu rodni pokazatelja i statistika u odnosu na praćenje Ciljeva održivog razvoja, GAP BiH, Akcijskog plana za UNSCR 1325, Istanbulske konvencije i drugih propisa.

Pored toga, u toku je provedba projekta finansiranog sredstvima iz IPA projekta „EU za ljudska prava i antidiskriminaciju“, čiji je cilj unapređenje ispunjavanja kriterija u vezi sa zaštitom temeljnih ljudskih prava u skladu sa EU *Acquis* i međunarodnim standardima. U okviru ovog projekta održan je niz sastanaka s ciljem predstavljanja iskustava i praksi u radu na prevenciji i zaštiti od rodno uvjetovane diskriminacije, posebno u medijima, te razmjene iskustava od zajedničkog interesa za BiH i druge zemlje iz regiona s ciljem prevencije i zaštite od rodno uvjetovane diskriminacije. Ovaj projekt predstavlja nastavak dobre prakse regionalne suradnje u području ravnopravnosti spolova koji pokazuje da regionalni pristup i razmjena iskustava u ovom području pružaju mogućnost za bolje strateške ideje, te međusobnu razmjenu resursa, znanja i vještina, kako bi se postigla bolja rješenja i rezultati unutar pojedinih država.

Koordinacijski odbori za provedbu GAP-a BiH, na razini institucija BiH i na entitetskim razinama su ključni za provedbu GAP-a BiH. Unaprijeđena je suradnja ARS BiH MLJPI, GC FBiH i GC RS sa institucijama na svim razinama vlasti. Poboľšan je mehanizam koordinacije između institucija za ravnopravnost spolova i svih drugih institucionalnih i izvaninstitucionalnih partnera, na svim razinama vlasti.

GC FBiH pruža podršku KO za izradu i praćenje Objedinjenog operativnog plana FBiH za provedbu GAP BiH u FBiH, Izvršnom timu za izradu i praćenje provedbe Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji; aktivnostima u provedbi Akcijskog plana za podršku i razvoj ženskog poduzetništva žena u FBiH (APRPŽ FBiH), kao i podršku uspostavi i jačanju kantonalnih koordinacionih tijela i općinskih multisektorskih timova za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji. U Federaciji BiH je usvojeno šest kantonalnih i 30% gender akcijskih planova jedinica lokalne samouprave u FBiH, a GC FBiH je pružio stručnu podršku koordinacijskim tijelima zaduženim za njihovu izradu.

GC FBiH i GC RS podržavaju rad komisija za ravnopravnost spolova na lokalnoj razini vlasti, provodeći programe obuka i inicirajući različite aktivnosti. Može se konstatovati da u pojedinim općinama postoje dobri i funkcionalni modeli rada, te da je povećan broj općina koje su izradile lokalne planove za unapređenje ravnopravnosti spolova, uključujući i proračune. Međutim, važno je naglasiti da pojedine komisije na kantonalnom (u FBiH) i općinskom nivou nisu funkcionalne, te je neophodno osnažiti kapacitete spomenutih komisija kako bi mogle provoditi aktivnosti iz svojih mandata.

GC RS, zajedno s nevladinim sektorom radi na jačanju unutarnjih kapaciteta lokalnih samouprava za podršku promicanju i zalaganju za ženska prava, sa posebnim fokusom na žene iz ranjivih grupa. Pored toga, GC RS učestvuje u izradi i davanju mišljenja prilikom izrade LGAP. Trenutno je 50 % lokalnih samouprava uvelo princip ravnopravnosti spolova, a ovakav pristup doprinijeo je daljoj realizaciji članka 24. Zakona o ravnopravnosti spolova BiH, te jačanju kapaciteta lokalnih zajednica za donošenje ove vrste dokumenata kako to Zakon i propisuje.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići planiranim mjerama je **jačanje kapaciteta, operativnosti i održivosti institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, kao i drugih institucija u procesima uključivanja načela ravnopravnosti spolova na svim razinama.**

- II.3.1. Organizacijsko i stručno jačanje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova (povećanje ljudskih kapaciteta, stručno usavršavanje, izdavanje i distribucija edukativnih i stručnih materijala, unaprjeđenje resursno-edukativnog i dokumentacijskog centra).
- II.3.2. Kontinuirana koordinacija između ARS BiH MLJPI, GC FBiH i GC RS (kroz aktivnosti Upravnog odbora za koordinaciju i praćenje provedbe GAP-a BiH).
- II.3.3. Podrška Komisiji za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (KORS PD PS BiH), Komisijama za ravnopravnost spolova Parlamenta FBiH i Odboru za jednake mogućnosti Narodne skupštine RS i drugim tijelima zakonodavne vlasti.
- II.3.4. Izrada planova, osiguranje donatorskih sredstava i provedba zajedničkih programa, projekata i aktivnosti.
- II.3.5. Podrška radu postojećih i uspostavljanje novih institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na razini Brčko distrikta BiH, kantonalnim i lokalnim razinama organizacije vlasti u BiH.

Nositelji odgovornosti: ARS BiH MLJPI, GC RS, GC FBiH

Rok provedbe: 2023 - 2027. godine

II.4. Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva

Uvod

U suvremenom društvu mediji predstavljaju najvažniji izvor informacija, te imaju veliki utjecaj na formiranje osobnog i javnog mišljenja.

Opća deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, CEDAW Konvencija, Pekinške deklaracije i platforma za djelovanje, Deklaracija o ravnopravnosti žena i muškaraca Vijeća Europe, Aneks 1 Dejtonskog mirovnog sporazuma, EU Gender Mapa puta i Gender akcijski plan BiH u svojoj osnovnoj koncepciji zahtijevaju prikazivanje žena i muškaraca na ravnopravan i nestereotipan način, uz puno poštivanje njihovog ljudskog dostojanstva.

Pekinška platforma za akciju navodi područje „Žene i mediji“ kao jednu od dvanaest područja u kojima je potrebno obezbijediti odgovarajuću zastupljenost žena. Ovaj dokument definira korake, koji imaju za cilj postizanje ravnopravne zastupljenosti spolova u medijima. Dosadašnja istraživanja i dostupni rezultati potvrđuju da se nedovoljna zastupljenost žena u političkom, gospodarskom i ostalim oblastima javnog života u Bosni i Hercegovini reflektira i na nedovoljnu zastupljenost u medijima i kroz medije.

Ocjena stanja

GIM redovito organiziraju i sudjeluju u promotivnim aktivnostima i kampanjama za podizanje svijesti javnosti o važnosti ravnopravnog sudjelovanja muškaraca i žena, dječaka i djevojčica u svim područjima života. Podizanje svijesti javnosti provodi se medijskim kampanjama povodom značajnih datuma, zatim organiziranjem i sudjelovanjem na okruglim stolovima, organiziranjem konferencija i seminara za različite ciljne skupine. Promotivne aktivnosti u izvještajnom razdoblju uključuju obilježavanje značajnih datuma iz područja ljudskih prava i ravnopravnosti spolova, u okviru Sedmice ravnopravnosti spolova („Gender Week“), međunarodne kampanje „16 dana aktivizma borbe protiv nasilja na temelju spola“, te ostalih značajnih datuma. Pošto su 2020. i 2022. su bile i godine općih i lokalnih izbora, to je podrazumijevalo i dodatne aktivnosti vezane promociju žena na pozicijama donošenja odluka. Pored toga, situacija uzrokovana pandemijom je dodatno potakla aktivnosti o podizanju svijesti o ravnopravnosti spolova.

Pored toga, ARS BiH MLJPI redovito realizira kampanju povodom 16 dana aktivizma protiv rodno uvjetovanog nasilja, a tijekom 2022. godine jer realizirana informativna javna kampanje za podizanje svijesti bh. javnosti o ženskim pravima prema CEDAW Konvenciji, Fakultativnom protokolu i zakonodavstvu kako bi se prezentirao sadržaj preporuka UN CEDAW Komiteta. Video-isječci i infografike koji se odnose na Zaključna zapažanja CEDAW komiteta na Šesto peioridčno izvješće BiH, objavljeni su u medijima i putem društvenih mreža, sa preko 2.000.000 impresija. ARS BiH MLJPI se pridružila pokretu **#nisamtrazila**, s ciljem podizanja svijesti o važnosti prepoznavanja seksualnog nasilja, pružanja neophodne podrške žrtvama i adekvatnog kažnjavanja počinitelja.

Regulatorni okvir za elektronske medije za koji je nadležna Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: RAK BiH) uključuje Kodeks o audiovizualnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija i Kodeks o komercijalnim komunikacijama sadrži izričite odredbe kojima se zabranjuje govor mržnje, poticanje na diskriminaciju po različitim temeljima. Agencija je trenutno u postupku revizije obaju kodeksa kako bi ih uskladila s revidiranom EU Direktivom 2018/1808 o audiovizualnim medijskim uslugama. Pored toga, RAK BiH je učestvovala u događajima namijenjenim medijima, javnim službenicima, pravosudnim i policijskim organima, kako bi se postigla efektivna primjena zakona u ovom području.

DEI na FB nalogu svake godine 25. studenog podsjeća na Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama, te objavljuje svoje korporativne vizuale u razdoblju „16 dana aktivizma“ u narandžastoj boji.

Pored pomenutih, u BiH se svake godine obilježavaju:

- Međunarodni dan žena, 8. ožujak
- Međunarodni dan djevojčica u informaciono-komunikacionim tehnologijama (IKT), posljednjeg četvrtka u travnju
- Međunarodni dan obitelji, 15. svibnja
- Međunarodni dan borbe protiv homofobije, 17. svibnja
- Međunarodni dan žena na selu, 15. listopada
- Međunarodni dan muškaraca, 19. studenog
- 16 dana aktivizma, 25. studenog – 10. prosinca
- Međunarodni dan ljudskih prava, 10. prosinac

GC RS redovito (na godišnjem/dvogodišnjem nivou) provodi kampanje „Bijela vrpca - Muško ne nasilju nad ženama” i „Stop nasilju nad ženama“, „RAVNOPRAVNO za žene na selu“, „Djevojčice u IKT“ i „Biraj ravnopravno“ (kampanja u izbornim godinama za lokalne i opće izbore), u suradnji sa najvišim zvaničnicima i nositeljima odluka u RS, republičkim i lokalnim organima vlasti, nevladinim organizacijama, medijima i javnim ličnostima (sportisti i drugi). GC RS kontinuirano surađuje i poziva sve medije da žene i muškarce prikazuju na ravnopravan i nestereotipan način.

• GC FBiH provodi aktivnosti na informiranju i educiranju javnosti o potrebi poštivanja različitosti, uvažavanju osoba s invaliditetom, osoba iz marginaliziranih grupa žena i muškaraca pripadnica/pripadnika romske nacionalne manjine, prevenciji i borbi protiv nasilja u obitelji i nasilja nad ženama kao i govora mržnje. U okviru realizacije Akcijskog plana za implementaciju Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji (2018.-2020.) i aktivnosti Strategije za unaprjeđenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH (2016.-2021.) distribuirani su promotivni leci s podacima o vrstama nasilja u porodici, načinima prijavljivanja i subjektima zaštite, koji su prilagođeni slijepim i slabovidnim osobama, na način da je broj SOS telefona 1265 štampan na Brajevom pismu. U okviru provedbe digitalne kampanje “Bolje vako” korišteni su pristupačni formati za osobe sa slušnim oštećenjima (tumač gestovnog jezika).

Vijesti o aktivnostima ARS BiH MLJPI i gender centara, uključujući i promotivne, redovito se objavljuju i na internet-stranicama. GC RS je tokom pandemije radila na aktivnostima podizanja svijesti onlajn putem stranice na Fejsbuku i Instagramu. Analiziranjem pregleda i podjela na FB i Instagramu, konstatovano je da su pregledi prešli preko 200.000 viđenja, dijeljenja i reakcija. Porast broja posjeta web stranicama ukazuje na povećan nivo informiranosti o pitanjima iz oblasti ravnopravnosti spolova, kako unutar institucija, tako i u široj javnosti u BiH.

RAK BiH redovito objavljuje podatke o rodnoj zastupljenosti u upravljačkim strukturama u medijima, na temelju podataka iz registra pružatelja medijskih usluga. Prema prikupljenim podacima Agencije u 2021. godini, od ukupnog broja radijskih i televizijskih stanica u BiH (265), na direktorskim pozicijama je 68 žena (25,6%), dok je na pozicijama glavnih i odgovornih urednica njih 112 (42,2%).

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama **su rodno osjetljivi elektronički i pisani mediji u Bosni i Hercegovini.**

- II.4.1. Podizanje svijesti javnosti kroz obilježavanje značajnih datuma iz oblasti ravnopravnosti spolova (gender tjedan „Gender Week“, međunarodna kampanja „16 dana aktivizma protiv rodno uvjetovanog nasilja“, „Generacija za ravnopravnost“, i drugi značajni datumi iz oblasti ravnopravnosti spolova).
- II.4.2. Organiziranje promotivnih događanja, kampanja, konferencija, radionica, okruglih stolova, tematskih sesija o ravnopravnosti spolova u različitim područjima društvenog života, uključujući izradu i distribuciju promotivnih i edukativnih materijala.
- II.4.3. Unapređenje i redovno ažuriranje sadržaja web stranica ARS BiH MLJPI, GC FBiH, GC RS.
- II.4.4. Poticanje donošenja i provedbe mjera, smjernica, pravila ponašanja ili drugih odredbi unutar elektroničkih i tiskanih medija, koje uključuju uklanjanje diskriminacije temeljene na spolu i štetnih rodnih stereotipa u medijskim sadržajima, imajući u vidu utjecaj medija na oblikovanje vrijednostima prosudbi i ponašanja, potrebama i interesima žena i muškaraca u svim životnim razdobljima.
- II.4.5. Poticanje i podupiranje proizvodnje medijskih sadržaja koji ravnopravno i nestereotipno prikazuju žene i muškarce, promiču njihov ravnopravan status i uloge u privatnoj i javnoj sferi, uz puno poštivanje njihovog ljudskog dostojanstva.

Nositelji odgovornosti: ARS BiH MLJPI, GC FBiH, GC RS.

Rok provedbe: 2023. - 2027. godine

II.5. Podrška institucionalnim i izvaninstitucionalnim partnerima u procesu uključivanja principa ravnopravnosti spolova

Uvod

Uvođenje principa ravnopravnosti spolova u planove, programe i proračune institucija na svim razinama vlasti u BiH uključivalo je, tokom provedbe GAP-a BiH, kontinuirano jačanje kapaciteta institucija uz stručnu podršku ARS BiH MLJPI i gender centara. To je podrazumijevalo kontinuirane obuke državnih službenika, potporu izradi analiza u oblasti ravnopravnosti spolova, inicijativama na usklađivanju propisa i uvođenju posebnih mjera za postizanje ravnopravnosti spolova, kao i potporu radu koordinacijskih tijela uspostavljenih za praćenje važećih strategija i politika. ARS BiH MLJPI i GC RS i GC FBiH pružali su podršku nadležnim institucijama i koordinirali provedbu važećih strategija, akcijskih planova, te uvođenje posebnih akcija u područja kritična za unaprijeđenje položaja žena i ravnopravnosti spolova.

U proteklom periodu najveći doprinos sistemskom uvođenju ravnopravnosti spolova u prioritetna područja društvenog djelovanja postignut je kroz provedbu FIGAP II programa, čime su obezbijedena značajna sredstva za finansiranje GAP BiH za razdoblje 2018.-2022. godine uključujući potporu nadležnim institucionalnim kao i izvaninstitucionalnim partnerima. U tom procesu ključnu ulogu imaju ARS BiH, MLJPI BiH, GC FBiH i

GC RS, te mehanizmi suradnje između ovih institucija i drugih institucija na svim razinama vlasti u BiH, kao i nevladinog sektora. U toku je proces izrade FIGAP III programa, te obezbijedivanja donatorskih sredstva za financiranje narednog GAP BiH za razdoblje 2023.-2027. godine, uključujući podršku institucionalnim i izvaninstitucionalnim partnerima.

Procjena stanja

U okviru provedbe GAP-a BiH GIM kontinuirano pružaju stručnu i konsultativnu podršku institucionalnim i izvaninstitucionalnim partnerima u realizaciji programa i projekata, koji imaju za cilj uvođenje principa ravnopravnosti spolova. Tema ravnopravnosti spolova uvrštena je u redovite programe edukacija koji se za različite ciljne grupe provode na razini BiH i entiteta.

U skladu sa ciljevima GAP-a BiH, kao i na temelju obveze koja proističe iz ZoRS BiH, zaživjela je praksa donošenja internih akata (odluka, smjernica, preporuka) o uvođenju konkretnih mjera za postizanje ravnopravnosti spolova u nadležnim institucijama. Tako je područje ravnopravnosti spolova integrisano u Program edukacija Agencije za državnu službu BiH za novouposlene državne službenike. Pored toga, 2020. godine, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine (VSTV BiH) usvojilo je Strategiju za unaprjeđenje ravnopravnosti spolova u zakonodavstvu BiH, na temelju koje sve zakonodavne institucije u BiH trebaju donijeti vlastite akcijske planove.

MS BiH je donijelo Odluku o formiranju KO MS BiH, kojom su definirane aktivnosti ovog ministarstva u vezi s primjenom ZoRS BiH, odnosno GAP BiH. MS BiH je potom izradilo Poslovnik o radu Koordinacijskog odbora MS BiH, te Plan rada s ciljem unapređenja kapaciteta za uvođenje principa ravnopravnosti spolova u rad ministarstva, uključujući usklađivanje politika, zakona i drugih propisa.

Na temelju Vodiča za prevenciju uznemiravanja na temelju spola i seksualnog uznemiravanja u Institucijama Bosne i Hercegovine, 64 institucije sa nivoa BiH donijele su odluke o nultoj toleranciji za seksualno uznemiravanje i imenovala savjetnike/ce za prevenciju rodno ubjetovane diskriminacije, seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja na osnovu spola.

U skladu sa ciljevima i prioritetnim područjima iz GAP-a BiH, gender mehanizmi kontinuirano podržavaju proces uvođenja rodno odgovornog proračuna (ROB) u proračunski sistem u BiH, što predstavlja važan instrument, ali i praktičnu mjeru kojom se promovira i unapređuje ravnopravnost spolova. Osnovni cilj koji se želi postići pomenutim mjerama je da primjena standarda za ravnopravnost spolova postane dio redovnih programa i proračuna institucija. Tako je novi Nacrt zakona o proračunu institucija Bosne i Hercegovine i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine iz 2021. godine predvidio da su proračunski korisnici kod kojih su planirani tekući grantovi i transferi dužni obavezati krajnje korisnike tekućih grantova i transfera da uključe rodni aspekt prilikom rasporeda sredstva, kao i prilikom izvještavanja o namjenskom utrošku sredstava. "Situacija u pogledu izdvajanja proračunskih sredstava nadležnih institucija BiH za finansiranje aktivnosti na promociji i postizanju rodne ravnopravnosti nije bitno promijenjena. Institucije i dalje ne izdvajaju posebna sredstva za finansiranje ovih aktivnosti, niti su se stekli uslovi za sistemsko uvođenje i primjenu rodno odgovornog proračunavanja. Stoga se, kao što je već pomenuto, GIM značajno oslanjaju na međunarodnu podršku i ulažu napore u iznalaženje dodatnih donatorskih sredstava.

GC FBiH je izradio Analizu pravnog okvira i prijedlog mjera za uključivanje principa ravnopravnosti spolova i principa rodno odgovornog proračunavanja u proces zapošljavanja i obuke državnih službenika/ca. Ministarstvo finansija (MFT) FBiH je izradilo Smjernice za uključivanje principa ravnopravnosti spolova (gender mainstreaming) i rodno odgovornog proračunavanja u proces planiranja, dodjele i praćenja uticaja bespovratnih sredstava (npr. dodatni bodovi se dodjeljuju za korisnice bespovratnih sredstava iz resora poljoprivrede i poduzetništva, te je uvedena mjera stimulacije poslodavaca za zapošljavanje žena žrtava nasilja u obitelji). U suradnji sa VSTV BiH unaprijeđen je mehanizam prikupljanja i obrade statističkih podataka o rodno uvjetovanom nasilju i nasilju u obitelji za područje FBiH.

Usvojeno je šest kantonalnih gender akcijskih planova. Ovi planovi analiziraju stanje ravnopravnosti spolova u kantonu u vezanih za GAP BiH, te utvrđuju aktivnosti koje su kontekstualizirane za kantonalni nivo vlasti i utvrđuju mehanizme koordinacija. GC FBiH pruža punu tehničku podršku kantonalnim vladama u procesu izrade te potpomaže unapređenje kapaciteta KO uspostavljenih za provođenje aktivnosti iz KGAP-ova.

GC RS je kroz program FIGAP II, a u suradnji sa Agencijom za državnu upravu (ADU) RS, utvrdio prioritete u planiranju programa obuke i novih modula za rodnu ravnopravnost državnih službenika i namještenika nakon novog Zakona o državnim službenicima i namještenicima, a princip ravnopravnosti spolova uvodi se kao obveza redovitog usavršavanja. Također se planira uvođenje specijalističke edukacije za sudije i javne tužitelje i koje će postati redovan dio plana i programa Centra za edukaciju sudija i tužitelja (CEST) RS, što predstavlja veliki napredak u institucionalizaciji ravnopravnosti spolova u sudskoj praksi.

Mjere

Osnovni cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **da primjena standarda za ravnopravnost spolova postane dio redovitih programa i proračuna institucija, te uspostavljanje stvarnog partnerstva između institucija i NVO.**

- II.5.1. Glavne i napredne obuke državnih službenika o konceptu ravnopravnosti spolova i obvezama prema domaćim i međunarodnim normativno-pravnim standardima za ravnopravnost spolova, i druge obuke o primjeni ovih standarda prema potrebama ciljnih grupa.
- II.5.2. Koordinacija i podrška institucijama u donošenju programa mjera za uvođenje i primjenu standarda za ravnopravnost spolova, uključujući i uvođenje rodno odgovornog proračunavanja pri planiranju i izvršenju proračuna.
- II.5.3. Uspostavljanje drugih vidova formalne i neformalne suradnje sa institucijama vlasti u svim sektorima i na svim razinama u cilju razmjene informacija, planiranja i sprovođenja zajedničkih programa i aktivnosti, učešća (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promotivnim događajima.
- II.5.4. Dodjela sredstava, stručna podrška i praćenje provedbe projekata institucionalnih i izvaninstitucionalnih partnera (nevladinih i drugih organizacija civilnog društva) na svim razinama organizacije vlasti, koji se financiraju iz donatorskih sredstava (Financijski instrument za provedbu GAP-a i drugi).

Nositelji odgovornosti: ARS BiH MLJPI, GC FBiH, GC RS.

Rok provedbe: 2023 - 2027. godine

III. STRATEŠKI CILJ 3: Uspostava i jačanje suradnje i partnerstva

Uvod

Budući da je ostvarivanje ravnopravnosti spolova zajednički cilj koji se tiče društva u cjelosti, uspostava i razvoj suradnje je ključna strategija za efektivno promoviranje i postizanje rezultata u oblasti ravnopravnosti spolova. Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova kontinuirano rade na uspostavi i jačanju formalnih i neformalnih vidova suradnje sa drugim institucijama na svim razinama organizacije vlasti, nevladinim i drugim organizacijama civilnog društva, akademskim i istraživačkim zajednicama, socijalnim partnerima i drugim relevantnim društvenim činiteljima, uključujući i širu suradnju na regionalnoj i međunarodnoj razini.

Suradnja sa partnerima odvija se kroz multisektorski pristup, zavisno od nadležnosti i prioriteta, nekada na inicijativu ARS BiH MLJPI i GC RS i GC FBiH, nekada u vidu zajedničkih aktivnosti, na inicijativu institucionalnih ili izvaninstitucionalnih partnera i međunarodnih organizacija. Ovim se osigurava participativni pristup i učešće svih, razmjena iskustava i dobrih praksi, što daje novi kvalitet radu na sprovođenju politika i strategija usmjerenih na unapređenje ravnopravnosti spolova.

U prethodnom periodu, došlo je do jačanja regionalne suradnje sa zainteresiranim GIM regije, kao i suradnje sa međunarodnim organizacijama. Organizacije civilnog društva, socijalni partneri i akademska zajednica su ključni partneri u provedbi programa, projekata i aktivnosti na unapređenju ravnopravnosti spolova.

Prioritetna područja u okviru strateškog cilja 3:

III.1. Suradnja na regionalnom i međunarodnom nivou

Uvod

Bosna i Hercegovina je pokrenula regionalnu suradnju u području ravnopravnosti spolova potpisivanjem Regionalne deklaracije o saradnji GIM Zapadnog Balkana 2005. godine, koja je 2013. godine proširena i na zemlje Mediterana (zemlje Sjeverne Afrike). Pozivajući se na Regionalnu deklaraciju potpisana je, u listopadu 2014. godine, Zajednička izjava o suradnji institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova zemalja Zapadnog Balkana.

Regionalna suradnja je važan aspekt rada ARS BiH MLJPI, te BiH kroz postojeće institucionalne mehanizme i dalje nastavlja da igra značajnu ulogu u području regionalne saradnje. Na taj način se održava kontinuitet razmjene informacija između predstavnika/ca zakonodavne, izvršne vlasti i nezavisnih organa u BiH i zemljama regije kroz razmjenu dobrih praksi, stručnih i finansijskih resursa.

Suradnja sa međunarodnim organizacijama, kao što su švedska SIDA, austrijska ADA, švajcarski SDC, Ambasada Kraljevine Norveške u BiH, UN WOMEN, UNDP, Populacijski fond UN-a (UNFPA), Međunarodna organizacija za migracije (IOM), EUPM, NATO, OSCE i druge, ostvarena je kroz provedbu zajedničkih programa, projekata i aktivnosti prilagođenih potrebama i prioritetima institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova. Samim tim, ostvarena suradnja predstavlja direktnu podršku provedbi GAP BiH, kao i sektorskih strategija i akcijskih planova.

Procjena stanja

Intenzivirana je suradnja sa relevantnim institucionalnim akterima ravnopravnosti spolova na regionalnoj razini provedbom zajedničkih aktivnosti. Suradnja se razvijala kroz brojne regionalne i međunarodne događaje, na kojima su ujedno promovirane dobre prakse BiH na uvođenju i primjeni međunarodnih standarda za ravnopravnost spolova u različitim područjima, posebno kroz provedbu UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ i Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulske konvencije).

U razdoblju 2018. – 2022. godine održavali su se regionalni sastanci i konferencije, a na njihovu frekvenciju znatno je utjecala i pandemija uzrokovana COVID-19. Uspostavljen je Regionalni koordinacioni odbor za gender pitanja s ciljem razmjene informacija i dobrih praksi. ARS BiH MLJPI je bila suorganizator regionalnih konferencija i foruma na temu sprečavanja i zaštite nasilja na temelju spola, unapređenju institucionalnog odgovora za prikupljanje podataka o nasilju nad ženama i sprečavanju femicida kao i provedbi UNSCR 1325 i pitanju ravnopravnosti spolova u sklopu politika i prakse koje se bave pitanjima migracije i azila.

Kontinuirano se unapređuje saradnja sa međunarodnim organizacijama u realizaciji zajedničkih inicijativa i aktivnosti, prvenstveno IPA projekata u kojima su GIM partneri, te ostalih donatorskih projekata u kojim su GIM implementatori. U svim međunarodnim projektima u kojima učestvuju, ARS BiH MLJPI, GC RS i GC FBiH ulažu napore za uspostavu koordinacije među intervencijama, kako bi se doprinijelo ostvarivanju strateških ciljeva GAP BiH te izbjeglo preklapanje aktivnosti. ARS BiH MLJPI, GC RS i GC FBiH surađuju sa međunarodnim organizacijama, kao što su UN WOMEN, OSCE, VE, UNDP, SIDA i druge u realizaciji zajedničkih inicijativa i aktivnosti.

Regionalni koordinacioni odbor institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova je izradio zajedničke preporuke koje se odnose na prevenciju i zaštitu od seksualnog uznemiravanja, a koje su djelom uvrštene u

dokument za lobiranje Akcijske koalicije protiv rodno uvjetovanog nasilja u okviru pokreta Generacija za ravnopravnost.

Pored toga, ARS BiH MLJPI, u suradnji sa UN Women, koordinira Međunarodnom gender grupom (IWGE) koju čine predstavnici ambasada i međunarodnih organizacija, koji rade na pitanjima ravnopravnosti spolova. ARS BiH MLJPI učestvuje u Upravnom odboru Projekta *Horizontal Facility* za Zapadni Balkan i Tursku 2019.-2022. godine, koji je inicijativa suradnje EU i VE s ciljem usklađivanja sa standardima Vijeća Evrope i pravnim tekovinama Evropske unije u okviru procesa proširenja.

Tim ARS BiH MLJPI je u 2021. godini realizirao CAF projekt (Zajednički okvir procjene) u organizaciji Regionalne škole za javnu upravu (ReSPA). Zajednički okvir procjene (CAF) je model za samoprocjenu u okviru upravljanja ukupnom kvalitetom. CAF ima za cilj da služi kao pomoć organizacijama javnoga sektora za unapređenje njihovog rada. Osmišljen je za upotrebu u svim područjima javnoga sektora, a primjenjiv je na državnoj, federalnoj, regionalnoj ili lokalnoj razini. Jedan od važnih rezultata u proteklom razdoblju je CAF projekt (Zajednički okvir procjene) u organizaciji Regionalne škole za javnu upravu (ReSPA).

Pored toga, CIK BiH je članica *WEM International - Žene u izbornim tijelima – International*⁵⁰, a ovo tijelo, osnovano od strane izbornih tijela u cijelom svijetu ima za cilj uravnoteženu zastupljenost žena i muškaraca na svim razinama tijela za provedbu izbora, a posebno na vodećim pozicijama.

Kroz učešće na okruglim stolovima, seminarima, webinarima, online konferencijama, diskusijama i panelima te projektima, GC FBiH je ostvario suradnju sa mnogim organizacijama civilnog društva, a posebno putem uspostavljenih mreža kao što su Ženska mreža, Sigurna mreža, Mreža mira, udruženja osoba sa invaliditetom, Mreža žena Romkinja i druge. Sredstvima FIGAP II programa, pružena je podrška za preko 150 organizacija civilnog društva čime je dodatno osnažena suradnja sa ovim organizacijama. Suradnja sa međunarodnim organizacijama se provodi kroz podršku na projektima FIGAP, GEF, te unapređenje pristupa multisektorskim uslugama za žrtve rodno uvjetovanog nasilja na kantonalnom i općinskom nivou sa UN WOMEN i jačanje institucionalnih mehanizama za prevenciju, postupanje i zaštitu u slučajevima nasilja u obitelji sa USAID kao i kroz učešće u projektnom odboru projekta „Žene u izborima u BiH“ sa UNDP.

Kroz učešće na on-line sastancima, konferencijama, međunarodnim i regionalnim događajima, GC RS je ostvario suradnju o efikasnim politikama i mjerama na tržištu rada u Bosni i Hercegovini (UNDP BiH), sa predstavnicima UN Women i Ekonomskog instituta. GC RS redovno učestvuje na regionalnim konferencijama koje se tiču rodno odgovornog proračunavanja, te je učestvovao u pripremi Izvještaja o realizaciji Evropskog akta o malim i srednjim preduzećima (SBA) u Republici Srpskoj, posebno u dimenziji koja se odnosi na žensko poduzetništvo i poduzetničko učenje. GC RS je ostvario saradnju kroz projekat „*Design thinking for female entrepreneurs in Bosnia-Herzegovina*“ sa i-platformom, Švajcarska, te je uključen u projekt i obuke UNDP BiH IDA - Inkluzivna dekarbonizacija.

Mjere

Cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **dalje unaprijeđenje regionalne i međunarodne suradnje i koordinacije u provedbi programa, projekata i aktivnosti na unaprjeđenju ravnopravnosti spolova.**

III.1.1. Jačanje suradnje institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na regionalnoj razini, uključujući razvijanje regionalnih politika i programa za unapređenje ravnopravnosti spolova, kao i međusobnu razmjenu iskustava i najboljih praksi kroz organiziranje regionalnih sastanaka, konferencija i studijskih posjeta.

III.1.2. Suradnja sa međunarodnim organizacijama kroz razmjenu informacija i koordiniranje donatorske pomoći, planiranje i provođenje zajedničkih programa, projekata i aktivnosti, učešće (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, edukativnim i promotivnim događajima

Nositelji odgovornosti: ARS BiH MLJPI, GC FBiH, GC RS.

⁵⁰ Women in electoral management - International <http://wem.international>

Rok provedbe: 2023. - 2027. godine

III.2. Suradnja sa organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom

Uvod

GIM usko saraduju sa predstavnicima/cama civilnog društva, socijalnim partnerima i akademskom zajednicom u ostvarivanju ravnopravnosti spolova u BiH. Ulažu su značajni naponi u cilju unapređenja suradnje sa nevladinim i drugim organizacijama civilnog društva. Ova suradnja posebice se intenzivira na provedbi aktivnosti iz područja nasilja u obitelji, sigurnosti, zdravlja, obrazovanja, rodno osjetljivog proračunavanja i dr., u skladu sa prioritetima GAP-a BiH i sektorskih strategija i akcijskih planova. Partnerstvo se dijelom jača kroz realizaciju projekata koju podržava FIGAP II program, te kroz potpisivanje memoranduma o razumijevanju, kao i sporazuma o suradnji sa NVO.

Procjena stanja

Održiva i konstruktivna i suradnja se nastavlja kroz redovite polugodišnje konsultativne sastanke sa oko 30 NVO koje su u kontinuiranoj komunikaciji sa ARS BiH MLJPI, GC RS, GC FBiH i drugim institucijama. Na temelju definiranih dobrih praksi i izazova, te prijedloga za njihovo rješenje, ARS BiH MLJPI je izradila Prijedlog akcijskog plana za jačanje suradnje NVO u BiH sa institucionalnim i izvaninstitucionalnim partnerima. Definirane su aktivnosti, nositelji odgovornosti kao i okvirni prijedlog rokova koji ovise o raspoloživom vremenu i resursima ARS BiH MLJPI i NVO.

ARS BiH MLJPI i Ženska mreža BiH su u listopadu 2020. godine potpisale Sporazum o suradnji na zaštiti i promicanju ravnopravnosti spolova, a ARS BiH MLJPI učestvuje u radu niza projekata unutar kojih se potpisuju protokoli s organizacijama i fondacijama koje rade na promicanju i zaštiti ravnopravnosti spolova. Istovremeno, VSTV BiH kontinuirano uspostavlja suradnju s relevantnim državnim institucijama, nevladinim i međunarodnim organizacijama, svjesno značaja njihove uloge u razvoju društva, te činjenice da navedene organizacije predstavljaju glas ranjivih skupina koje zastupaju, a u svrhu planiranja i realizacije aktivnosti kojima će se unaprijediti položaj ranjivih skupina u kontaktu s zakonodavstvom.

GC RS suraduje kontinuirano sa izvaninstitucionalnim partnerima i NVO za unapređenje stanja ravnopravnosti spolova u Republici Srpskoj, putem redovne komunikacije, sastanaka i konsultacija kako bi se pripremili i realizirali projekti, LGAP i unaprijedila suradnja sa nevladinim sektorom i lokalnim zajednicama. GC RS je potpisao memorandume o suradnji sa Institutom za populaciju i razvoj IPD BiH, te s NVO „Nešto više“. Projekti se bave zaštitom od rodno uvjetovanog nasilja dok se u okviru drugog daje podrška jačanju unutarnjih kapaciteta lokalnih samouprava za promicanje i zalaganje za ženska prava u 10 lokalnih zajednica Republike Srpske sa posebnim fokusom na žene iz ranjivih grupa. GC RS je intenzivirao rad na unapređenju položaja žena Romkinja i žena žrtava rata. Pored toga, GC RS je imao redovnu komunikaciju i sastanke sa predstavnicima akademske zajednice. Posebna komunikacija je ostvarena sa Fakultetom političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, te će se u narednoj fazi pristupiti izradi nastavnog plana i programa o ravnopravnosti spolova za prvi ciklus studija Fakulteta političkih nauka. Također, u suradnji sa Upravom za policijsko obrazovanje MUP-a Republike Srpske, izvršeno je pilotiranje prethodno izrađenog Modula za rad sa žrtvama rodno uvjetovanog nasilja, te će se u narednom razdoblju intenzivirati aktivnosti na uvrštavanju Modula u nastavni plan i program Uprave. GC RS je ostvario suradnju sa organizacijom i-dijaspora koja je podržala realizaciju projekta Kreativnim razmišljanjem do poduzetništva žena u RS.

GC FBiH ostvaruje suradnju sa mnogim organizacijama civilnog društva, a posebno putem uspostavljenih mreža kao što su Ženska mreža, Sigurna mreža, Mreža mira, udruženja osoba sa invaliditetom, Mreža žena Romkinja i dr. Sredstvima FIGAP II programa, UN Women, USAID, UNDP putem direktnih i indirektnih sporazuma pružena je podrška za preko 150 organizacija civilnog društva. Ovom podrškom dodatno je osnažena suradnja sa ovim organizacijama, te su ostvareni brojni rezultati koji su utvrđeni gender akcionim planovima.

Mjere

Cilj koji se želi postići predviđenim mjerama je **unaprjeđenje suradnje i uspostava stvarnog partnerstva sa nevladinim i drugim organizacijama civilnog društva.**

III.2.1. Jačanje suradnje sa NVO, planiranje i sprovođenje zajedničkih projekata i aktivnosti, učešće (po pozivu) na konferencijama, okruglim stolovima, javnim raspravama, edukativnim i promotivnim događajima.

III.2.2. Unaprjeđenje redovne formalne i neformalne suradnje sa drugim organizacijama civilnog društva, uključujući medijske organizacije, socijalne partnere, istraživačke i akademske institucije, profesionalne organizacije i specifične interesne grupe radi podizanja razine svijesti o ravnopravnosti spolova;

Nositelji odgovornosti: ARS BiH MLJPI, GC FBiH, GC RS, organizacije civilnog društva, socijalni partneri, akademska zajednica.

Rok provedbe: 2023.-2027. godine